

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARINDA BAĞLANMA TEMSİLLERİ ile
ANNELERİN DUYARLILIĞI, ZİHİN YÖNELİMİ ve ÇOCUKLARIN
MİZACI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ**

Ayşegül GÜNER ALGAN

2502110035

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. T. Gül ŞENDİL

İSTANBUL - 2021

ÖZ

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARINDA BAĞLANMA TEMSİLLERİ ile ANNELERİN DUYARLILIĞI, ZİHİN YÖNELİMİ ve ÇOCUKLARIN MİZACI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

AYŞEGÜL GÜNER ALGAN

Bu araştırmanın iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, annenin zihin yönelimliliği ile okul öncesi çocuklarının bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini incelemektir. Araştırmanın diğer amacı ise anne duyarlılığı ve çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici rolünü incelemektir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, 4-6 yaş aralığında 35 çocuk ve onların anneleri ile çalışılmıştır. Ailelerin evlerine gözlem için gidilmiş ve anne duyarlılığını ölçmek için *Anne Davranışlarını Sınıflandırma Seti* (ADSS), bağlanma güvenliğini belirlemek için *Oyuncak Öykü Tamamlama Testi* (OÖTT) uygulanmış; aynı görüşme içinde daha sonra annelere, *Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği* (ÇKMÖ) ve *Zihin Yönelimliliği Görüşme Ölçeği* (ZYGÖ) uygulanmıştır.

Bulgular, araştırmanın birinci amacı olan zihin yönelimliliği ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini göstermemiştir. Ancak araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda, annelerin duyarlılık puanları ile çocukların bağlanma güvenlikleri arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici etkisini ortaya koyan bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Çocukları, Bağlanma Güvenliği, Anne Duyarlılığı, Zihin Yönelimliliği, Mizaç.

ABSTRACT

INVESTIGATION of THE RELATIONS BETWEEN PRESCHOOLERS ATTACHMENT REPRESENTATIONS with MATERNAL SENSITIVITY, MIND-MINDEDNESS and CHILDREN'S TEMPERAMENT

AYŞEGÜL GÜNER ALGAN

This study has two purposes. The first purpose is, testing the model in which maternal sensitivity mediates the link between maternal mind-mindedness and attachment representations of preschool children. The other purpose of this study is testing the model in which temperament moderates the link between maternal sensitivity and attachment representations of preschool children.

Participants of this study are 35 children, ages between 4-6 and their mothers. For obtaining the data, home-observations were made and Maternal Behaviour Q-sort was used to assess the maternal sensitivity. Additionally Toy Story Competition Task (TSCT), The Short Temperament Scale for Children (STSC) and Maternal Mind-mindedness Interview were used to assess children's secure attachment representations, temperament and mother's mind-mindedness.

The result of the study revealed that there is a strong relation between maternal sensitivity and attachment security. Maternal sensitivity significantly predicted attachment representations of preschool children. Similarly, a strong negative relationship found between maternal sensitivity and attachment anxiety. The mediation model of the research was non-significant, with this result the prediction power of mind-mindedness and maternal sensitivity over attachment security couldn't be tested. However, the results of the study supported the moderator model of temperament and showed that reactivity significantly moderates the relation between maternal sensitivity and attachment representations of preschool children. These results are going to be considered at the discussion part.

Keywords: Attachment Representations, Preschool Children, Maternal Sensitivity, Maternal Mind-mindedness, Temperament.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada okul öncesi çocuklarının mizaç özellikleri, annelerinin duyarlı davranışı ve zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma güvenlikleri arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde incelenmektedir. Araştırma İstanbul’da 35 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarında annelerin duyarlı davranışı ile çocukların bağlanma güvenlikleri arasında olumlu yönde, kaygılı bağlanmaları arasında da olumsuz yönde ilişkiler tespit edilmiştir. Bununla beraber tepkisellik mizaç türünün, anne duyarlılığı ile birlikte bağlanma güvenliğini yordadığı ortaya konmuştur.

Doktora tezimin bütün aşamalarında beni destekleyen, her zorlu durumda yanımda olan, uzun süren bu çalışmamızda benim bile vaz geçtiğim zamanlarda asla pes etmeyen, çok sevgili, çalışkan, dürüst ve merhametli hocam Prof. Dr. T. Gül Şendil’e çok teşekkür ederim.

Bu süreçte hep yanımda olan aileme, özellikle hem olumlu model ve güvenli bir üs olan birtanecik anneme, bana karşı sevgisi hiç bitmeden, her türlü anlayışı ve desteği gösteren eşime, anne duyarlılığı ve bağlanmayı çok daha iyi anlamamı sağlayan hatta benim bu süreçte çok daha iyi bir gelişim psikoloğu olmama sebep olan canım oğluma çok teşekkür ederim.

Bütün uygulama boyunca desteklerini esirgemedi, bütün iyi niyetleri ve öğrenme arzuları ile bu çalışmada benim elim ayağım olan sevgili asistanlarım İlayda Kamçı ve Nazlı Engin’e sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın benim için çok önemli olan bir bölümünde her ihtiyacım olduğunda yardımını esirgemeyen sevgili meslektaşım Dr. Murat Doğan Hocam’a çok teşekkür ederim.

Şu anda aramızda olmasa da doktora hayatımın başında tanıştığım, benim hem özel hayatımda ve hem de meslek kariyerimde çok ilham aldığım ve derin saygı duyduğum canım hocam Çiğdem Kağıtçıbaşı’nı ve PERGEL projesine çok teşekkür ederim.

İstanbul-2021

Ayşegül Güner Algan

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	
BİRİNCİ BÖLÜM	
LİTERATÜR	
1.1. Bağlanma Teorisi.....	5
1.2. Anne Duyarlılığı.....	11
1.3. Zihin Yönelimliliği.....	15
1.4.Mizaç.....	17
1.5. Anne Duyarlılığı, Bağlanma, Mizaç ve Zihin Yönelimliliği Konularında Yapılmış Araştırmalar	20
1.5.1. Anne Duyarlılığı ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar.....	20
1.5.2. Anne Duyarlılığı, Mizaç ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar.....	25
1.5.3. Anne Duyarlılığı, Zihin Yönelimi ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI

2.1. Araştırmanın Hipotezleri.....	33
------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Örneklem.....	34
--------------------	----

3.2. Ölçüm Araçları.....	36
--------------------------	----

3.2.1 Aile Bilgi Formu.....	36
-----------------------------	----

3.2.2 Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (OÖTT).....	36
--	----

3.2.3 Anne Davranışları Sınıflandırma Seti (ADSS).....	39
--	----

3.2.4 Zihin Yönelimlilik Görüşme Ölçeği.....	40
--	----

3.2.5 Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ).....	41
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞLEM

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Tanımlayıcı Bulgular.....	44
--------------------------------	----

5.2. Amaçlara Yönelik Bulgular Bulgular.....	46
--	----

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA

SONUÇ

KAYNAKÇA

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çocuk ve Anneye Ait Demografik Bilgiler.....	35
Tablo 2: Çocukların Oyuncak Öykü Tamamlama Testinden Aldıkları Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri ve Ortalama ve Standart Sapma Değerlerinin Cinsiyete Göre Dağılımları	45
Tablo 3: Anne Duyarlılığı, Zihin yönelimi ve Mizaç Boyutlarının Ortalama Puanları ve Standart Sapma Değerleri ve Ortalama ve Standart Sapma Değerlerinin Cinsiyete Göre Dağılımları	45
Tablo 4: Çocukların güvenli, kaygılı ve kaçınan bağlanma puanları ile anne duyarlılık, zihin yönelimi ve çocukların mizaç özellikleri arasındaki korelasyonlar.....	48
Tablo 5: Anne duyarlılığı, güvenli bağlanma değişkenleri ile regresyon analizi.....	49
Tablo 6: Anne duyarlılığı, kaygılı bağlanma değişkenleri ile regresyon analizi.....	50

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici rolü.....51
- Şekil 2:** Anne duyarlılığı ile kaygılı bağlanma arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici rolü.....52

GİRİŞ

Bowlby (1969) tarafından ortaya konan bağlanma teorisi, anne ile bebek arasındaki, duygusal ve fiziksel yakınlığı tarif eder. Bowlby'ye göre (1969), hayatın ilk yıllarında oluşan bu duygusal bağ, hayatın daha sonraki yıllarında oluşacak olan diğer yakın ilişkiler için bir temel niteliğindedir. Bowlby teoriyi geliştirirken bebeklerin annelerinden ayrı kaldıkları dönemlerdeki davranış değişikliklerini incelemiş ve bu değişiklikleri açıklarken hem evrimsel hem de sosyal ve bilişsel yapılar içeren bir çerçeve oluşturmuştur. Bowlby, güvenli bağlanmanın kişinin hem kendisini hem de diğer insanları olumlu algılamasını sağladığını, annenin bakım rutinlerinin, çocukta güvenli bir üs oluşturacak nitelikte olması gerektiğini ileri sürmüştür (Bowlby, 1969). Alarm durumunda anneye yönelen çocuk, onu güvenli bir üs olarak kullanabilirse, güvenli bağlanmaya sahip olabilir (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978). Literature bakıldığı zaman özellikle okul öncesi dönem ve küçük çocuklarda bağlanmanın önemini gösteren bir çok araştırma bulunmaktadır. Örneğin, annelerine güvenli bir şekilde bağlanmış çocukların, kendilerini daha olumlu algıladıklarını, okulda ve arkadaş ilişkilerinde daha uyumlu olduklarını, sosyal ortamlarda genel olarak daha düşük düzeyde sadırgan davranışlar sergilediklerini ya da güvensiz bağlanmaya sahip olmanın ise çocuklardaki kaygı bozukluğu arasında olumlu yönde bir ilişki ortaya koyan çalışmalara rastlanmaktadır (Verschuren ve Marcoen, 1999; Granot ve Mayseless, 2001; Cry, Paslich, McMahon ve Spieker, 2014; Noom, Colonesi, Draijer, Stams, Van Der Bruggen ve Bögels 2011). Dolayısıyla çocukluk döneminde güvenli bağlanmaya sahip olmak hem çocukluk hem de yetişkinlik döneminde sağlıklı ilişkiler geliştirebilmek açısından gereklidir (Adam, Gunner ve Tanaka, 2004) ve bu alanda çalışmaların yapılması da önemlidir. Yapılan çalışmalarla bağlanmanın gelişimsel açıdan önemi ortaya konmuş olsa da, bağlanma güvenliğinin oluşumundaki bazı süreçler hala net değildir (Belsky, 2005). Özellikle de ebeveyn ve çocuğun gelişen süreçteki rolleri ve bunlarla ilişkili olan teorik yapıların değerlendirilmesi gerekmektedir (Seifer ve Schiller, 1995). Bağlanma literatürü, annenin ilgili, sorumlu ve yardımcı davranışının, güvenli bir bağlanmanın gelişimi açısından önemini vurgular (Bowlby, 1980). Özellikle yabancı literatürde anne duyarlılığı ve bağlanma kavramı arasındaki bağları netleştirmek için yoğun bir araştırma olduğu görülmektedir (Susman- Stillman ve ark., 1996; Spangler, 2013; Garnstein ve Iverson, 2014; Schoenmaker ve ark. 2015), bununla beraber bu alanda aydınlatılmamış bir çok nokta bulunmaktadır (Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn ve Juffer, 2003; Belsky, 2005). Farklı yaş döneminde yapılmış bir çok çalışma bulunmakla beraber, anne duyarlılığının

doğrudan gözlemlendiği ve duyarlılığın bağlanma üzerindeki etkisini beklenen düzeyde gösteren çalışma sayısı oldukça azdır (Pederson ve ark. 1990; De-Wolff ve Izendoorn, 1997). Örneğin Garnstein ve Iverson (2014) küçük yaş grubunda, annelerin duyarlı davranışı ve dört aylık bebeklerinin bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi göstermişlerdir fakat bu ilişki, Ainsworth ve ark.'nın (1978) teoriyi oluşturdukları orjinal çalışmada tarif edilen ilişki seviyesine çok uzaktır. Bu noktada özellikle farklı kültürlerden, güvenli bağlanmanın gelişebilmesi için anne duyarlılığı en önemli değişken midir bunun cevabını veren çalışmaların yapılması güncel bir ihtiyaçtır (Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn ve Juffer, 2003). Ayrıca yerel literature bakıldığı zaman anne duyarlılığını inceleyen araştırma sayısının yeterli olmadığı söylenebilir, bu alanda kullanılabilecek güvenilir bir ölçüm aracının görece güncel olarak kullanılmaya başlaması da bu boşluğun sebeplerinden biridir. Gözleme dayalı ve anne duyarlılığını detaylı bir şekilde inceleyen araştırmaların yapılması, Türkiye gibi doğu ve batının ortasında duran ve hem özerkliğin hem de ilişkiselliğin geçerli olduğu bir coğrafyada özellikle önemlidir (Kağıtçıbaşı, 2007; Sümer, Sayıl ve Kazak Berument, 2016).

Bu noktada annenin duyarlılığının, bebeğin bağlanma güvenliğinin gelişimi ve ebeveynin bağlanma ilişkisine katkısını anlamak için incelenmesi gereken önemli bir değişken olduğu söylenebilir (Pederson ve ark. 1990; Seifer ve Schiller, 1995; Izard, Haynes, Chisholm ve Baak, 1991)

Anne duyarlılığı, bağlanmayı belirleyen önemli faktörlerden biridir fakat bununla beraber duyarlılığa alternatif bir görüş de bulunmaktadır. Alandaki birçok araştırmacıya göre anne duyarlılığı, bağlanma güvenliğinin gelişimindeki tek ve en önemli faktör olarak gösterilemez (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985; Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001). Annenin duyarlı davranabilmesi için zihinsel olarak da buna hazırlıklı olması gerekmektedir. Annenin çocukla ilgili zihinsel temsilleri ise kimi araştırmacıya göre ortaya koyduğu davranış rutininden de önde gelmektedir (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985). Oldukça güncel bir teorisyen olan Meins (2001), Ainsworth'ün duyarlılık kavramındaki, annenin bebeği kendisinden farklı bir birey olarak görme becerisi üzerine odaklanmış, fakat annenin bakım davranışlarından ziyade çocuğu ile ilgili yaptığı zihinsel atıflar üzerinde durmuştur. Zihin yönelimliliği, annenin çocuğun ayrı bir zihni olduğunu fark etmesi ve bu zihinsel yapı ile ilgili yaptığı doğru atıflar şeklinde özetlenebilir. Araştırmalar, annenin zihin yönelimi ve bağlanma arasındaki ilişkiyi desteklemektedirler (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001; Lundy, 2003; Meins, 2013), bununla beraber bağlanma güvenliği üzerindeki etki gücü açısından zihin yönelimliliği henüz yeterince sınıanamamıştır, Türkiye'de zihin yönelimi ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişkileri

inceleyen bir araştırma bulunmamaktadır, sadece yerel değil genel literatürde de bağlanma güvenliği üzerinde hem duyarlılığın hem de zihin yönelimliliğinin etki gücünü sınavan araştırmalara pek rastlanmamaktadır (Laranjo, Bernier ve Meins, 2008). Zihin yönelimliliği, annenin zihinsel süreçlerini de denkleme dahil eden ve böylece ebeveynliğin birçok yönüyle incelenmesi sağlayan bir teoridir. Bu sebeple gelişim psikolojisi alanı için bu konuyla çalışılması oldukça önemlidir (Laranjo, Bernier ve Meins, 2008). Bu araştırmada hem zihin yönelimliliği hem de anne duyarlılığının bağlanma güvenliği üzerindeki etkisi sıvanacaktır. Bu sebeple araştırmanın birinci amacı annenin zihin yönelimliliği ile okul öncesi çocuklarının bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini incelemektir. Bu noktada anne duyarlılığının zihin yöneliminden daha yüksek bir etkiye sahip olacağı düşünüldüğü için bu modele yönelinmiştir.

Bağlanmanın oluşumunda, annenin çocuğun ihtiyaçlarının farkındalığı ve davranış rutinlerinin yanı sıra çocuğun mizacı da bir diğer etkidir (Seifer ve Schiller, 1995; Belsky, 2005). Mizacı kısaca, doğumdan itibaren ortaya çıkan, kalıtsal, görece sabit ve bireyin gelecekteki kişiliği üzerinde etkili olabilecek davranış stilleri olarak tarif edilebilir (Thomas ve Chess, 1963; Watson, 2000) Bowlby'e (1969) göre bebek emme isteği, ağlaması ve gülcükleriyle anneyi kendine çeker, anneler bebeklerini mutlu ettikçe bakım verme davranışları da gelişir. Bu iletişimin yapısı güvenli bağlanma için önemlidir. Dolayısıyla bağlanma güvenliğinin gelişiminde bebeğin mizacının da önemli bir rolü olduğu söylenebilir (Bowlby, 1969). Bu alanda yapılmış araştırmalar incelendiğinde mizacın doğrudan bağlanma güvenliği üzerindeki etkisine rastlanmamaktadır bununla beraber anne duyarlılığı ile birlikte bağlanma güvenliğini yordadığını görebiliriz (Susman-Stillman ve ark., 1996; Schipper, Oosterman ve Schuengel, 2012; Raby ve ark., 2012; Kim ve ark., 2017). Dolayısıyla araştırmanın ikinci amacı, annenin duyarlı davranışı ve çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici etkisini incelemektir. Daha önce yapılan araştırmalar ışığında, annenin duyarlı davranışının, çocuğun bağlanma güvenliği üzerinde etkisinin olacağı bununla beraber bu ilişkinin mizacı özelliği üzerinden yordanacağı düşünülmektedir (Raby ve ark., 2012). Biçimlendirici analizlerde bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi diğer bağımsız değişkenin seviyesi ile bağlantılıdır (Susuman-Stillman ve ark., 1996).

Yukarıda anlatılan teorik yapı çerçevesinde bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, annenin zihin yönelimliliği ile okul öncesi çocuklarının bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini incelemektir. Araştırmanın ikinci amacı ise anne duyarlılığı ve okul öncesi çocuklarının bağlanma temsilleri

arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici rolünü incelemektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

1.1. BAĞLANMA

Bowlby, bağlanmanın yapısını ve gelişimini anlattığı kitaplarını yayınladığından beri nerdeyse yarım yüzyıl geçti, bununla beraber halen bir çok psikoloji alanında bu teorik çerçeve kullanılmakta, araştırılmakta ve yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır (Greenberg, Cicchetti ve Cummings, 1990). Kariyerinin başında hastanelerin çocuk bakım merkezlerinde çalışan teorisyen, küçük çocukların depresyon, yas ve duygusal geri çekilme davranışlarını incelemek üzerine yoğunlaştı. Bu davranışların öncelikli kaynağının, çocukların anne ile olan ilişki şekilleri olduğunu düşündü. Bowlby (1969), anne ve bebek arasındaki ilişkinin doğasının, dönemin alanda çalışan profesyonelleri tarafından tam olarak anlaşılabildiğine inanmıyordu. O zamanlardaki yaygın inanış dinamik teoriden geliyordu ve gıda, temizlik gibi temel bakım ihtiyaçları karşılanan bebeklerin ya da çocukların genel olarak psikolojik ve biyolojik gelişimlerinin olumlu yönde olacağı şeklindeydi. Bowlby'nin aksine psikanalistlerin çoğu o yıllarda çocukların gösterdiği bu tip yoğun duygusal tepkilerin yer değişikliğine, eve gelecek yeni bebeğe ya da ortamdaki bazı yabancı insanlara gösterildiğine inanıyordu. Bir çok incelemede açıkça görülüyordu ki annesiyle yakın ve sıcak bir ilişkiye sahip çocuklar anneyi kaybedince önce çok yoğun bir protesto davranışı gösteriyor ve bunun ardından belirli bir süre sonra duygusal olarak kendilerini kapatıyorlardı. Çocukların önceki olumlu duygu durumuna dönmelerini sağlayan tek etken ise annenin geri dönmesi oluyordu. Aynı evde bir kaç bakıcı değiştiren ya da Kibutza adı verilen özel kreşlerde kalan çocuklar da mekan değişikliği ya da bilinmeyen bir yabancı etkisi olmaksızın birincil bakım verenden uzaklaşmaya aynı davranışları gösteriyordu (Bowlby, 1969).

Bowlby (1969), çalıştığı hastanelerdeki kreşlerde çocukların annelerinden ayrı kaldıkları dönemlerde ne tip davranışlar ortaya koyduğunu gözlemlemiş ve yapılmış benzer çalışmaları da incelemiştir (Rene Spitz ve Katerina Wolf, 1946; Christoph Heinicke, 1956; Prugh, 1953; Illingworth ve Holt, 1955). Bu çalışmalar farklı yaşlar ve farklı koşullardaki çocukları kapsıyordu ama hepsinin ortaklaştığı bir nokta vardı, altı aylık ve daha büyük bebek ve çocukların hepsi anneden ayrılmaya ciddi bir isyan ve daha sonra da yas tepkisi göstermekteydi (Bowlby, 1969). Anneden ya da birincil bakım kişisinden ayrılan çocuklar bu kişinin gidişi ardından kullanabilecekleri bütün becerileri ile tekrar anneye ulaşmaya çalışıyorlar ve bu da gerçekleşmeyince ağlayarak çok yoğun bir protesto davranışı gerçekleştiriyorlardı. Hiç

durmadan ya da dinlenmeden çok uzun bir süre ağlayabiliyorlardı; Bowlby bu evreye “protesto” adını vermiştir. Protestonun ardından çocukların ağlamaları durur ve yavaş yavaş içlerine kapanmaya başlarlar, yüksek ağlamalar hıçkırıklara dönüşür ve çocuk büyük bir yas içersindedir, bu evre ise “umutsuzluk” olarak adlandırılır. Çocuklar bu süreçte oldukça sessiz oldukları için çoğunlukla daha iyi oldukları düşünülür ama aslında yavaş yavaş kopma evresine geçilmeye başlanmıştır. Zaman zaman protesto ve umutsuzluk evreleri arasında geçişler olabilmektedir. “Kopma” evresi ise çocuğun yavaş yavaş günlük hayata geri dönmesi anlamına gelir, yabancıların ilgisini ya da yakınlığını geri çevirmez fakat çocuk duygusal olarak kişilere değil maddelere daha çok ilgi göstermektedir. Annenin gelişlerinde anneyi tanımama, ilgisizlik ya da uzakta durma gibi davranışlar gösterebilirler. Bowlby (1969), kopma evresinde çocuğun duygusal olarak ebeveynden koptuğu bir tablo tarif etmiştir bununla beraber çocuğun anneyi ziyaretlerde görme sıklığı ya da baba, teyze gibi ikincil bir bakım verenin varlığının çocuğun bu kopma evresinde ortaya koyduğu davranışın yoğunluğu üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında yurtlardan evlerine dönen çocukların belirli bir süre sonra eski bağlanma davranışlarını gösterdiklerini de eklemiştir.

Yukarıda anlatılan araştırmalar ve gözlemlerin ışığında Bowlby “Bağlanma Teorisinde” anne ve bebek arasında gelişen duygusal bağı tarif eder. Bu duygusal bağ evrimseldir çünkü çok farklı çevresel ortamlarda bile bebeğin hayatta kalma şansını arttırmaktadır. Bakıma ihtiyacı olan bebeğin yetişkini yanına çekmesi hem bakım davranışı almasına hem de güvende olmasına katkı sağlar. Her bebek doğuştan bağlanmaya genetik olarak hazırlıklıdır ve bağlanma kişisini yanına çekecek refleksif davranışlarla donatılmış şekilde yani salıverici davranışlarla dünyaya gelir (Bowlby, 1969). Bebeğin emmesi, gülümsemesi, ağlama ve yapışma davranışları salıverici davranışlardan bazılarıdır ve annelerin bakım verici davranışlarının tetiklenmesinde bebeklerin salıverici davranışları önemli bir rol oynar (Ainsworth, 1989). Annenin bakım rutinleri ve bebeğin ihtiyaçlarını karşılama becerileri de bebeğin güvenli bir bağlanma geliştirmesi üzerinde doğrudan etkilidir (Bowlby, 1969; Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Annenin bakım rutinleri doğrultusunda bebeğin zihninde belirli şablonlar oluşmaya başlar, bebeklerin bağlanma süreci içerisinde geliştirdikleri bu şablonlar “içsel çalışan modeller” olarak tanımlanmıştır. Bağlanma evrimsel olarak bebeğin hayatta kalma şansını arttırmanın yanında ayrıca duygusal olarak da güvenli hissetmesini ve kendini değerli algılamasını sağlayacaktır. Bu duygusal güvenlik hali ya da tam tersi durum ise içsel çalışan modelin nasıl geliştiği ile alakalıdır (Bowlby, 1969). Bebekler içsel çalışan modellerini bakım verenleri ile olan ilişkilerine dayanarak oluştururlar (Bretherton, Munholland, 2008). Bu şablonların bağlanma

ilişkisindeki işlevi, bebeğin annesinin davranışlarını tanımasını ve bu davranışlar doğrultusunda beklentiler oluşturmalarını sağlamaktır. Bebek kendi hareketlerini bu oluşturduğu şablonlar üzerinden düzenler. Reddedilen ve güven, sıcaklık hissedemeyen bebekler içsel modellerini reddedilme üzerine kurarlar. Böylece karşısındakini sevmeyen, kendilerini ise sevilmeyen olarak algırlar. Karşısındakinden kabul ve bağlılık davranışları gören bir bebek ise içsel modellerini seven ebeveynler ve sevilmeye değer bir benlik algısı üzerine kuracaktır (Bretherton, 1990). Bağlanma objesi tutarlı, sorumlu ve yakın davranışlar ortaya koyuyorsa çocuk ona güvенеbileceğini, her zaman yanında olacağını öğrenir ve güvenli bağlanmaya sahip olur. Güvenli bağlanmaya sahip çocuklar sosyaldır ve endişe duymadan keşif davranışını sürdürürler. Bağlanma kişisi dengesiz, yetersiz ve soğuk davranışlar ortaya koyan bebekler ise hiçbir zaman tam bir güven duygusu yaşayamazlar. Alarm durumunda nasıl bir hareketle karşılaşacağını bilmeyen bu bebekler ya bağlanma kişisine karşı çok duyarsız tepkiler gösterir ya da çok fazla endişeli ve bağlı olabilirler (Fraley ve Shaver, 2000).

Bebekler yaklaşık dokuzuncu aylarından itibaren bakım verenleri ile ilgili içsel temsillerini oluşturmuşlardır ve bu temsillere dayanarak bakım verenin yokluğuna ya da geri gelişine belirli tepkiler gösterirler (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978). Ainsworth (1978), özellikle Gana'lı bebeklerle yaptığı çalışmalarda bebeklerin hangi aylarda, bağlanma kişisine karşı nasıl davranışlar ortaya koyduğunu incelemiştir. Hayatın altıncı ayından itibaren bebekler özellikle bir kişiye karşı yoğun duygusal tepkiler ortaya koymaya başlarlar ve zaman içerisinde bu duygusal tepkilerin yoğunluğu ve sıklığında artış görülür hatta küçük bebek motor becerilerinin el verdiği ölçüde bağlanma kişisiyle yakınlığını korumaya çalışır. Bebeklerin yürümeye başladığı dönemlerde artık netleşmiş ve bebeklerin bağlanma davranışı yoğunluk olarak en üst seviyeye ulaşmıştır. Annenin peşinden ağlar, ona ulaşmaya çalışır ve geri geldiğinde yoğun bir mutluluk duyar.

Bir buçuk yaşından itibaren bütün bebeklerde bağlanma davranışı gözlemlense de bu çocukların ortaya koyduğu davranışların farklı çeşitleri olduğu farkedilmiştir. Bazen bebekler annenin gidişine çok yoğun bir tepki gösterirken anne geri geldiğinde beklenmedik şekilde yoğun öfke ve sinirli tepkiler ortaya koyuyorlardı. Her bebek yabancı bir kişi gördüğünde anneye aynı şekilde yönelmiyor hatta bazen yabancılar ve objelerle daha çok ilgilenebiliyordu. Ainsworth (1978), laboratuarda bebeklerin bu farklılaşan tepkilerini incelemek istedi, eve benzeyen oyuncakları, masası ve halısı olan ama çocukların aşına olmadığı bir ortam hazırladı. Anneler ve bebekleri bu yabancı ortama geliyor ve deneyçiler onları camlı bir odadan gözlemliyordu. Deney sekiz bölümden oluşur; bunlar, anne ve bebeğin odada başbaşa olduğu, annenin odayı

terk ettiği, bir süre sonra içeri bir yabancı girdiği ve kısa bir süre sonra çıktığı ve annenin tekrar odaya döndüğü standart bölümleri içerir. Deneyciler, özellikle bebeklerin odaya geldiklerindeki keşif davranışını, anne çıktıktan sonraki tepkilerini, yabancı bir yetişkine yaklaşımlarını ve anne döndükten sonraki tepkilerini gözlemlemişlerdir. Gözlemler yapılırken belirli davranış kalıpları dikkate alınmıştır. Bebeğin yakınlık ve iletişim talebi ve bu iletişimi sürdürme çabası bunlardan biridir. Kimi bebekler annelerinin kucağından inip keşif davranışı göstermek yerine annelerine sıkıca yapışabilir; bu bebekler bir alarm ya da kaygı durumu olmaksızın fiziksel yakınlık isteyen bebeklerdir. Kimi bebekler ise kaygılandıkları durumlarda anneye fiziksel teması ararlar ya da keşif davranışı sırasında zaman zaman anneye yönelebilirler. Bunun dışında bazen de bebeklerin anneden herhangi bir yakınlık talepleri olmadığı görülebilir. Bebeklerin gösterdiği direnç seviyesi ise dikkat edilen başka bir davranış kalıbıdır; direnç, yetişkin çocuğa yaklaşmaya çalıştığında yetişkini itme, isyan etme, kıvrınarak kendini yetişkinden fiziksel olarak uzaklaştırma şeklinde tarif edilebilir. Bazen de benzer şekilde anne oyuncak teklif ettiğinde oyuncuğı itme, atma ya da başka şekiller de reddetme şeklinde ortaya çıkabilir. Bir diğer davranış türü de kaçınmadır. Kaçınma davranışı anne odaya döndükten sonra bebeklerin annelerini görmezden gelip, ısrarla oyuncaklarla oynamaya devam etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Anneden kaçarak, başka yöne bakmak ya da başka bir yöne yönelerek hafif bir karşılama tepkisi göstermek de kaçınma davranışına örnek oluşturmaktadır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Ainsworth ve ark. (1978), bu deney düzeneğini “Yabancı Ortam” deneyi olarak adlandırmış ve deneye katılan çocukları, güvenli, kaçınan ve kaygılı/dirençli olarak üçe ayırmıştır. Annelerine güvenli bağlanmış çocuklar odaya ilk geldikleri zaman anneyi bir güvenlik üssü gibi kullanarak keşif davranışı gösterirler. Keşif davranışı sırasında kaygıları yükselirse, örneğin yabancınnın odaya girdiği durumlarda anneye yönelip fiziksel temas arayabilirler, bunun dışında zaman zaman odada anneyi gözleriyle kontrol edebilirler. Anne odadan çıktığında yoğun bir kaygı ve anneyi arama davranışı gösterebilirler, bu kaygı her zaman çok yüksek ağlama ve isyan şeklinde olmayabilir. Yabancıya karşı tutumları görece sıcaktır ama yabancı kaygılarını tam olarak yatıştırılmaz, anne odaya girdiğinde çok mutlu olurlar ve anneye geçirilen bir süre sonra tekrar keşif davranışı göstermeye başlarlar. Kaçınan bağlanmaya sahip çocuklar anne ile herhangi bir yakın temas arayışı göstermez, odaya girdiğinde kaygılanmaz ya da anneye yapışmaz, aralarında yoğun bir duygusal bağ gözlenmez, anne gittiğinde arama davranışı göstermeden oyuna devam edebilir ya da çok yüzeysel bir tepki gösterir ama oyun davranışlarını bölmezler. Yabancıya anneye gösterdiği kadar yakınlık gösterir ya da tamamen uzak durabilirler, anne döndüğünde

ise anneyi görmezden gelme uzak durma gibi davranışlar sergilerler. Anne sarılmak istediğinde kaçabilir ya da annenin iletişim taleplerini başını çevirerek görmezden gelirler. Kaygılı dirençli bağlanmaya sahip çocuklar keşif ve ayrılık bölümlerinde çok yüksek bir kaygı göstermektedirler. Keşif davranışı için annenin kucağından inmek istemez, yapışır, yere koyulmaya itiraz eder, anne gittikten sonra çok yüksek bir kaygı ve isyan gösterir. Yabancıya yakınlık tekliflerini geri çevirir ve ciddi bir tepki ortaya koyar, yatıştırılması çok zordur. Enteresan bir şekilde bu çocuklar anne döndükten sonra anneye vurma, itme reddetme gibi tepkiler gösterirler. Anneyi bırakıp keşif davranışına yönelmediği gibi anneye birlikteyken duygusal yoğunluğu da olumsuzdur. Bu grupta kaygı davranışı daha yüksek ya da direnç davranışı daha yüksek olan bebekler görülebilir.

Bağlanma Stilleri

Yukarı da da aktarıldığı gibi Ainsworth, Bell, ve Stayton (1974), Yabancı Ortam Deneyini kullanarak çocukları üç farklı bağlanma grubuna ayırmışlardır. Bunları kısaca özetlemek gerekirse *güvenli* olan grup anneleri yanlarındayken onun gidip gitmeyeceğine dair herhangi bir kaygıları yaşamazlar, yeni bir ortam ya da uyaranla karşılaştıklarında anneden kopup keşif davranışında bulunmaktan çekinmezler. Bu çocuklar keşif davranışı sırasında bir yandan da annelerini gözlemlemektedir. Herhangi bir kaygı ya da stres durumunda anneyi hemen güvenlik üssü olarak kullanabilirler (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974). Bu noktada çocuklar duygularını düzenlemede özellikle kaygılı gruba kıyasla çok daha başarılıdırlar. Annenin de bu noktada davranışları ya da varlığı çocuğu yatıştırmak için yeterlidir (Bowlby, 1982). Güvenli bağlanmış çocuklar anneleri ayrıldıktan sonra kısmen stres gösterse de anneye kavuştuktan sonra bu huzursuzlukları kolayca yatışabilmektedir. Şayet çocuklar ihtiyacı olduğunda annesinin onun yanında olacağına emin olursa bu onun rahat ve kaygısız olmasını sağlayacaktır, güvenli bağlanmış çocukların keşif davranışını rahatça yapabilmesinin esas sebebi bağlanma kişisine olan inançlarıdır. Annenin duyarlı davranışı devam ettikçe bağlanma güvenliğide bu şekilde devam edecektir (Bowlby; 1975). Ebeveynlerinden kabul ve sevgi gören çocuklar, kendileri ile ilgili olumlu içsel modellere sahip olurlar ve bu kendi benliklerini de olumlu bir şekilde algılamalarına neden olur (Bretherton, Ridgeway ve Cassidy, 1990). Güvenli bağlanan çocukların sosyal çevreleri ile olan ilişkileri de daha olumlu yöndedir (Ericson, Sroufe, Egeland; 2014; Verissimo, Santos, Fernandes, Shin, Vaughn; 2014).

Kaygılı bağlanmaya sahip çocuklar anne ile yeni bir ortama girildiğinde hemen yapışma davranışı gösterirler. Keşif davranışını kesinlikle reddeden bu çocuklar, yabancıya yaklaşma ya

da yeni uyaranlara tepki gösterme konusunda çok tepkiseldirler. Bu, anne daha gitmeden bile ayrılık kaygılarının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Annenin yokluğuna olan tepki çok yüksek düzeydedir. Hem olumlu hem de olumsuz duygularını uç noktada yaşayan bu çocuklar, anne gittikten sonra o kadar yüksek tepki gösterirler ki anne döndükten sonra bile sakinleşemezler. Annenin yokluğunda yabancı ile iletişime girmek istemezler, ağlayarak kapıda anneyi bekler hatta bazen kapıyı açmaya çalışabilirler. Anne döndüğü anda tekrar yapışma davranışı gösterirler fakat bu grupta güvenli grupta olduğu gibi yüksek bir sevinç ya da kavuşma mutluluğu görülmez. Bu çocuklar anneye doğrudan öfke ve direnç göstermektedirler. Kucağında olduğu halde anneye yapışır ve ağlamaya devam eder ya da vurabilirler (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974). Anneler bu davranışlara mahcup ve utangaç bir şekilde karşılık verebilir hatta kapıdan içeri girerken mahcup bir tavır takınabilirler (Main, Kaplan, Cassidy 1985). Kaygılı çocukların annelerinin kaygı düzeyleri de çocukları gibi yüksek olabilir (Main ve Solomon, 1986). Hinde, Chicot, Shouldice ve Hinde (2013) araştırmalarında yukarıda aktarılan benzer şekilde, annenin kaygılı davranışının duyarlılığını düşürdüğünü bulmuşlardır.

Kaçınan bağlanmaya sahip çocuklar ise anne ile yeni bir ortama girdiğinde bundan hiç etkilenmemiş görünmektedirler. Yeni uyaranlara, insanlara çok açıktırlar. Anneyi güvenli bir üs olarak kullanmayı beklemeyiz hatta genel olarak anneden bir beklenti içine de girmezler (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974). Anne ayrıldıktan sonra neredeyse hiç tepki göstermeyen bu çocuklar, bir yabancı ile de anneye kurduğuna benzer bir iletişim kurabilirler. Bu çocuklar için özel olarak anneleri olması değil de herhangi bir yetişkinin olması yeterlidir (Main ve Solomon, 1986). Birleşmeden sonra onunla olan iletişimini çok kısa tutar, ilgisini tekrar oyuncaklara ve çevredeki uyaranlara gösterirler, bu noktada anneler çocukla iletişim kurmak istese bile çocuk bunu istemez (Main, Kaplan, Cassidy 1985). Dışarıdan bakıldığında kaygısız gibi görünseler de aslında yaşayacakları hayal kırıklığını engellemek için bu şekilde davranmaktadırlar, anne ile olan iletişim yerine nesnelere ve çevreye odaklanmayı tercih ederler (Bowlby, 1982).

1.2. ANNE DUYARLILIĞI

Ainsworth, psikoloji dünyasında yaygın olarak yabancı ortam deneyi ile tanınsa da Baltimore projesinden sonra ortaya koyduğu “Anne duyarlılığı” kavramı ile gelişim psikolojisi literatürüne büyük bir katkı sağlamıştır (Meins, 2013). Aynı zamanda kendisinin doktora tezi olan projede anne ve bebek arasındaki ilişkinin yapısını gözlemleyerek, bağlanma güvenliğinin oluşumunda belirleyici olan faktörleri ortaya çıkarmaya çalışmış ve bebeklerinin ihtiyaçlarını karşılarken annelerin gösterdikleri duyarlılık düzeyi ve bunların kişiden kişiye nasıl değiştiğini incelemiştir (Ainsworth, Bell, ve Stayton; 1974, Meins, 2013). Bebeğin taleplerine karşılık annenin ortaya koyduğu davranışın bu taleplerle uyuşup uyuşmadığı, bebeğin annenin davranışından tatmin olma düzeyi, annenin gerekli karşılığı verirken ki zamanlaması gibi davranışlar gözlemlenmiş ve “anne duyarlılığı” başlığı altında kavramsallaştırılmıştır. Bu noktadan yola çıkarak anne duyarlılığı, çocuğun duygu, istek ve ihtiyaçlarına yeterli, uygun ve zamanında verilen tepkiler olarak açıklanmaktadır. Ainsworth duyarlı bir anneyi çocuktan gelen mesajları çocuğun bakış açısıyla okuyabilen ve onu ayrı bir birey olarak kabul edebilen kişiler olarak tarif eder, bunun tam aksine duyarsız olarak tanımlayabileceğimiz anneler ise bebek açken onunla oynamaya çalışan ya da yorgunken hareketli bir oyun oynatan kişilerdir (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974). Duyarlılık kavramında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta duyarlılığın ebeveynsel sevgi ya da sıcaklıkla aynı şey olmamasıdır. Burada duyarlı ebeveynlerin çocuklarının sinyallerini anlaması ve bunu çocuğa özel yapabilmesi gibi teknik bir ayırım bulunmaktadır. Çocuğunu seven ve iyi niyetli bir ebeveyn yeterince duyarlı olmayabilir (Seifer ve Schiller, 1995). Pederson ve ark. (1990), güvenli bağlanmış bebeklerin annelerini, bebeklerinden gelen uyarıların farkında, bu uyarılara göre davranışlarını düzenleyen, bebekleri hakkında bilgi sahibi ve birlikte geçirdikleri zamandan zevk alan ebeveynler olarak tarif etmişlerdir.

Ainsworth, özellikle hayatın ilk senesinde, annelerin bebeklerini büyütürken gösterdikleri farklı düzeylerdeki duyarlılığın özellikle hangi davranışlar üzerinden bağlanma güvenliğini etkilediğini bulmaya çalışmıştır (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974). Anne duyarlılığını hassas ve doğru bir biçimde belirlemek, çocukların bağlanma güvenliğini belirlemekten çok daha karmaşık bir işlemdir. Annelerin çocukların duyarlılığını anlayabilmek için sadece çocuklarına karşılık verip vermemelerine bakmak yeterli olmayacaktır, duyarlı bir anne çocuğunun taleplerini yerine getirirken ip uçlarını doğru bir şekilde okumalı ve uygun karşılıkları vermelidir. İp uçlarını çözerken annenin çocukla daha önceki tecrübelerinden yararlanarak çocuğun beğeni ve ihtiyaçlarına hakim olması gerekir (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall,

1978). Anne duyarlılığı incelenirken sadece annenin verdiği tepkiler ya da davranış şekillerine odaklanmak yerine anne ve bebek arasındaki uyum dikkate alınmalıdır. Anne tek başına bir birim değil de anne, bebek bir çift olarak ele alınmalıdır (Meins, 2013).

Ainsworth ve ark. (1971) daha önceki çalışmalarından yapmış oldukları gözlemlerden edindikleri bilgileri kullanarak anne duyarlılığı için bir gözlem ölçeği oluşturdu ve araştırmalarında anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi de göstermiş oldular fakat güvensiz bağlanan gruplar arasında anne duyarlılığı açısından anlamlı bir fark bulunamamıştı (Meins, 2013). Bunun üzerine araştırmacılar ellerindeki ölçeğe ek üç boyut daha ekledi. Böylece anne duyarlılığı kavramı ve bu kavramın dört boyutu ortaya çıkmış oldu, bunlar: bebeğin sinyallerine duyarlılık, iş birliği ya da müdahale, psikolojik ve fiziksel ulaşılabilirlik, bebeğin ihtiyaçlarını kabul ya da red şeklindedir. Bu boyutlardan sadece bebeğin ihtiyaçlarını kabul ya da red boyutu ile kaçınan bağlanma arasında bir ilişki bulunmuştur (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978; Meins, 2013).

Bebeğin sinyallerine karşı duyarlılık annenin bebeğin sinyallerinin farkındalığı, bunları doğru yorumu ve yerinde müdahalesi şeklinde özetlenebilir. Annenin ulaşılabilirliği bu boyut için en temel koşuldur, annenin çocuğundan gelen sinyalleri farketme eşiği de duyarlılık için önemli bir etkidir (Ainsworth, 1969). Sinyalleri yorumlarken yüksek bir eşik ve kusurlu bir algı, duyarsız davranışlara neden olur. Annenin farkındalık eşiğinin yüksek olması gerekmektedir ama bununla birlikte, davranışların doğru yorumlanması da önemlidir. Bazı anneler bebeğin en ufak bir ağız hareketine karşı duyarlıdır fakat bunları yanlış bir şekilde açlık olarak yorumlayabilirler (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Çocuk iki yaşına ulaştıktan sonra annenin çocuğun işaretlerine hemen karşılık vermesi de doğru değildir. Burada duyarlı bir annenin dengeyi iyi tutturması önemlidir, çocuğa onun taleplerini hemen yerine getiren bir araç olmadığını göstermelidir. Bu tavır uzun vadede çocuğun güvenlik duygusunu arttıracaktır. Annenin bebekle olan ilişki kalitesi, duyarlı davranışı belirlemede en önemli göstergedir. Annenin tepkileri çocuğun talepleriyle ve ihtiyaçlarıyla paralel şekilde olmalıdır. Bu annenin çocuğunun her istediğini yapmasıyla aynı şey değildir (Ainsworth, 1969). Çocuğun sosyallik ihtiyacına ya da oyun ihtiyacına doğru şekilde karşılık vermeli, çocuğu gereğinden fazla uyarana maruz bırakmamalıdır. Annenin davranışlarının uygunluğu kadar zamanlaması da önemlidir. Uygun ama gecikmiş bir tepki de, çocuk bunu kendi ortaya koyduğu talebin karşılığı olarak algılayamayacaktır (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978).

İş birliği/ müdahale boyutu çocuğun hareketlerine yapılan doğrudan fiziksel müdahalenin sıklığı ve şekliyle ilgilidir. Müdahaleci anneler çocuğun bağımsız, aktif ve özerk

bir birey olduğunu ve kendi fikir ve istekleri olabileceğini düşünmez (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Çocuğa fiziksel müdahalelerde bulunur, kendi davranışlarını çocuğa göre ayarlamaz. Bunun tam tersi anneler ise çocuğu yönetmekten ziyade yönlendirir ve kendi davranışlarını ona göre ayarlayabilirler. Örneğin takıntılı/obsesif bir yapıya sahip bir anne kendi içindeki kaygıyı yatıştırmak için çocuğundan istediklerini, onun istediği şekilde, istediği zamanda yapması için ısrar eder ve çocuk bunları yapamazsa şiddetli tepkiler gösterir. Bunun dışında bazı anneler çocuğun kendi kafasındaki güzel çocuk fikriyle örtüşmesini ister. Bunun için çocuğu zorlar. Anne çocuğun yıkanma, giyinme ya da yemek yeme gibi rutinlerinde fiziksel müdahaleyi bir yöntem olarak kullanır. Çocuk istemediği bir noktaya doğru ilerliyorsa seslenmek, onu çağırmak ya da ilgisini çekmeye çalışmak yerine doğrudan fiziksel bir müdahale ile çocuğu oradan uzaklaştırır (Ainsworth, 1969). İş birliği yapmaya hazır bir anne ise çocuğuyla oynarken hareketlerini çocuğun ihtiyaçlarına, o anki taleplerine göre ayarlamaya çalışır. Çocuk oyundan sıkıldıysa değiştirir ya da oyundan zevk alıyorsa devam ettirir (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). İşbirlikçi anneler çocuğu kontrol etmeye çalışmaktan ziyade ona rehberlik ederler, bu anneler kendi istek, duygu ve sorumluluklarını doğrudan çocuğa aktarmaktan ziyade çocuğun istek, duygu ve eylemleri ile uyumlu bir hale getirmeye çalışırlar. Çocuk bir eylem içerisindeyse ve annenin yapmak istediği bir aktivite varsa anne doğrudan çocuğun eylemini kesmez fakat yeni aktiviteye geçiş için uygun ortamı hazırlar ve çocuğun hazır olduğu zamanı bekleyerek bu geçişi sağlar. Örneğin uyku vaktinden önce çocuğa sakinleşebileceği ve yüksek aktivite içermeyen bir oyun ortamı hazırlayarak uyku saatine daha yumuşak bir geçiş yapabilirler (Ainsworth, 1969).

Psikolojik ve fiziksel olarak ulaşılabilirlik, annenin çocuğunun ne yaptığının ve nerede olduğunun ve ihtiyaçlarının farkında ve buna cevap verebilecek durumda olmasıdır. Bu her zaman fiziksel olarak annenin orada olmasıyla ilişkili değildir; anne bedenlen çocuğun yanında olsa bile psikolojik olarak çocuğa cevap veremeyebilir. Bunlar psikolojik ulaşılabilirliği olmayan annelerdir. Çocuğuna ilgisini kaybedecek düzeyde işleri ya da düşünceleriyle meşgul olurlar ve çocuğun bir ihtiyacında onun talebini giderebilecek durumda değildirler. Bazı anneler ise ilgilenirmiş gibi gözükmeyle beraber çocukların fiziksel ya da psikolojik ihtiyaçlarının farkında değildirler. Çocuk evin içinde kendini tehlikeye atabilecek bir durum içerisinde olduğunda buna müdahale etmeyebilirler ya da herhangi bir önlem almazlar. Kendi düşünceleri ile meşgul oldukları zamanlarda, çocuklarına uzun zaman periyotlarında ilgisiz kalabilir, ağlasa duymaz ya da gülümsese farkında olmazlar. Bu anneler farkında olmadan çocuklarıyla aralarına bir bariyer koyar, çocuk ancak bu bariyerin üzerine çıkabilecek yoğunlukta tepkiler ortaya koyarsa

annesinin dikkatini çekebilir. Bu tip anneler çocuklarını “görmezden gelirler” (ignore). Annelerde çok yüksek ihmal ya da görmezden gelme, genelde annenin psikolojik bir rahatsızlığı ile birlikte seyredebilir, bu anneler depresyonda olabilir ya da dikkatleri dağınık olabilir (Ainsworth, 1969). Bazen de anneler çocuklarının ihtiyaçlarını bilerek duymamazlıktan gelirler. Örneğin bebekleri uyurken bir misafirleri gelirse ya da başka bir sosyal meşguliyeti varsa bebeğinin sesini duyamayacağı bir yere gider ya da duysa da tepki göstermez. Bu anneler çocuklarını bir yakınına ya da komşuya uzun süre bırakarak bireysel işleriyle ilgilenebilirler. Çocuklarını “ihmal ederler” (neglecting). Burada çocuklar annelerine hem psikolojik hem de fiziksel olarak ulaşamazlar (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978).

Çocuğun ihtiyaçlarını kabul ya da ret boyutunda, annenin çocuğa bakmanın getirdiği zorluklar, sosyal hayatın kısıtlanması ya da çocuk sahibi olmanın getirdiği duygusal problemlerle nasıl başa çıktığına bakılır. Çocuğun ihtiyaçlarını kabul eden ve bundan mutlu olan anneler çocuklarıyla olan mutlu ilişkilerinden ya da çocuklarının olumlu özelliklerinden sıklıkla bahsederler ve bunu yaparken gerçekten mutlu görünürler. Çocukların bireysellik ihtiyaçlarına, öfkelenmesine ya da huysuzlanmasına saygı gösterirler, bu davranışlardan rahatsız olsalar da bu durumu içselleştirmezler ve çocuğa karşı öfke duymazlar. Çocuğun olumsuz davranışlarını ya da bireysel olarak anneye tepki göstermesini çocuğun kişisel bir özelliği olarak algılamaz ve bununla ilgili olumsuz yorumlar yapmaz. Çocuğun çocuk olduğu için böyle davrandığının farkındadır ve ona göre kendi davranışlarını da ayarlamaya çalışırlar. Bunun yanında eğer anne çocuğun bazı davranışlarından alınsa bile bu hayal kırıklığı ve öfkesini kesinlikle çocuğa yansıtmaz (Ainsworth, 1969). Bu tip annelerin sevgi-nefret dengeleri yerindedir ve çocuklarına düşmanca davranışlar gösterme gibi bir eğilimleri yoktur. Bazı anneler çocuklarının ihtiyaçlarını aşırı şekilde yerine getirerek reddederler, kendilerine eziyet edercesine çocuklarına düşkün davranan bu tip kadınlar çocuğun olumsuz hareketlerini kaldıramaz, bunlardan ciddi şekilde rahatsız olur ve öfkesiyle nasıl başa çıkacağını bilemez. Temelde yatan ret duygusunu bastıran bu annelerin gizli nefreti de çocuklarıyla gerçekten ilgilenmeleri önündeki en büyük engeldir (Ainsworth, 1969). Bazı anneler de çocuklarını doğrudan reddederler, ihtiyaçlarının fazlalığından şikayet eder, keşke doğurmasaydım der ya da sürekli bir bakıcının hayatını nasıl kolaylaştıracağından bahseder. Bu tip anneler bazen bunu şakayla karışıkta yapabilirler; çocuklarının çirkinliğinden, kafasının düzlüğünden ya da babasına benzeyen kötü huylarından bahsedebilirler (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978).

1.3. ZİHİN YÖNELİMLİLİĞİ

Meins (1997, 2003) zihin yönelimliliği kavramını, annelerin bebeklerini, özgün zihne sahip bireyler olarak görme ve bu zihinsel ve duygusal durumları algılama ve uyum gösterebilme becerisi olarak tarif etmektedir. Meins (1997) zihin yönelimliliği teorisini oluştururken Ainsworth'ün annesel duyarlılık teorisinden yola çıkmış ve teorinin belirli kısımlarını eleştirerek daha rafine ve çocuğun davranışına yapılan davranışa müdahaleler yerine zihinsel süreçlerin farkındalığı üzerine odaklanan bir çerçeve çizmiştir (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001).

Ainsworth (1969) duyarlı bir anneyi “olayları çocuğun bakış açısından görebilen” anneler olarak tarif etmektedir. Bunun yanında çocuğu “ayrı bir birey” olarak görebilmektedirler ve bunu çocuğun “keşif davranışlarına saygı göstererek” ortaya koyar, davranışı bölmek istemez. Bu tarif, duyarlı annelerin, çocuklarını gözlemledikleri davranışlarından onların zihinsel durumlarına ilişkin uygun çıkarımlar yapabildiklerini göstermektedir ve bu beceri çocuğu besleme ya da acısını yatıştırmak gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaktan daha ileri bir noktada değerlendirilmelidir (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001). Duyarlı anne davranışı tarifiyle paralel bir şekilde duyarsız bir anne de çocukların sinyallerini okuma konusunda yetersizdir. Bu nedenle bu tip anneler çocukları açken onlarla sosyalleşmeye çalışmak ya da yorgunken onu beslemeye çalışmak gibi çocukların ihtiyaçlarına uygun olmayan davranışlar ortaya koyarlar (Ainsworth, 1969). Bu noktadan yola çıkarak duyarsız bir annenin davranışları da çocuğun zihinsel durumunun farkında olamaması ve bu zihinsel durumu anlayamadığı için yanlış müdahalelerde bulunması şeklinde açıklanabilir. Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda annenin duyarlı davranışını incelerken ortaya konan “çocuğun bakış açısından olayları görebilme” becerisinin anahtar bir değişken olduğu fikri hatırlanmalıdır (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001).

Zihin yönelimliliği, bebek ve anne arasındaki etkileşimin kalitesini incelerken davranış ve temsiller arasındaki arayüzü oluşturan teorik bir yapıdır. Zihin yönelimliliğine sahip olabilmek için bebeğin zihinsel temsillerini doğru bir şekilde algılayıp, yorumlayıp bunları seslendirmek gerekmektedir. Zihin yönelimliliği sürecinde anneler bebek ile ilgilenirken onu algılama şekillerini canlı bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Böylece bu yapı hem temsilleri hem de davranışları doğru şekilde incelemeyi sağlamaktadır (Meins, 2013).

Ainsworth'ün orjinal teorisinden farklı olarak annenin zihin yönelimliliği teorisinde, annenin bebeğin ihtiyaçlarını giderme davranışından ziyade bebeğin içinde olduğu eylem süresince

zihinsel temsillerine gösterdiği duyarlılık ön plana çıkarmaktadır. Bununla beraber doğal olarak bebeklerin fiziksel ve duygusal ihtiyaçları karşılandığında annenin yönlendirmeleri de olabilmektedir. Özellikle serbest oyun zamanlarında zihin yönelimliliğine sahip anneler, bebeklerin dikkat değişimlerini, oyuna olan ilgisini ve farklı objelere yönelmesini fark edip bunlara doğru şekilde karşılık verebilmektedirler (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001).

Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey (2001) zihin yönelimliliğini belirlerken özellikle annenin yaptığı sözel yorumlar üzerinde durmuştur; bebekleri ile ilgili yaptığı tutarlı yorumlar ve tutarsız yorumlar. Tutarlı yorumlar, annenin bebeğin düşünce ve duygularını ne kadar içselleştirdiğini ve bunları bebeğin zihinsel atıfları ile tutarlı bir şekilde ortaya koyup koyamadığını göstermektedir. Meins, Fernyhough, Rosnay, Arnott, Leekam ve Turner (2012), annelerin yorumlarını değerlendirmek amacıyla 20 dakikalık bir oyun seansı düzenlemişlerdir. Burada annelerin bebekle ilgili yaptığı a) bebeğin o anki durumla tutarlı içsel duygusunu belirleme b) o anki durumla tutarlı geçmişteki bir anıyı ilişkilendirme c) biten bir eylemin ardından doğru yorumlarla eylemi sonlandırma yorumlarını tutarlı olarak tanımlamışlar ve bunu zihin yönelimliliği becerisi olarak değerlendirmişlerdir. Tutarsız yorumların ise tam tersine annenin çocuğun içsel zihinsel durumunu algılayamayan ve çocuğun o anki talep ve ihtiyaçlarıyla ilişkisi olmayan yorumları içerdiğini belirtmişlerdir. Oynadığı oyuncaktan sıkılmış bir çocuğa ısrarla aynı oyuncağı gösteren ve “sen bunu seversin” diyen bir anneyi buna örnek göstermişlerdir.

Özetle, annesel zihin yönelimliliği teorisinin temel amacı, annesel duyarlılık kavramının, annenin bebeğin zihinsel temsillerine odaklanabilme ve bu doğrultuda ihtiyaçlarına cevap verebilme şeklinde tekrar incelenmesidir. Güvenli bağlanmanın oluşumunda etkili olan ebeveynsel faktörler incelenirken zihin yönelimliliği önemli bir boşluğu doldurmakta ve annenin çocuğun zihinsel durumu üzerindeki farkındalığına odaklanmaktadır (Meins, Fernyhough ve ark., 2012)

1.4. MİZAÇ

Punam, Sanson ve Rothbart (1995), mizacı bireyin içsel ve dışsal uyaranlara karşı verdiği tepkilerdeki farklılıklar olarak tarif ederken, Buss, Plomin ve Willerman (1973) bu kavramı bireyin hayatta kalmasını sağlayan, genlerle aktarılabilen ve adaptasyon özelliği olan bir yapı olarak açıklamışlardır. Farklı araştırmacılar kendi teorileri doğrultusunda çeşitli tanımlamalar yapmış olsa da, literatüre bakılarak genel bir tarif oluşturmak gerekirse mizaç için doğumdan itibaren görülmeye başlayan, zaman içerisinde değişmeyen, kısmen miras kalan, biyolojik temelli yapısal farklılıklar denebilir (Angleitner ve Ostendorf, 1994; Watson, 2000; Costa ve McCrae, 2001; Sanson, Hemphill, ve Smart, 2004).

Mizaç, 20. yy başlarında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa’da biyolojik temelli bireysel farklılıklar ile ilgili çalışmalarda kullanılan bir terimdir ve Pavlov’un çalışmalarından çokça etkilenmiştir. Bununla beraber İngiltere, Batı Avrupa ve Amerika’da yapılan çalışmalarda ise kişilik terimi kullanılmaktaydı ve bu çalışmalar daha çok yetişkinler ile yapılan faktör analizlerini içermektedir (Punam, Sanson ve Rothbart, 1995). O dönem çocuklukta yapısal özellikler ve yetişkinlerin kişilik yapısı tamamen iki farklı konu olarak algılsa da günümüzde bu iki kavramı benzer şekilde çalışan ve mizacı yetişkinlikteki kişilik yapısının temel taşı olarak gören araştırmacılar oldukça yaygındır (Angleitner ve Ostendorf, 1994; Punam, Sanson ve Rothbart, 1995; Ruch, Angleitner ve Strelau, 1991).

Angleitner ve Ostendorf (1994) araştırmalarında 17- 64 yaş arası kişilerle çalışmış ve beş faktörlü bir yapı oluşturmuşlardır. Araştırmacıların asıl amacı daha önce yapılmış çalışmalara dayanarak mizaç özelliklerini belirlemek ve bunlardan büyük beşli kişilik kuramına paralel faktörler oluşturmaktır. Bu faktörler şöyledir: ilk faktör, genel duygusallık ve düşük kontrol/bastırma (inhibition); ikinci faktör, sosyallik, yaklaşım ve olumlu mod; üçüncü faktör, deneyim arayışı, esneklik ve ritmiklik (rhythmicity); dördüncü faktör öfke ve sıkılma hassasiyeti (boredom susceptibility) ve beşinci boyut ise tempo, coşku ve devamlılıktır. Araştırmacılar mizaç ve kişik teorilerini bütünleştirmek ve aradaki benzerliği göstermek istemişlerdir. Yapılan faktör analizi sonuçları, büyük beşli teorisinin kişilik yapıları olan açıklık, sorumluluk, dışadönüklük, uyumluluk ve duygusal denge ile mizacın benzer boyutlarının beklendiği şekilde aynı faktörlere yüklendiğini göstermiştir.

Newyork Boylamsal Çalışması (NYLS) küçük çocukların yapısal özelliklerini belirlemek ve bu özelliklerin çocukların çevre ile olan ilişkisine etkisini incelemek için yapılmış boylamsal bir çalışmadır ve modern mizaç kavramının tanımlanmasında önemli bir etkiye sahiptir (Thomas, Chess, Birch, Hertzog, & Korn, 1963; Punam, Sanson ve Rothbart, 1995). Araştırmada toplanan veriler doğrultusunda dokuz kategorilik bir model oluşturulmuştur. Mizaç kategorileri belirlenirken, bebeklerin evlerine sık sık ziyaretler yapıp, ebeveynlerin bebeklerinin davranışlarına yönelik tuttuğu raporlar kullanılmıştır. Bu kategoriler etkinlik düzeyi, düzenlilik, yeni uyaranlara yaklaşımı, uyum yeteneği, tepkisellik, sorumluluk eşiği, duygu durumun baskın niteliği, dikkat dağınıklığı ile süreklilik şeklindedir. Bu dokuz faktörlü modelin dışında da bir üçlü model oluşturulmuş, bunlara kolay, zor ve yavaş ısınan mizaç denmiştir. Zor mizaca sahip çocuklar biyolojik olarak düzensiz, yeniliklere zor adapte olabilen, yoğun olumsuz duygular gösteren bir yapıya sahiptir bunun yanında kolay mizaçlı çocuklar ise uyumlu, düzenli ve genel olarak ebeveynlerin nispeten kolay başa çıkabildiği çocuklardır. Yavaş ısınan çocuklar ise belirgin şekilde yeniliklere zor adapte olan bir yapıya sahiptirler. Bu tip çocuklara sahip ebeveynler olumsuz tecrübelerini yoğun olarak yenilikler ve değişimler karşısında yaşarken bunun dışındaki konularda fazla zorlanmamaktadırlar (Guerin, Gottfried, Oliver ve Thomas, 2003). Araştırmanın sonuçlarından yola çıkılarak uyumluluk derecesi teorisi (Goodness of Fit) oluşturulmuştur.

Uyumluluk derecesi teorisine göre sağlıklı bir gelişimin ancak çocukların özel biyolojik yapısı ve çevresi arasında bir uyum varsa olabileceğini savunmaktadır. Başka bir deyişle küçük bir çocuğun beklentileri, yatkınlıkları ve kapasitesi doğrultusunda yapılandırılan bir çevre, onun gelişimini en üst noktaya taşıyabilecektir. Bunun yanında uygun gelişim için çevrenin de beklentileri çocuğun mizaç özellikleri doğrultusunda olması gerekmektedir bunun aksi bir durum gelişimin yetersiz bir şekilde ilerlemesine neden olabilir (Guerin, Gottfried, Oliver ve Thomas, 2003).

Buss, Plomin ve Willerman (1973) mizacın üzerindeki biyolojik faktörleri öne çıkararak, mizacın üç genetik birleşenden oluştuğunu söylemişlerdir. Bu üç birleşenin en büyük özelliği zaman içinde kalıcı olmaları ve genetik etkileridir (Shiner, Buss, McClowry, Putnam, Saudino ve Zentner, 2012). Bunlardan birincisi duygusal tepkiselliktir; bu boyut bir ucunda bebeğin tepkisizliğinden diğer ucunda ağlama krizleri ve yatıştırma zorluğuna kadar çeşitlenmektedir. Yoğun tepkisel bebeklerde bu davranış nedeninin biyolojik açıklaması uyaran eşiğinin düşük olması ve otonom sinir sisteminin sempatik bölümünün yoğun şekilde aktifleşmesidir. Mizacın ikinci birleşeni ise aktiflik-harekettir. Enerji ve canlılığa bakılan bu boyutta, bebeğin yapısı

tembel ve bezgin ile yerinde duramayan, çok canlı arasında değişmektedir. Sosyallik ise bu teorinin üçüncü birleşenidir. Bu birleşende bebeklerin sosyal bir ilişki içine girme çabaları ya da onlarla girilen bir iletişim girişimine verdikleri tepkidir. Bu özellik hayatın ilerleyen yıllarında belirleyici bir özellik olmaya devam etmektedir (Buss, Plomin ve Willerman, 1973). Teorinin ilk versiyonunda dürtüsellik mizaç türü de dördüncü faktör olarak bulunmaktadır, dürtüsellik kendini kontrol etmede sıkıntı çeken ya da öbür uçta tutarlılık ve plan yapmayı içine alan bir yapı özelliğini anlatmaktadır. Araştırmacılar tarafından dürtüsellik boyutunun genetik etkisi olduğu düşünülmeyi için orijinal teoriden çıkarılmıştır (Buss, Plomin ve Willerman, 1973). Bununla birlikte son dönemdeki araştırmalar dürtüsellik yüksek oranda kalıtsal olduğunu göstermektedir (Shiner, Buss, McClowry, Putnam, Saudino ve Zentner, 2012).

Jay Belsky (2005) mizaç ve sosyal-çevre etkileşimi içerisinde çocuğun yapısal özelliklerinin ne kadar belirleyici olabileceğini incelemeye yoğunlaşmıştır. Araştırmacı özellikle ebeveyn davranışı ile çocukların kişilik gelişimi ilişkisinde çocuğun yapısal özelliklerinin rolünü incelemiştir (Belsky, 1997, 1998, 2005). Belsky, Farklılaşan Hassasiyet Teorisinde bebeklerin mizaç özelliklerinin çevrenin etkilerine ne şekilde karşılık verdiğini bulmaya çalışmıştır. Belsky'nin (2005) teorisine göre belirli çocuklar yapısal özelliklerine göre çevresel etkilere farklı tepkiler gösterebilmektedirler; bazı bebekler ebeveynlerin olumlu ya da olumsuz davranışlarına karşı daha kapalı iken bazı bebekler ise bu etkilere çok daha açık bir noktadadır. Bu örüntü aile içi yapılarda da geçerlidir. Bir kardeş ebeveynlerin davranışlarından daha az etkilenen bir yapıya sahipken diğer kardeş ailenin davranışlarından daha çok etkilenebilmektedir. Bunun sebebi evrimsel olarak her çeşit çevresel ortamda yeni nesillerin devamlılığını sağlamaktır. Doğal seçim değişen çevreye uyum sağlama becerisi doğrultusunda hayatta kalma şansını arttırmaktadır. İnsan davranışı için de bu kural geçerlidir, çevre sürekli değişim içerisindeyken tek bir ebeveynlik tipi her zaman olumlu sonuç vermeyebilmektedir. Yıkıcı olmayan ve duyarlı ebeveynlik, diğerlerine güvenen ve sosyal çocuklar yetiştirme şansını arttırmaktadır, bununla beraber farklı koşullar altında örneğin bir iç savaş ortamında diğerlerine güvenmek ve sosyal olmak hayatta kalma şansını yükseltmez iken yabancılara güvenmemek ve tedbirli olmak hayatta kalabilmek için daha avanajlı bir davranıştır (Belsky, 2005). Böylece Belsky'e (2005) göre duyarlı ebeveynliğe sahip bir ailenin kaygılı ya da kaçının çocuklarının olması, o ailenin farklı koşullar altında bile genetik mirasını devam ettirebilmesini sağlamaktadır. Teorisyene göre davranış ve genetik alanında yapılan araştırmalarda paylaşılan çevrenin açıklayıcılık etkisine daha az fakat paylaşılmayan çevrenin etkisine daha sık rastlanmasının sebebi de bu aile içindeki çocukların yapısal farklılıklarına dayanmaktadır

(Belsky, 2005; Plomin ve Daniels, 1987). Suomi'nin (1997) küçük maymunlar ile yaptığı araştırma farklılaşan hassasiyet teorisini destekler niteliktedir. Araştırmacı maymun yavrularını yüksek kaygılı ve düşük kaygılı olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Her iki çeşit maymun yavrusunun da duyarlı ve ortalama olarak iki farklı türde ebeveyn tarafından büyütüleceği bir ortam sağlanmıştır. Maymunlar belli bir zaman sonra keşif davranışları ve hareketlilikleri gözlenmek üzere annelerinden ayrılmışlardır, bu noktada duyarlı anneler tarafından büyütülen ve yüksek kaygılı olan yavrular en yüksek keşif davranışını göstermişler, bununla beraber ortalama anneler tarafından büyütülen kaygılı yavrular ise aşırı tepkili ve keşif davranışında düşük bulunmuşlardır. Maymun yavruları erişkinliğe gelip sosyal ortamlarındaki uyumları incelendiğinde ise duyarlı anneler tarafından büyütülmüş kaygılı grup uyum sıkıntısı çekmeyen hatta kendi gruplarında popüler ve sözü geçen yetişkinler olurken, kaygısı yüksek ama ortalama anneler tarafından büyütülen yavrular ise sosyal gruba adapte olmakta zorluk yaşayan ve daha ziyade dışlanan erişkinler olmuşlardır.

Bu noktada yüksek kaygılı yavruların, annenin yüksek duyarlı davranışına diğer gruba kıyasla daha yüksek olumlu tepki göstermesi ve annenin düşük duyarlı davranışına da yüksek olumsuz tepki göstermesi, Belsky'nin daha hassas çocukların yapısal özellikleri doğrultusunda ebeveyn davranışından daha çok etkilendiği iddiası ile örtüşmektedir.

1.5. ANNE DUYARLILIĞI, BAĞLANMA, MİZAÇ VE ZİHİN YÖNELİMLİLİĞİ KONULARINDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

1.5.1. Anne Duyarlılığı ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar

Kennedy, Betts ve Underwood (2014) araştırmalarında, annenin duyarlı davranışı ve kardeşlerin bağlanma güvenliği arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Çalışmada okul öncesi çocuklarında annenin ortaya koyduğu duyarlı davranış ile çocukların bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide kardeşlerin bağlanma güvenlikleri arasında farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Annenin duyarlı davranışı sabit bir boyut olarak düşünüldüğünde kardeşlerin bağlanma güvenliği arasında da tutarlılık beklenmiştir. Araştırmaya 8 anne kardeş çifti katılmıştır. Kardeşlerin büyük olanlarının yaşları 4-6 arasında, küçük olanların yaşları 2-4 arasında değişmektedir. Çocukların bağlanma güvenliği (attachment q-sort) bağlanma davranışı sınıflandırma seti, annenin duyarlı davranışı ise anne davranışı sınıflandırma seti ile ölçülmüştür. Araştırmanın sonuçlarında kardeşlerin bağlanma güvenliği arasında tutarlı ilişkiler bulunamamıştır. Araştırmanın tartışma bölümünde çocukların mizacının bağlanma güvenliği

üzerindeki etkisine vurgu yapılmış ayrıca anne dışındaki diğer sosyal ajanların da araştırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında araştırma örnekleminin çok küçük olması, araştırmanın zayıf yönlerinden biri olarak belirtilmiştir.

Hopkins, Gouze ve Lavigne (2013) araştırmalarında, okul öncesi dönemdeki bağlanma güvenliğini etkileyen çok değişkenli bir model oluşturarak bu dönemde bağlanma güvenliği üzerinde etkili olan faktörleri ortaya çıkartmayı hedeflemişlerdir. Bu değişkenler, bazı bağlamsal faktörleri (stres, aile içi çatışma); bakımveren depresyonunu ve ebeveynliği içermektedir. Araştırmanın modeli doğrultusunda ebeveynliğin (duyarlılık, destek/uyum, düşmanca davranış) bağlanma güvenliği üzerinde doğrudan etkisi olacağı; bakımverenin depresyonunun bağlanma üzerinde hem doğrudan hem de ebeveynlik üzerinden bağlanma güvenliği üzerinde etkisi olacağı ve son olarak bağlamsal faktörler ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide ebeveynlik kalitesi ve bakımveren depresyonunun aracı rolü olacağı öngörülmüştür. Araştırmaya 391 çocuk ve aileleri katılmıştır. Çocukların yaş ortalaması 4.44'dür. Ebeveynlik davranışlarını ölçmek için ebeveyn ve çocukların 15 dakikalık bir oyun sekansını içeren üç kutu görevi uygulanmıştır. Bu uygulama videoya çekilmiş ve tarafsız deneyiciler tarafından puanlanmıştır. Ebeveynlik davranışlarında duyarlılık ve destek boyutu, ebeveynin oyun sırasında ortaya çıkan problemlerde çocuğuna nasıl yardım ettiği ve özerkliğine izin verip vermediği göz önünde bulundurularak puanlanmıştır. Ebeveynlere ayrıca Ebeveyn Davranışı Envanteri uygulanmıştır. Bunun dışında ebeveynlere Beck Depresyon Envanteri, Ebeveyn Stresi Ölçeği, Ailedeki Değişiklikler ve Zorluklar Ölçeği ve Algılanan stres Ölçeği uygulanmıştır. Çocukların bağlanma güvenlikleri Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarında modelde öngörüldüğü gibi ebeveynlik davranışları özellikle de duyarlılık ve destek boyutunun bağlanma güvenliği ile doğrudan bir ilişkisi tespit edilmiştir. Depresyonun bağlanma güvenliği üzerine hem doğrudan hem de ebeveynlik üzerinden olumsuz etkisi olduğu bulunmuştur. Ebeveynlik üzerinden etkisi daha önceki araştırmalarda da gösterilmiştir doğrudan etkisi ise genetik yatkınlıkla açıklanabilir.

Cassibba, Castoro, Costantino, Sette ve Ijzendoorn (2015), anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini 32 anne ve onların çocukları oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların bağlanma güvenlikleri 13 aylıkken Yabancı Ortam Deneyi ile belirlenirken anne duyarlılığı için ise bebek ve annelerin 30 dakikalık bir oyun sekansı değerlendirilmiştir. Bu oyun sekansı videoya kaydedilerek Annenin Duygusal Müsaitliği Ölçeği ile kodlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasındaki güçlü ve olumlu yönde ilişkiler tespit edilmiştir. Bu sonuçların yanında

araştırmacılar bir de video geri bildirim tekniği kullanarak annelerin duyarlı davranışlarını arttırmayı amaçlayan bir müdahale programı geliştirmişlerdir. Annelerin duyarlı davranışları, kendi bebekleriyle geçirdikleri zamanı ve iletişim şekillerini içeren video sekansları kullanılarak arttırılmaya çalışılmıştır. Bu müdahale programında annenin hem kendi bağlanma temsilleri hem de davranış kalıpları üzerine odaklanılmıştır. Müdahale programının içeriğinde anne ve bebeğin videoya kaydedilen 10-15dk'lık oyun sekansı, anne ve deneyci tarafından izlenmiştir. Video izlenirken deneyci, bebeğin sinyallerini anne için seslendirirken, annenin duyarlı davranışlarını da sözel olarak pekiştirmiştir. Araştırmanın sonuçlarında çalışmaya katılan güvenli bağlanmaya sahip annelerin müdahale programından sonra duyarlı davranışlarında bir değişiklik görülmezken güvensiz bağlanmaya sahip olanların duyarlı davranışlarında anlamlı bir artış bulunmuştur. Bu artış kontrol gurubunda zaman içerisinde ortaya çıkmamıştır.

Bakermans-Kranenburg, Van IJzendoorn ve Juffer (2003), meta-analiz çalışmalarında anne duyarlılığı ve çocukların bağlanma güvenliğini olumlu yönde geliştirmeye yönelik yapılmış müdahale programlarını incelemişlerdir. Araştırmacılar çalışmaya hem anne duyarlılığı hem de bağlanma değişkenleri ile ilgili farklı yaş aralıklarında ve farklı yöntemler kullanılarak yapılmış ve yayınlanmış makalesi olan 70 araştırma dahil etmişlerdir. Araştırmaların yöntemsel farklılıklarının sonuçları nasıl etkilediğine bakılmıştır. Araştırmacılar sonuçlarla ilgili dört temel hipotez ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilki daha erken yapılan müdahale programlarının daha etkili olacağı şeklindedir. Özellikle anne duyarlılığına müdahale etmeyi hedefleyen ve daha erken yaşlarda uygulanan programların sonuçlarının daha etkili çıkacağı düşünülmüştür. İkinci hipotezleri, programların türünün ve zamanlamasının sonuçlar üzerinde etkili olacağı yönündedir, davranışa odaklı ve daha az seansı olan programların daha başarılı olabileceği belirtilmiştir. Müdahale programlarının genel olarak her zaman başarılı olduğu üçüncü hipotezleridir fakat araştırmacılar bu hipotezin tümüyle doğrulanmayacağını ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber müdahale yapılan grubun özelliği neticesinde müdahale programlarının yetersiz olduğu söylenebilir. Farklı gruplarda normal gruplara yönelik müdahale programları yetersiz gözükebilmektedirler. Dördüncü ve son hipotez ise anne duyarlılığının yaygın olarak bağlanma güvenliği ile ilişkili olduğu şeklindedir. Araştırmanın temel hipotezi ise anne duyarlılığına yapılan müdahalenin çocukların bağlanma güvenliği üzerindeki etkisini genel olarak incelemektir. Bu analiz çalışmasında 70 araştırma ve toplamda 88 müdahale programı incelenmiştir. Bu araştırmaların toplam örneklemi, anne duyarlılığı için 7,636 ve bağlanma için 1,503 anne ve onların çocukları şeklindedir. Meta- analize anne duyarlılığını hem Ainsworth'un

orjinal ölçeği ile hem de farklı ev ya da laboratuvar gözlemi gibi yöntemlerle ölçen çalışmalar dahil edilmiştir. Bunun yanında anne duyarlılığı kavramını yani “çocuğun iyi oluş halini ve olumlu sosyallliğini (özellikle de bağlanmayı) desteklemeyi hedefleyen olumlu anne davranışlarını” annenin sorumlu davranışı ya da daha dahil olma şeklinde isimlendiren ama kavramsal olarak duyarlılığa yakın olan çalışmalar da meta analize dahil edilmiştir. Araştırmaya gözleme dayalı ölçüm aleti kullanan çalışmalar dahil edilmiştir. Araştırmaya farklı sosyo-ekonomik düzeydeki aileler ve risk grubundaki ebeveynleri içeren programlar da dahil edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarında öncelikle sadece anne duyarlılığına odaklanan programların, “sorumluluk”, “destek” ya da “temsil” kavramlarını ek bir değişken yapan programlara kıyasla etki derecesinin daha büyük olduğu bulunmuştur. Buna ek olarak doğumdan önce ve bebek altı aylık olana kadar yapılan programların bu dönemden sonra uygulanan programlara kıyasla etki derecesinin daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç araştırmanın ilk hipotezi ile uyuşmamaktadır. Araştırmanın ikinci hipotezinde ön görüldüğü gibi daha kısa ve az seans kullanılan programların etki derecesi daha yüksek bulunmuştur. Araştırmanın üçüncü hipotezi olan bütün müdahale programlarının her zaman başarılı olacağı öngörüsü, sonuçları olumsuz olan üç program olduğu için doğrulanmamıştır. Bu programların müdahale ettiği ailelerin oldukça farklı ve yoğun problemlerle uğraştıkları, araştırmaların özellikle duyarlılık üzerine odaklanmak yerine farklı konulara odaklandıklarında istenen sonuçlara ulaşamadığı belirtilmiştir. Son olarak anne duyarlılığı ile çocuklardaki bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiye bakıldığında duyarlılık üzerinde müdahalede bulunan ve yüksek etki derecesine sahip programların çocukların bağlanma güvenliğini de etkileyebildiği ortaya konmuştur. Araştırmanın çocukların bağlanma güvenliğini ne zaman tespit ettiği nin de önemli bir belirleyici olduğu ifade edilmiş ve müdahaleden hemen sonra değil belirli bir süre geçtikten sonra ölçüm yapmanın etkiyi görebilmek için daha uygun olacağı belirtilmiştir. Araştırmada ebeveyn duyarlılığının çocuklardaki bağlanma güvenliği üzerindeki etkisi net bir şekilde gösterilmiştir.

De Wolff ve Van IJzendoorn (1997), yaptıkları meta-analiz çalışmasında anne duyarlılığı ve bağlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakmışlar ve bu iki değişken arasında yaygın olarak bulunan ilişki gücünün, araştırmacıların kullandığı yöntem ve ölçüm araçlarına göre nasıl değişkenlik gösterdiğini araştırmışlardır. Ainsworth’ün Baltimore (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1974) araştırmasında ortaya koyduğu, anne duyarlılığının bağlanma güvenliği üzerindeki etki gücü kimi araştırmacılar tarafından küçük bir gruba genellendiği ve farklı ölçüm araçları kullanıldığında aynı sonuçlara ulaşamadığı şeklinde eleştirilmiştir (Goldsmith ve Alansky,

1978; Gardner ve Charnov, 1985). Araştırmacılar bugüne kadar yapılmış çalışmaları kullanarak anne duyarlılığının bağlanma üzerindeki etki gücünü belirlemeyi hedeflemişlerdir. Araştırmanın cevap vermek istediği bir başka soru ise alanda kullanılan ölçüm araçlarına bağlı olarak sonuçların ne boyutta değişkenlik gösterdiğidir. Son olarak da araştırmaların özellikleri arasındaki farklılıkların, sonuçlar arasındaki farklılıkları açıklamak için yeterli olabilecek mi sorusu yanıtlanmaya çalışılmıştır. Araştırmacılar, detaylı ev gözlemini içeren ve ebeveyn davranışını Ainsworth'ün (Ainsworth, Bell, ve Stayton, 1974) çizdiği duyarlılık çerçevesinde inceleyen araştırmaların laboratuvar ortamını ya da kısa ev ziyaretlerini içeren ve duyarlılık yerine farklı kavramlar kullanan araştırmalara göre daha yüksek ilişki gücü ortaya koyacağını öngörmüşlerdir. Bununla beraber bebeğin doğduğu ilk bir yılda yapılan araştırmaların diğer dönemlerde yapılanlara kıyasla da daha yüksek ilişkiler ortaya koyacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca demografik özelliklerin de bağlanma güvenliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, ilgili literatür taraması yapmış ve uluslararası dergi ve kongrelerde yayınlanan 66 araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalardan bir çoğunun sonuçları anlamlıdır, ancak araştırmacılar tarafından bu bir sorun olarak görülmüştür çünkü dergiler tarafından kabul görmemiş bu araştırmaların neden böyle sonuçlara ulaştığı aydınlatılamayacaktır. Bütün araştırmaların denek sayıları bir araya getirildiğinde 4176 kişilik bir örneklem oluşmuştur. Öncelikle araştırmaların hepsinin ebeveynlik davranışını hangi kavramları kullanarak ölçtüğü incelenmiştir. Araştırmaların içerikleri incelendiğinde annenin çocukla iletişimi olarak tanımlanabilecek 40 adet kavram tanımlanmıştır. Araştırmacılar daha önce en az beş sene bağlanma araştırmalarında çalışmış, psikoloji lisansı olan bağımsız 19 uzmana bu kavramların tanımları ve anlamlarını içeren bir sınıflandırma seti yollamışlar ve birbirlerine benzer olanları gruplamalarını istemişlerdir. Bundan sonra da aynı uzmanlar bu kategorileri Ainsworth'ün duyarlılık kavramına uygunluğuna ve bağlanma güvenliği açısından önemine göre de gruplamalarını istemişlerdir. HOMALS analiz yöntemi, uzmanların birbirlerine benzer olarak grupladığı kavramlar için kullanılmıştır ve beş ana grup oluşturulmuştur. Bu gruplar, Senkron: organize sosyal oyun, uyumlu iletişim, senkronize oyun; Uyum: ahenk, olumlu uyum; Olumlu Tavır: sıcaklık, empati, olumlu duygusallık, duygusal ifade, dikkat, kabul davranışı; Duygusal Destek: fiziksel destek, müdahale, yapılandırılmış duygusal destek, oyuncu iletişim, uyumlu oyun; Uyarıcı: duygusal uyarılma, cesaretlendirme, uyarma/duygusal karşılık şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmacılar daha sonra sonuçlarını analiz edecekleri araştırmaların, örneklem sayıları, kullanılan ölçüm araçlarının çeşitleri, çocukların yaşları, gözlemlerin yapıldığı yerler (laboratuvar ya da ev), örneklem sosyo-ekonomik seviyesi gibi değişkenlerinin sonuçları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Başka bir deyişle anne

duyarlılığı ve bağlanma ilişkisini inceleyen araştırmaların yöntemsel farklılıklarının bu iki değişken arasındaki ilişkinin gücünü ne kadar etkilediğini bulmaya çalışmışlardır. Sonuçta, daha küçük örnekleme sahip araştırmaların daha güçlü bir ilişki bulduğu ortaya konmuştur. Benzer şekilde yüksek ve orta sosyo-ekonomik seviyedeki aileler ve daha büyük çocuklarla (bir yaşımdan daha büyük) çalışan araştırmalar ve bağlanma ve duyarlılık ölçümlerini yakın zaman aralığında gerçekleştiren çalışmalar da yüksek bir ilişki gücü bulmuştur. Bununla beraber ölçümlerin laboratuvar ya da ev ortamında yapılması, sonuçlarda herhangi bir değişikliğe sebep olmamıştır. İncelenen araştırmalarda bağlanma güvenliği, Yabancı Ortam Deneyi, Oyuncak Öykü Tamamlama ve Bağlanma Sınıflandırma Seti kullanılarak ölçülmüştür. Bununla beraber araştırmacılar anne duyarlılığı, bağlanma ilişkisinde ebeveynlerin çatışması ya da çocuğun yapısal özellikleri gibi farklı değişkenlerin de hesaba katılması gerektiğini vurgulanmıştır.

1.5.2. Anne Duyarlılığı, Mizaç ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar

Kochanska (1993) araştırmasında, yaşlılarından daha korkak, duygusal olarak olumsuzluğa yakın ve içedönük çocukların, annenin müdahale ya da rehberlik davranışından daha çok etkilenip etkilenmeyeceğini incelemiştir. Araştırmada çocuklar, annenin bulunmadığı ama keşfedilecek çok çeşitli uyarının olduğu bir ortamda gözlemlenmiş ve çocuğun kendini kontrol davranışı incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında zaman korku/kaygısı düşük çocukların, hiç bir yetişkinin olmadığı ortamda kendini kontrol etmesi üzerindeki etkide anne davranışı toplam varyansın sadece %1'ini açıklayabilmiştir, yüksek korku/kaygısı olan çocukların, hiç bir yetişkinin olmadığı ortamda kendini kontrol etmesi üzerinde ise anne davranışı toplam varyansın yüzde %23'ünü açıklayabildiği bulunmuştur. Müdahale boyutu çıkarılıp sadece rehberlik davranışı incelendiğinde zaman da benzer sonuçlar bulunmuştur. Korkak/kaygılı çocukların hiç bir yetişkinin olmadığı ortamda kendini kontrol etmesi üzerinde annenin rehberlik davranışı varyansın yüzde %18'ini açıklarken, aynı değişken korku/kaygısı düşük çocuklarda varyansın %4'ünü açıklayabilmiştir. Bu sonuçlar, annenin müdahale ve rehberlik davranışının korkusu/kaygısı yüksek çocuklar üzerinde daha etkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Susman-Stillman, Kalkose, Egeland ve Waldman (1996) çalışmalarında yüksek risk faktörü taşıyan örneklemelerde anne duyarlılığı ve bebeğin mizacının (huzursuzluk ve sosyallik) bağlanma güvenliği üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmacılar anne duyarlılığının bağlanma üzerinde doğrudan bir etkisi olacağını, bununla beraber mizacın güvensiz bağlanmaya

sahip bebeklerin gruplarının belirlenmesinde etkili olacağını öngörmüşlerdir. Çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır, bunlardan biri anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici etkisini incelemektir. Bir diğeri ise mizaç ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini incelemektir. Örneklem grubu 267 fakir ve ilk gebeliği olan anne ve onların bebeklerinden oluşmaktadır. Annelerin yaş ortalaması 21 iken eğitim durumları lise terk ile yüksek lisans arasında değişiklik göstermektedir. Annelerin yüzde 40'ı liseyi bebekleri olacağı için yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Anne ve bebekler ile olan görüşmeler doğum öncesinde ve bebekler üç, altı dokuz ve 12 aylıkken gerçekleştirilmiştir. Bebeklerin mizaç özellikleri üç farklı kaynaktan toplanmıştır. Annelerin doğum yaptığı hastanelerdeki yeni doğan hemşirelerinin hemen doğum sonrasında ve bebekler üç aylıkken doldurduğu mizaç envanterlerine ulaşılmıştır. Bunun yanında bebekler üç ve altı aylıkken annelere Carey Bebek Mizaç Ölçeği (ITQ) uygulanmış ve ev gözlemleri sırasında iki ayrı gözlemci tarafından bebek mizaç özellikleri puanlanmıştır. Farklı tipteki bu üç ölçümün her çocuk için tek bir ortalaması olması için bütün ölçeklerin huzursuzluk ve sosyallik alt boyutları seçilerek ortak bir z puanı oluşturulmuştur. Anne duyarlılığı için Ainsworth ve ark. 'nın (1978) orjinal gözlem ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada bebekler üç ve altı aylıkken iki farklı gözlem yapılmıştır. Bağlanma puanları ise bebekler 12 aylıkken Yabancı Ortam Deneyi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında özellikle bebekler altı aylıkken toplanan verilerin araştırmanın hipotezlerini desteklediği söylenebilir. Bebekler altı aylıkken yapılan regresyon analizlerinde anne duyarlılığının ve huzursuzluğun birbirlerinden bağımsız olarak bağlanmayı yordadığı görülmüştür. Bu üç değişken ile yapılan aracı analizin sonucunda, anne duyarlılığının, huzursuzluk ile bağlanma arasındaki ilişkide aracı değişken olduğu model anlamlı bulunmuştur. Ayrıca bu yaş grubunda güvensiz bağlanan bebekler incelendiğinde huzursuzluk ve kaygılı-dirençli bağlanma arasında bir ilişki belirlenmiştir. Bebekler üç aylıkken toplanan verilere bakıldığı zaman ise sadece anne duyarlılığı ile bağlanma arasındaki ilişkide huzursuzluğun biçimlendirici olduğu modelin anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuçta, bağlanma güvenliğinin belirlenmesinde ana belirleyici anne duyarlılığı olarak bulunmuş fakat mizacın da güvensiz bağlanma gruplarındaki yordayıcılığını destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın sonunda güvensiz bağlanma grupları ile mizaç özellikleri ilişkisinde daha net sonuçlar için benzer araştırmalar yapılması vurgusu yapılmıştır.

Raby, Cicchetti, Carlson, Cutuli, Englund ve Egeland (2012) araştırmalarında anne duyarlılığı ve güvenli bağlanma arasındaki ilişkide mizaç ile bağlantılı olduğunu düşündükleri bir gen yapısının ne kadar etkili olduğunu araştırmışlardır. 5-HTTLPR isimli bu gen

varyasyonunun annelerin duyarlılığı ile bağlanma güvenliği ilişkisindeki rolünü incelemişlerdir. Bu gen varyasyonu çocukların stress durumunda ne kadar kaygı yaşadığı ile ilgilidir. 5-HTTLPR gen varyasyonuna sahip çocuklar diğer çocuklara kıyasla yüksek stres durumlarında daha yüksek kaygı göstermektedirler. Araştırmada bağlanma güvenliğini belirlemek üzere yabancı ortam deneyi kullanılmıştır. Sonuçlar, annenin olmadığı durumlarda 5-HTTLPR gen varyansına sahip çocukların diğerlerine kıyasla daha yüksek kaygı gösterdiğini ortaya koymuştur. Bununla beraber anne duyarlılığının yüksek olduğu durumlarda bu gen varyasyonu, çocuğun bağlanma güvenliğini etkilememiştir. Araştırmanın sonuçları, anne duyarlılığının çocukların gen yapısından bağımsız bir şekilde bağlanma güvenliğini yordayabildiğini göstermiştir. Annenin duyarlılığı yüksek olduğu durumlarda 5-HTTLPR gen varyansına sahip çocuklar yüksek kaygı göstermiş fakat anneyi güvenli bir üs olarak kullanmış ve duygu düzenlemeyi yapmayı başaramışlardır. Gen varyansı güvenli ya da güvensiz grupların belirlenmesi üzerinde etkili olamazken güvensiz grupların kaçınma ya da kaygı olarak belirlenmesi üzerinde etkili olmuştur. 5-HTTLPR gen varyansına sahip olan ama anne duyarlılığının düşük olduğu durumlarda çocuklar, yabancı ortam deneyinde çok yüksek kaygı göstermiş ve bu kaygı nedeniyle duygu düzenlemesi yapamamışlardır. Bu çocuklar kaygılı-dirençli bağlanma kategorisine girmişlerdir. Gen varyansına sahip olmayan ama anne duyarlılığının düşük olduğu durumlarda ise çocuklar yüksek bir kaygı davranışı göstermezken anneyi güvenli bir üs olarak kullanmamış hatta anneye düşük bir duygusal iletişim kurmuşlardır. Bu gruptaki çocuklar kaçınan bağlanma grubunda değerlendirilmişlerdir. Bu araştırmanın sonuçlarında belli bir genetik yapıdan bağımsız olarak anne duyarlılığının bağlanma güvenliği üzerindeki etkisi gösterilmiştir, bununla beraber bebeklerin genetik yapılarının, annenin duyarlı olmadığı durumlarda güvensiz bağlanma grupları üzerinde etkili olduğu da gösterilmiştir.

Garstein ve Iverson (2014), bebeğin bağlanma ilişkisindeki rolü olarak tarif ettikleri mizaç kavramı ve bağlamsal faktörler olarak ele aldıkları annenin ebeveynlik yeterliliği ve duyarlılığı ile bebeğin bağlanma güvenliği arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmacılar hipotezlerinde, bebeğin olumsuz duygusallığı ve bağlanma güvenliği arasında doğrudan bir ilişki olacağı ve bu ilişkide annenin ebeveynlik yeterliliği ve duyarlılığının aracı rolü olacağını öngörmüşlerdir. Araştırmaya 12 aylık 47 bebek (26 kız, 21 erkek) ve anneleri katılmıştır. Mizacı ölçmek için “Bebek Davranış Anketi- revize edilmiş versiyonu” (Gartstein & Rothbart, 2003) kullanılmıştır. Mizaç, olumlu duygusallık, olumsuz duygusallık ve etkinlik düzeyi şeklinde üç

boyut olarak puanlanmıştır. Annesel yeterlilik için Ebeveyn Stres Envanteri (Abidin, 1995), annesel duyarlılık ise laboratuvar ortamında anne ve bebek arasında geçen ve iki dakika süren bir etkinliğin kaydedilmesi ve daha sonra puanlanmasıyla belirlenmiştir (Gartstein, Crawford ve Robertson, 2008). Puanlama yedili likert şeklinde yapılmış ve bu puanlama doğrultusunda anneler üç seviyede değerlendirilmiştir; bunlar aşırı duyarsız, ortalama duyarlı ve aşırı duyarlı şeklindedir. Bebeklerin bağlanma güvenliği de Bağlanma Sınıflandırma Seti'nin (AQS; Waters ve Deane, 1985) uygulamayı daha kolay bir hale getirmek amacıyla yedili likert ve annelerin değerlendirebileceği bir forma dönüştürülmüş şekli kullanılmıştır (Roggerman, Cook, ve Akers, 2004). Araştırmanın sonuçları, öngörüldüğü gibi bebeklerdeki olumsuz duygusallık ve bağlanma güvenliği arasında doğrudan bir ilişki olmadığını ancak bağlanma güvenliği ile annenin duyarlılığı ve ebeveynsel yeterliliği arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bebeklerin mizaç özelliklerinin diğer iki boyutu olan olumlu duygusallık ve etkinlik düzeyi ile bağlanma güvenliği arasında da ilişkiler ortaya konmuştur. Araştırmanın öngördüğü gibi olumsuz duygusallık mizaç özelliği ile bağlanma güvenliği arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Bunun tersine bağlanma güvenliği ile ebeveynsel yeterlilik ve duyarlılık arasında ilişkiler tespit edilmiş, olumsuz duygusallık ancak bu iki değişken ile birlikte regresyon analizine sokulduğunda bağlanma güvenliği üzerinde düşük ve olumlu bir ilişkiye sahip olmuştur. Araştırmanın bulguları çocuklardaki bağlanma güvenliğini incelerken ebeveyn duyarlılığı gibi bağlamsal ve mizaç gibi çocuğa ait özelliklerin bir arada ele alınması gerektiğini desteklemektedir.

Kim Chow, Bray ve Teti (2017), bir yaşında bebeklerin bağlanma güvenliğinin belirlenmesinde, annelerin duygusal uygunluk eğrisi ile mizacın etkilerini incelemişlerdir. Annenin duygusal uygunluğu bebeğin o anki duyu durumuna, ihtiyaçlarına ve hedeflerine uygun cevap verebilme becerisi ve farkındalığı ile ilgilidir. Duygusal uygunluk, anne duyarlılığının eşlikçi yapılarıyla oluşturulmuş bir kavramdır (Biringen, 2000). Araştırmada 128 anne ve onların bebekleri ile çalışılmış, bebeklerin uyku saatleri video kameraya alınarak annelerin duygusal uygunlukları ölçülmüştür. Araştırmada annenin duygusal uygunluğu farklı zaman aralıklarında ölçülmüş (bebekler 3, 6, 9 ve 12 aylıkken) ve değişimleri neyin belirlediğinin anlaşılması için bir eğri oluşturulmuş ve bu eğrideki değişimlerin bağlanma güvenliği ile ilişkisi ve bu ilişkinin mizaç tarafından yordanıp yordanmadığı araştırılmıştır. Bunun yanında araştırmada ayrıca annelere Uyuma Alışkanlıkları Ölçeği (Glodberg ve Keller, 2007) uygulanmış ve bebeklerin kendi odasında mı, anne baba ile beraber mi ya da dönüşümlü bir şekilde mi uyudukları incelenmiştir. Çocukların bağlanma güvenliğinin ölçülmesi için

Bağlanma Sınıflandırma Seti (ASQ; Waters, Vaughn, Posada ve Kondo- Ikemura, 1995) kullanılmıştır. Bu ölçümden her bebek için 0.38'den 0.75'e değişen bağlanma puanları elde edilmiştir. Bebeklerin bağlanma puanları ortalaması 0.41 şeklindedir. Bebekler 12 aylıkken bir ev görüşmesinde bağlanma ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin süresi 1.5 ila iki saat arasında değişmiştir. Mizaç özellikleri ise bebekler üç aylıkken annelerine doldurtulan Bebek Davranış Ölçeği (IBQ-R; Rothbart ve Gartstein, 2000) ile belirlenmiştir. Bu ölçekte 191 madde bulunmaktadır ve yedili likert şeklindedir. Toplamda üç alt boyutu bulunmaktadır bunlar, (urgency) dürtüsellik/dışadönüklük, yönelme/düzenleme ve olumsuz duygular şeklindedir. Araştırmanın sonuçlarında bebeklerin 12 aylıkken ölçülen bağlanma güvenliği puanları ile annenin duygusal uygunluğu arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur, mizaç özellikleri ile bağlanma güvenliği arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Her üç mizaç tipi içinde yürütülen biçimlendirici analizlerinin sonucunda anlamlı bir modele ulaşılamamıştır. Bununla beraber normal dağılımın dışında kalan uç puanlar analize dahil edildiğinde çok yüksek dürtüsel puana sahip çocukların annelerin duygusal uygunluğunun düşük olduğu durumlarda bağlanma güvenliklerinin, düşük dürtüsel puana sahip çocuklara göre anlamlı derecede düşük olduğu bulunmuştur. Yüksek dürtüsellığe sahip çocukların, annelerin duygusal uygunluğunun yükseldiği durumlarda, dürtüsellliği düşük gruba göre daha güvenli bağlanmaya sahip olduğu ortaya konmuştur. Benzer sonuçlar düşük düzenleme ve düşük olumsuz duygusallık mizaç tipi için de geçerlidir. Çalışmanın sonuçları özellikle ebeveyn davranışları ve bağlanma ilişkisinde mizacın etkisinin incelenmesi gerekliliğini göstermektedir. Bu çalışmada normal dağılım düzeninde mizacın moderatör etkisi bulunamasa annenin tutum değişimleri ve bebeklerin bundan etkilenme derecesi incelendiğinde ilham verici sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Wang, Cox, Koonce ve Snyder (2015), organize olmamış/dağınık bağlanma ile yıkıcı ebeveynlik arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmacılar ebeveynin yıkıcı, düşmanca davranışları, disiplin inancı ve çocuğun mizacının organize olmamış bağlanma türü üzerindeki etkisini belirlemek istemişlerdir. Araştırmacılar, 148 anne bebek çiftiyle çalışmış, organize olmamış bağlanmayı ölçmek için Yabancı ortam deneyini uygulayıp, Main ve Solomon'nun (1990) değerlendirme ölçeğini kullanmışlardır. Bunun dışında Ebeveynin disiplin ve kontrol inancı ölçeği (Luster ve ark., 1989), mizaç için Bebek Davranış Ölçeği (Rothbart, 1981) kullanılmış ve ebeveynin yıkıcı davranışlarını belirlemek için ise anne ve bebek 10dk'lık bir oyun sırasında videoya çekilerek iki farklı gözlemci tarafından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarında erkek bebeklerinin kızlara oranla anlamlı derece de daha yüksek organize olmamış bağlanma puanlarına sahip olduğu ortaya konmuştur. Annenin yıkıcı ve düşmanca davranışı da

organize olmamış bağlanmayı orta düzeyde ve anlamlı derecede yordamıştır. Bunun yanında ne annenin disiplin ve kontrol inancı ne de çocuğun mizacı bu bağlanma türü üzerinde bağımsız bir yordayıcılığa sahip değildir. Biçimlendirici modellere bakıldığında annenin disiplin inancı ve kontrolün düşük olduğu durumlarda annenin yıkıcı davranışının, organize olmamış bağlanma üzerinde yordayıcı etkisini kaybettiği görülmüştür. Bunun yanında annenin disiplin inancı ve kontrolünün yüksek olduğu durumlarda annenin yıkıcı davranışının, organize olmamış bağlanma üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Annenin yıkıcı davranışı ile organize olmamış bağlanma arasındaki ilişkide zor mizacın düzenleyici rolü incelenmiş ve anlamlı bir sonuca ulaşılamamıştır. Bununla beraber annenin disiplin inancı ve çocuğun zor mizacı beraber organize olmamış bağlanmayı yordamıştır. Çocuğun mizacının zor olduğu annenin disiplin ve kontrolünün yüksek olduğu durumlarda organize olmamış bağlanmanın oranı yükselirken, mizacın zor ama disiplin ve kontrolün de düşük olduğu durumlarda organize olmamış dağınık bağlanma puanı düşmektedir. Bu noktada araştırmacılar çocukların mizaç özelliklerinin farklı ortamlarda farklı sonuçlar doğurduğunu göstermişlerdir.

1.5.3. Anne Duyarlılığı, Zihin Yönelimi ve Bağlanma Konularını İnceleyen Araştırmalar

Laranjo, Bernier ve Meins (2008) araştırmalarında, annelerin zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma güvenlikleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı rolünü incelemişlerdir. Araştırmacılar bağlanma güvenliliğinin yordayıcısı olarak anne duyarlılığı ve zihin yönelimi değişkenlerinden hangisinin daha yüksek bir etkiye sahip olacağını bulmayı amaçlamışlardır. Çalışmaya 50 (26'sı kız) anne ve bebek çifti katılmış, ailelerle ilk defa bebekler 12-13 aylıkken irtibata geçilmiş ve bundan üç ay sonra bebekler 15-16 aylıkken tekrar ölçüm yapılmıştır. Bu araştırma daha geniş kapsamlı bir boylamsal araştırmanın bir parçası olarak yürütülmüştür. Örneklem grubu seçkisiz olarak Kanada'nın metropollerindeki doğum listelerinden oluşturulmuştur. Annelerin yaşları 19 ve 44 arasında değişmektedir, çoğunluğu üniversite mezunudur ve ya evlilerdir ya da partnerleriyle beraber yaşamaktadır. Anne duyarlılığı ilk görüşmede çocuklar 12-13 aylıkken Anne Davranışlarını Sınıflandırma Seti (MBQS: Pederson ve ark., 1990) ile ölçülmüştür, bu ziyaret sırasında ayrıca bir 10 dakika anne ve bebeğin oyun oynarken videosu çekilmiş ve daha sonra zihin yönelimliliği puanları Meins ve ark. (2001), puan hesaplama seti kullanılarak bu video puanlanmıştır. Bebeklerin bağlanma güvenliği ise sonraki ziyarette (bebekler 15-16 aylık olduktan sonra) Bağlanma Davranışlarını Sınıflandırma Seti (AQS: Waters ve Deane, 1985) ile ölçülmüştür. Araştırmanın analiz kısmında önce bütün

değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve daha sonra da Baron ve Kenny'nin (1986) prosedürü kullanılarak üçlü bir regresyon modeli oluşturulmuştur. Korelasyon analizlerinde hem zihin yönelimi hem de anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur fakat anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişki daha güçlüdür. Bu noktadan yola çıkarak hipotezle de uyumlu olarak anne duyarlılığının aracı olduğu bir model denenmiş ve analizlerin sonucunda doğrulanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye’de anne duyarlılığı, zihin yönelimliliği ve çocukların mizaç özelliklerinin, okul öncesi çocuklarının bağlanma güvenlikleri üzerindeki etkisini detaylı olarak inceleyen başka bir araştırma bulunmamaktadır. Bununla beraber yaygın literatürde de bu üç faktörün etkisini göstermeye çalışan başka bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Bağlanma güvenliğinin oluşumunu ve bu noktada etken faktörleri incelerken hem annenin davranışsal ve zihinsel özelliklerini hem de çocuğun yapısal özelliklerini birarada araştırmak özellikle kritiktir.

Zihin yönelimliliği daha önce de aktarıldığı gibi bağlanma güvenliğinin oluşumunu anlamak için önemli bir konudur (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001; Meins, 2013) ancak ülkemizde bağlanma güvenliği ve zihin yönelimliliğini araştıran çalışmalar bulunmamaktadır. Zihin yönelimliliğinin, çocukların farklı gelişimsel özellikleri üzerinde etkisini gösteren araştırmalar olsa da (Meins, Fernyhough, Johnson ve Lidstone; 2006; Meins, Fernyhough, Wainwright, Gupta, Fradley, Tuckey; 2002; Yılmaz, 2017), teorinin esas ortaya çıkış amacı anne duyarlılığına alternatif bir görüş olarak, bağlanma güvenliği üzerindeki etkisini göstermektir. Meins (2013), çocukların bağlanma güvenliği üzerinde, annenin çocuğun zihinsel durumunun farkında olmasının, annenin duyarlı davranışları kadar etkili olacağını öne sürmektedir. Bu nedenle bu konunun farklı kültürlerde de araştırılması ve yaygınlaşması ve özellikle bağlanma güvenliği ile ilişkisinin gösterilmesi gerekmektedir. Literatür incelendiğinde anne duyarlılığının bağlanma güvenliği üzerindeki yordayıcı etkisi zihin yönelimliliğinden daha önde gözükmektedir, bu iki kavramın bağlanma güvenliği üzerindeki yordayıcı gücü sınanmak ve zihin yönelimliliğinin aracı etkisi test edilmek istenmiştir. Araştırmanın birinci amacı anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkide zihin yönelimliliğinin aracı rolünü incelemektir.

Bunun yanında yukarıda özetlendiği gibi çocuklardaki güvenli ve güvensiz bağlanma gelişimini anlayabilmek için mizaç da önemli bir konudur (Belsky, 2005). Zira annenin duyarlı davranışlarının yanında çocuğun yapısal özelliklerinin de bağlanma gelişimi üzerinde belirli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Susman-Stillman ve ark., 1996; Schipper, Oosterman ve Schuengel, 2012). Ülkemizde anne duyarlılığı ve mizaç ile yapılmış az sayıda çalışma olsa da (Sümer, Sayıl ve Kazak Berument, 2016), anne duyarlılığı ve mizacın bağlanma güvenliği üzerindeki etkisini birlikte sınanan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde mizacın doğrudan bağlanma güvenliği üzerindeki yordayıcı etkisine rastlanamamaktadır bununla beraber anne duyarlılığı ile birlikte bağlanma güvenliğini yordadığı görülmektedir

(Susman-Stillman ve ark., 1996; Schipper, Oosterman ve Schuengel, 2012; Raby ve ark., 2012; Kim ve ark., 2017). Bu iki değişken birlikte anne duyarlılığını yordamaktadır bu nedenle bu araştırmanın ikinci amacı anne duyarlılığı ile bağlanma arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici etkisini incelemektir. Alanda yapılmış araştırmalar incelendiğinde her mizaç türü ile bu ilişkiye rastlanmamıştır, nitekim Belsky (2005), belirli mizaç türlerinin diğerlerine kıyasla daha hassas olabileceğini ve anne duyarlılığı ile bağlanma arasındaki ilişkide daha etkili olabileceğini belirtmiştir. Bunların çoğunlukla da çocukların sosyallik ya da sıcaklık özelliklerini ve duygularını ve tepki yoğunluklarını tarif eden mizaç özellikleri olduğu ortaya konmuştur (Susman-Stillman ve ark., 1996; Kim ve ark., 2017). Bu nedenle hipotezler sadece tepkisellik ve yaklaşım mizaç türleri ile oluşturulmuştur.

2.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEM VE HIPOTEZLERİ

Problem 1: Zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisi var mıdır?

H 1: Zihin yönelimliliği ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide anne duyarlılığı aracı etki gösterecektir.

H 2: Zihin yönelimliliği ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide anne duyarlılığı aracı etki gösterecektir.

H 3: Zihin yönelimliliği ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide anne duyarlılığı aracı etki gösterecektir.

Problem 2: Anne duyarlılığı ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici etkisi var mıdır?

H 4: Anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

H 5: Anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

H 6: Anne duyarlılığı ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

H 7: Anne duyarlılığı ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

H 8: Anne duyarlılığı ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

H 9: Anne duyarlılığı ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ÖRNEKLEM

Araştırmanın katılımcılarını, İstanbul’da (Kadıköy ve Üsküdar) yaşayan, uygun, amaçlı örnekleme ve kartopu yöntemine göre seçilen 35 anne ve onların okul öncesi çocukları oluşturmaktadır. Katılımcılara ulaşılırken kartopu yöntemi kullanılmıştır, kartopu yönteminde bir katılımcıya ulaşıldıktan sonra bu katılımcı aracı ile yeni deneklere ulaşılmıştır. Bu araştırmada evlerde uzun süreli gözlemler yapılması gerektiği ve ailelerin bunu kabul etmesi güç olduğundan bu yöntem kullanılmıştır. Annelerin yaş aralığı 32 - 43 (Ort. = 36.40, S= 2.75); çocukları ise 4 – 6’dır (Ort. = 4.91, S= 0.74). Annelerin beşi lise (%14), 30’u (%86) ise üniversite mezunudur; 25’i (%71,4) çalışırken 10’u (%28,6) çalışmamaktadır. Katılımcıların özelliklerine bakıldığı zaman orta-üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerden oluştuğu söylenebilir. Çocukların 18’i (% 51) erkek, 17’si (%47) kızdır. Araştırmaya katılan çocukların anaokuluna devam etmesi, anne babalarıyla birlikte yaşıyor olması ve psikolojik ya da fiziksel bir problemi olmaması bir seçim ölçütü olarak konmuştur. Tablo 1’de katılımcılar hakkında daha detaylı bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1: Çocuk ve annelere ait demografik bilgiler

		<i>N</i>	<i>%</i>
<u><i>Anne</i></u>			
<i>Eğitim Düzeyi</i>	<i>Üniversite ve Üstü:</i>	30	86
	<i>Lise:</i>	5	14
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>
<i>Ekonomik Düzey</i>	<i>Orta:</i>	14	40
	<i>İyi:</i>	21	60
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>
<i>Çalışma Durumu</i>	<i>Evet:</i>	25	71,4
	<i>Hayır:</i>	10	28,6
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>
<u><i>Çocuk</i></u> <i>Kardeş Sayısı</i>	<i>Tek Kardeş:</i>	22	62,9
	<i>İki Kardeş:</i>	11	31,4
	<i>Üç Kardeş:</i>	2	5,7
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>
<i>Anne ile Uyuma</i>	<i>Evet:</i>	28	80
	<i>Hayır:</i>	7	20
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>
<i>Bakıcı</i>	<i>Evet:</i>	7	21
	<i>Hayır:</i>	27	79
	<u><i>Toplam:</i></u>	<u>35</u>	<u>100</u>

3.2 ÖLÇÜM ARAÇLARI

Bu araştırmada toplamda beş ölçüm aracı kullanılmıştır. Çocukların bağlanma güvenliğini ölçmek için Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (OÖTT); mizaç özelliklerini ölçmek için Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ); anne duyarlılığını ölçmek için Anne Davranışlarını Sınıflandırma Seti (ADSS) ve annelerin zihin yönelimliliğini ölçmek için Zihin Yönelimliliği Görüşme Ölçeği kullanılmıştır. Bunlar dışında ayrıca bazı demografik bilgilere ulaşmak amacıyla Aile Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.2.1 Aile Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerine ulaşmak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan formda 10'u açık uçlu, beşi çoktan seçmeli olmal üzere toplam 15 soru bulunmaktadır (Ek. 1).

3.2.2 Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (OÖTT)

Bretherton, Ridegeway ve Cassidy (1990) tarafından geliştirilen Oyuncak Öykü Tamamlama Testiyle, çocuklardaki bağlanma temsilleri öykü aktarım tekniği kullanılarak belirlenmektedir. Öykü aktarım tekniğinde çocuklar, uygulamacı tarafından başlatılan öyküyü tamamlarlar. Her öykü çocuktaki bağlanma güvenliğini ortaya çıkaracak bir konu içermektedir. Testin Türkçe'ye uyarlaması Uluç tarafından yapılmıştır (Uluç, 2009).

Test toplamda altı öykü içermektedir, bunlardan ilk öykü ısınma oyunudur ve çocuğun teste ısınmasını sağlar. Isınma öyküsünde, aile bir masa etrafında toplanıp doğum günü kutlaması yapar, bu oyunun herhangi bir puanı yoktur.

Birinci öyküde anne, baba ve çocuk hep birlikte yemek yemekte-dirler çocuk istemeden meyve suyunu döker. Bu olayın kazara yaşandığı özellikle belirtilir. Çocuğun yaptığı bir hata sonucunda oluşan bir gerilimdir ve anne ve babanın tavrı, duyarlılığı önemlidir.

İkinci öyküde çocuk yatmak için yatağına gittikten sonra odasında bir canavar olduğunu söyleyerek anne ve babasının yanına koşar. Burada çocuğu korkutan imgesel bir tehdit bulunmaktadır, ebeveynlerin çocuğu nasıl rahatlatacağı önemlidir.

Üçüncü öyküde oyun oynayan çocuk fiziksel bir tehditle karşı karşıya gelir, düşüp yaralanır. Çocuğun bu durumu karşısında ebeveynlerin nasıl bir tutum sergilediğine ve çocuğun oyuna devam edip edemediğine dikkat edilir.

Dördüncü öyküde ise anne ve baba çocuğu tanıdığı bir yakınlarına bırakıp (anneanne, teyze ya da bakıcı olabilir) uzağa gitmektedirler. Burada bir ayrılık yaşanmaktadır ve çocuğun bunu nasıl karşıladığı, nasıl başa çıktığı önemlidir.

Beşinci öykü birleşme öyküsü olup anne ve baba gittikleri yerden dönmeleri üzerine kuruludur. Bu öyküde de bir öncekindeki ayrılık kadar birleşme ve çocuğun verdiği tepkiler değerlendirilmektedir.

Uygulama sırasında kullanılacak malzemeler araştırmacı tarafından temin edilir. Her öykü için farklı malzemeler kullanılmaktadır. Bütün test için öncelikle bir bebek ailesi gerekmektedir. Bebek ailesinin anne, baba, büyükanne, kız çocuk ve erkek çocuk figürleri olmalıdır. Birinci öykü “Dökülen Meyve Suyu” için oyuncak yemek masası, sandalyeler, küçük tabak ve bardaklar; ikinci öykü “Odadaki Canavar” için oyuncak yatak, yastık, örtü; üçüncü öykü “Yaralanan Çocuk” için çimene benzeyen bir örtü ve taş benzeyen bir oyuncak gerekmektedir. Birbiriyle bağlantılı olan “Ayrılık” ve “Birleşme” için oyuncak araba kullanılır. Bütün malzemeler birbirine yakın boyutlarda ve çocukların rahatlıkla oynayabileceği şekilde olmalıdırlar.

Testin uygulaması sırasında daha sonradan değerlendirmede kullanılmak üzere kamera kayıtları alınır. Kameranın kadrajı, çocuğun ve uygulamacının yüzünü çekmeyecek, sadece oyunu resimleyecek şekilde ayarlanır. Çocuklara kamerayla ilgili olarak, “oynadığımız oyunun resimlerini çekmek için kullanıyorum...” gibi bir açıklama yapılabilir.

Bu öykülerde çocuk yüksek kaygı yaşamıyor, olaylarla başa çıkabiliyor ya da şiddet içermeyen olumlu öyküler ortaya koyuyorsa yüksek puanlar alarak güvenli olarak sınıflanır. Bunun yanında çocuk öyküleri anlatırken kaygılı davranıyor ya da öyküleri geçiştiriyorsa; konuyla tutarsız öyküler oluşturuyorsa; çocuğa ya da ebeveynlere karşı şiddet içeren davranışlar ortaya koyuyorsa düşük puan alır ve güvensiz olarak sınıflanır. Çocukların öyküleri puanlanırken genel bağlanma puanının yanında kaygı ve kaçınma puanları da hesaplanmaktadır. Bu öykülerde çocuk yüksek bir kaygı gösteriyorsa, şiddet içerikli hikayeler ortaya koyuyorsa, hikaye içerisinde aile bireyleri birbirine saldırgan davranışlar gösteriyorsa yüksek kaygı puanı almaktadır. Bunun yanında öykülerde çocuk, hikayelerin konularından çekiniyorsa, konudan bağımsız başka içerikler getiriyorsa ya da hikayelere çok genel ya da kısa cevaplar veriyorsa hikayelerden yüksek kaçınma puanı almaktadır. Sonuçta her çocuk beş hikayeden toplam bağlanma puanı, kaygı puanı ve kaçınma puanı almaktadır.

Puanlamalar dört ölçüt kullanılarak yapılır: (1) duyguların açık bir şekilde ifade edilmesi, (2) ebeveyn çocuk ilişkisinin doğası, (3) öyküdeki çatışmanın olumlu olarak çözülmesi ve (4) çocuğun öykünün temasıyla tutarlı aktarımlar yapması (Uluç ve Öktem, 2009). Her öyküde bağlanma düzeyleri beşli likert tipi ölçek kullanılarak yapılır. Her öyküden alınabilecek en yüksek puan beş en düşük puan ise birdir. Toplamda alınabilecek en yüksek puan 25, en düşük puan ise beştir. Kategorik olarak sınıflandırmak istenirse üç veya daha fazla güvensiz öyküye sahip çocuklar güvensiz olarak değerlendirilirler. Kaygı ve kaçınma puanları da her öykü için alınabilecek en yüksek puan beş en düşük puan birdir, toplamda alınabilecek en yüksek puan 25, en düşük puan ise beştir (Uluç ve Öktem, 2009).

Kayıt edilen uygulamalar hem araştırmacı hem de tarafsız bir uzman tarafından değerlendirilir. Öykülerin değerlendirilmesinde çok farklı puanlanan katılımcılar, değerlendirmeyi yapan araştırmacılar ortak bir puanda buluşamazlarsa araştırmadan çıkarılmalıdır (Uluç ve Öktem, 2009). (Bu araştırmada test puanları biri doktora öğrencisi biri yüksek lisans öğrencisi olmak üzere iki hakem tarafından değerlendirilmiştir. Hakemler arasında hikayelerin puanlamaları ile ilgili anlaşmazlık ortaya çıktığı durumlarda hikayeler tekrar değerlendirilip puanlanmıştır).

Ölçeğin Uluç ve Öktem (2009) tarafından uyarlanan formunda hakemler arası genel güvenilirlik katsayısının .83, öyküler arası güvenilirliğin ise .81 ve 1.0 arasında değiştiği belirtilmiştir.

Bu araştırmada hakemler arası genel güvenilirlik katsayısı SPSS analiz programının güvenilirlik analizinden Cronbach alfa skorları hesaplanarak bulunmuştur. Hakemler arası genel güvenilirlik katsayısı .87dir, öyküler arası güvenilirlik katsayıları ise .60 ile .88 arasında değişmektedir. Güvenilirlik puanları birinci öykü için .80, ikinci öykü için .82, üçüncü öykü için .60, dördüncü öykü için .88, beşinci öykü için .88 olarak bulunmuştur. Güvenlik puanları hesaplanırken değerlendiricilerin verdiği puanlar toplanmış ve ortalamaları alınmıştır. Bunun dışında hakemlerin her hikaye için verdiği puanların korelasyonlarına bakıldığı zaman ise hem toplam puan için ($r = .827, p < .01$) hem de her hikaye için güçlü yönde pozitif ilişki bulunmuştur (Sırasıyla; $r = .693, p < .01$; $r = .788, p < .01$; $r = .508, p < .01$; $r = .795, p < .01$; $r = .804, p < .01$). (Ek 2.'de ilk hikaye ve oturma düzeni verilmiştir).

3.2.3 Anne Davranışları Sınıflandırma Seti (ADSS)

Anne Davranışlarını Sınıflandırma Seti, Pederson ve Moran (1995a, 1995b) tarafından geliştirilmiş olan, Ainsworth'ün (1969) annenin duyarlı tavrını tanımlama tarifi ve sınıflandırmaları doğrultusunda oluşturulmuş bir kart sınıflandırma yöntemidir. Ölçüm aracı, Sümer, Sayıl ve Kazak Berument (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. ADSS'nin uyarlama çalışmasına farklı sosyo-ekonomik ve eğitim düzeylerinden Ankara'da yaşayan 85 anne ve onların dört yaşından küçük çocukları katılmıştır. Ailelere kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Ölçüm aracı 1-5 yaş arası çocuklara uygulanabilmektedir. Ev ortamında yapılan gözlemlerde annenin duyarlılık davranışını belirlemeyi amaçlayan ADSS, 90 maddelik bir sınıflandırma setinden oluşmaktadır. Annenin çocukla beraberken ya da çocuğun olmadığı durumlarda ortaya koyduğu davranışları, kart setinde belirtilen davranışlara ne kadar benzer olup olmadığına göre gözlemci tarafından puanlanmaktadır. Gözlemci anne ve çocuğu gözlemledikten sonra kişisel kanaatine dayanarak kartları önce kabaca üç kümeye ayırır. Annenin doğal ortamda gözlenen davranışlarından maddelere benzer olanlar annenin "sık yaptığı davranışlar" kümesine, daha orta düzeyde ortaya koyduğu davranışlar "orta sıklıkta yaptığı davranışlar" ve son olarak nadiren ya da hiç göstermediği davranışlar "hiç yapmadığı davranışlar" kümesine yerleştirilir. Bu işlemten sonra her küme kendi içinde tekrar davranışın gözlemlenme sıklığına göre üçe ayrılmaktadır. Bu noktada her kümede 10 kart bulunan bir dokuzlu likert puanlama elde edilmiş olur. Ek 3.'de ilk 10 gözlem maddesi verilmiştir.

Evde gerçekleştirilen gözlemin sonunda her iki hakem de annenin duyarlılık puanlamasını birbirinden bağımsız bir şekilde yapar ve toplam puan bu iki ölçümün ortalaması alınarak hesaplanır. Bu çalışmada hakemlerin genel güvenilirlik katsayısı .75'dir ki bu puan da hem uluslar arası hem de yerel literatüre oldukça yakındır (Sümer, Sayıl ve Kazak Berument, 2016). Sümer ve ark. (2016) araştırmalarında hakemler arası güvenilirlik puanı .85, ölçeğin orjinal çalışması olan Pederson ve ark. (1977) ise .82 olarak bulmuştur. Bu ölçek için hakemler arası güvenilirlik katsayısı Metu-Qsoft program kullanılarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada hakemlerin puanlamaları arasındaki korelasyona bakıldığında ise bu sonuçla tutarlı yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .585, p < .01$).

3.2.4 Zihin Yönelimliliği Görüşme Ölçeği

Annelerin zihin yönelimliliği belirlenirken Meins ve Fernyhough'un (2010) oluşturduğu görüşme ölçeği kullanılmıştır. Görüşme ölçeğinde anne ile kısa bir konuşma yapılarak bir iki soru sorulmaktadır. Annelere ilk olarak sorulan soruların doğru ya da yanlış bir cevabı olmadığı söylenir daha sonra “Bana (çocuğun adı) tarif eder misiniz?” sorusu yöneltilir. Annenin vereceği cevap kayıt edilerek daha sonra kelime kelime deşifre edilmektedir. Soruya verilen cevaplar, zihinsel, davranışsal, fiziksel ve genel olmak üzere dört atıf kategorisine bölünmektedir.

1. Zihinsel Atıflar: Çocuğun istek ve tercihleri, zihinsel süreçleri hoşlandıkları/hoşlanmadıkları, kişilik özellikleri gibi epistemic durumlarına ve duygulanımlarına dair yorumlar.
2. Davranışsal Atıflar: Başkalarıyla oynadığı oyunlar ve katıldığı aktiviteler gibi çocuğun davranışlarını ifade eden yorumlar.
3. Fiziksel Atıflar: Çocuğun fiziksel görünümü, yaşı ya da ailedeki yerine (kaçıncı çocuk olduğu gibi) dair yorumlar.
4. Genel Atıflar: Yukarıdaki kategorilere uymayan, çocukla ilgili her türlü açıklama “Sevimli, küçük bir çocuktur” gibi.

Annelerin cevapları, bu kategorilere giren atıfların sıklığına göre puanlanmaktadır. Yapılan her zihinsel atıf bir puan almaktadır. Zihinsel atıflardan alınan puan, toplam atıf sayısına bölünerek her anne için ortalama bir zihin yönelimliliği puanı elde edilmektedir (Meins ve Fernyhough, 2010). Bu araştırmada da her annenin çocuğu için yaptığı zihinsel atıf sayısı toplam atıf sayısına bölünmüş böylece annenin zihin yönelimliliği puanı ortaya çıkmıştır. Anne çocuğu ile ilgili beş zihinsel atıf yapmışsa ve toplamda çocuğu ile ilgili 15 atıf yapmışsa annenin puanı $5/15 = 0.3$ olacaktır. Annelerin zihinsel atıf puan ortalamaları ise annelerin zihinsel atıf puanlarının toplamının anne sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Bu araştırmada annelerin en çok zihinsel atfın sayısı bir hikaye için 10 iken 33 kişinin içinden üç kişi çocukları için hiç zihinsel atıf yapmamıştır (Ek. 4).

3.2.5 Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ)

Çocukların mizaç özelliklerini belirlemek amacıyla Prior, Sanson ve Oberklaid (1989) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Yağmurlu ve Sanson (2009) tarafından yapılmıştır. Çocukların anneleri tarafından doldurulan ölçeğin 30 maddesi bulunmakta ve altılı likert üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçek, mizacı dört boyut üzerinden ölçmektedir. Bunlar: Tepkisellik (Örn: ‘Çocuğum bir işi yaparken hayal kırıklığına uğradığında ya da sinirlendiğinde elindekini yere fırlatır, bağırır, kapıları çarpar vb.’); Süreklilik (Örn: ‘Çocuğum yeni bir işe başlamadan önce elindeki işi bitirmeyi sever.’); Yaklaşım (Örn: ‘Çocuğum yeni arkadaşlarla tanıştığı zaman ilk başta çekingen davranır.’); Düzenlilik (Örn: ‘Çocuğum atıştırma saatlerini her gün aynı saatte ister.’) (Bkz. Ek. 5). Her boyut için yüksek puan tepkisellik, süreklilik, içe dönüklük ve düzensizlik mizaç özelliklerini göstermektedir.

Ölçeğin boyutlarının Cronbach-Alfa katsayıları, Tepkisellik boyutu için .69, Süreklilik boyutu için .79, Yaklaşım boyutu için .75, Düzenlilik boyutu için ise .63 olarak bulunmuştur (Yağmurlu ve Sanson, 2009).

Bu araştırmada ise boyutların Cronbach-Alfa katsayıları şu şekildedir; tepkisellik boyutu için .75, süreklilik boyutu için .74, yaklaşım boyutu için .75, düzenlilik boyutu için .72.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞLEM

Pilot Çalışmalar

Araştırmanın orjinal uygulama prosedürüne geçilmeden önce hem veri toplama araçlarının gözleme dayalı ve detaylı oluşu hem de gözlemcilerin uyumluluğu düşünülerek beş adet pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamalarda araştırmanın yaş grubuna uyan fakat çeşitli sebeplerden orjinal örnekleme dahil edilemeyecek çocuklar ve anneleriyle çalışılmıştır. Uygulamalardan önce annelerle iletişime geçilmiş ve çocuklarıyla evde yalnız olabilecekleri uygun bir zaman diliminde ziyarete gidilmiştir. Annelere günlük rutinlerinin o saatte hangi aktiviteyi yapıyorlarsa onu yapabilecekleri, özel bir düzenlemeye gerek olmadığı söylenmiştir. Bir kaç anne deneycilere ne yapmaları gerektiğini ısrarla sormuş, bu durumda annelere doğrudan bir yönlendirme yapmak yerine yapabilecekleri bir kaç alternatif sunulmuştur. Örnek olarak birlikte oyun oynayabilirsiniz, bir şeyler atıştırabilir ya da kitap okumak gibi farklı bir etkinlik yapabilirsiniz gibi alternatifler sunulmuştur.

Uygulama sırasında önce anne duyarlılığı gözlemlenmiştir, bunun için değerlendirme kartları hiç ortaya çıkarılmadan anne ve çocukla yaklaşık bir saat geçirilmiştir. Bu sırada uygulamacılar anne ve çocukla bir süre normal sohbet ettikten sonra geri çekilip gözlem yapmaya ve not almaya başlamıştır. Gözlem sırasında her iki gözlemci tarafından da detaylı notlar tutulmuş ve bu notlar daha sonra kartların sınıflandırılması yapılırken kullanılmıştır. Deneyciler tarafından tutulan notların daha sonra metinsel olarak da değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Bu uygulama sırasında karşılaşılan problemler, yöntemsel sorunlar ve uygulamayı geliştirebilecek bir takım öneriler not edilmiştir.

Anne ve çocuğun gözlemi sırasında deneyciler hem ikisinin arasındaki temponun uygun olduğu hem de yeterli gözlemin yapıldığını düşündüğü bir noktada gözlemi bitirmiş ve çocukla iletişim kurmaya başlamışlardır. Orjinal uygulamadaki işlem süreci, bir deneycinin annenin, bir deneycinin çocuğun verilerini toplaması şeklinde tasarlanmıştır fakat pilot uygulamalar için ikinci deneycinin ölçeklere ısınması açısından çocukla yapılan oyun seansına her iki deneyci de katılmıştır. OÖTT uygulaması çocukların odasında gerçekleştirilmiştir. Test uygulaması çocukların evinde yapıldığında özellikle küçük yaş grubundaki çocuklarda oyuna konsantre olmada bir takım zorluklar oluşturmuştur. Özellikle çocukların annelerini oyun sırasında yanına istemeleri, kendi oyuncaklarıyla oynamak için ısrar etmeleri ya da oyunu bırakıp annenin yanına gitmek istemek gibi davranışlar ortaya koymuşlardır.

Çocukla yapılan Oyuncak Öykü Tamamlama Tesi sırasında anneden de ölçekleri doldurması

talep edilmiştir. Bu işlemin sonunda deneycilerden biri anneden zihin yönelimi cevabını çocuğun olmadığı bir noktada kaydetmiştir. Bu işlemlerden sonra tekrar anne ve çocukla sohbete devam edilmiş ve böylece veri toplama süreci bitmiştir. Özellikle son sohbet sürecinde annelerin daha rahat ve doğal davrandığı gözlenmiştir.

Ana Veri

Araştırmanın katılımcılarına kartopu yöntemi kullanılarak ulaşılmış ve kendi evlerinde yaklaşık iki saat sürecek gözlem süreci hakkında bilgi verilmiştir. Kabul eden aileler ile randevulararak ailenin akşam yemeği saatleri öğrenilmiş ve bu süreden yaklaşık yarım saat öncesinde evlere gidilmiştir. Akşam yemeği saatinde gidilmesinin nedenlerinden biri, pilot çalışmalarda anne ve çocukların serbest bırakıldığı koşulda bazı evlerde puanlama kriteri için yeterli iletişim gözlenememiş olmasıdır. Bunun yanında bütün aileler için gözlemi standart hale getirilecek bir içerik oluşturmak istenmiştir. Bütün evlere iki kişilik bir gözlemci ekibi ile gidilmiş ve bütün ölçüm araçları bu ziyaret sırasında uygulanmıştır. Ailelerden günlük rutinlerini hiç bozmamaları rica edilmiştir. Gözlemciler aile ile yaklaşık yarım saatlik bir serbest süre geçirdikten sonra akşam yemekleri gözlemlenmiştir. Bu süreçten sonra bir gözlemci çocuğa kendi odasında OÖTT uygularken diğer gözlemci ise anneye ÇKMÖ ve Zihin Yönelimliliği testlerini uygulamıştır. Pilot uygulamaların aksine çocuklar OÖTT uygulamasında daha uyumlu bir iletişim göstermiştir. Uygulamada bir asistan test uygulamasından önce çocuklar ile zaman geçirmiş ve test dışındaki oyun taleplerini gerçekleştirmiştir. Aileler ile gerçekleştirilen gözlemler iki buçuk saat sürmüştür. Bu sürenin sonunda çocukların uyku saatlerine yakın bir saatte evler terk edilmiştir. Bütün gözlemlerin sonunda çocuklara yaşlarına uygun kitaplar hediye edilmiştir. Araştırmanın data toplama sürecine 2019 senesi başında başlanmış ve 2020 senesinde Covid-19 salgının başlamasıyla sonlandırılmıştır. Toplamda 36 eve gözleme gidilmiş sadece bir ev dışında bütün evlerde gözlemler gerçekleştirilmiştir. Gözlemin gerçekleştirilemediği evde, çocuğun gözlemcilere çok ciddi tepkisi olmuş ve iletişim kurmayı reddetmiştir, ortamın gözleme uygun olmadığı ve aile bireyleri arasındaki çatışmanın arttığı bir noktada gözlemciler evden ayrılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Bu araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi annenin zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisinin olup olmadığını; ikincisi ise anne duyarlılığı ile okul öncesi çocuklarının bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici bir rolü olup olmadığını incelemektir.

5.1.TANIMLAYICI BULGULAR

Analizlerde kullanılacak değişkenlerin puan ortalamaları Shapiro-Win normallik testine sokulmuş ve sonuçlar incelendiğinde güvenli bağlanma, anne duyarlılığı, tepkisellik, düzenlilik, süreklilik ve yakınlık boyutlarının normal dağılım koşullarını karşıladığı görülmüştür ($p > .05$). Bununla beraber kaygı ve kaçınma boyutlarının puan ortalamaları için bir diğer analiz olan Skewness ve Kurtosis puanları incelenmiş ve kaygı boyutunun puan aralıklarının ± 1.96 aralığında olduğu görülmüştür. Morno ve Page (1993) sosyal bilimlerde bu oranların normal dağılım analizleri kullanmak için yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle bu araştırmada bulgular bölümünde gerekli noktalarda parametrik analizler kullanılmıştır. Bununla beraber kaçınma puanları normal dağılmamaktadır. Kaçınma değişkeni bu analizlere dahil edilmeyecektir.

Bağlanma güvenliklerinin belirlenmesi amacıyla çocuklara uygulanan Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (OÖTT) hem kategorik olarak, hem de beşli likert puan ortalamaları üzerinden değerlendirilmiştir. Kategorik değerlendirmede, çocukların her öykü için aldıkları puanlar üç ve üstünde ise güvenli, üçün altında ise güvensiz olarak değerlendirilmiştir. Buna göre örneklem grubunu oluşturan çocukların % 80'i (N=28) güvenli, % 20'si (N=8) ise güvensiz olarak puanlanmıştır.

Ortalama puan hesaplamasında ise çocukların bütün öykülere verdikleri likert puanlarının ortalamaları alınmıştır (Ort.= 3.46, S= 4.2). Hem ortalamalar hem de güvenli, güvensiz bağlanma sıklıklarına bakıldığı zaman sonuçlar literatür ile tutarlı gözükmemektedir (Uluç, Öktem, 2009). Çocukların güvenli bağlanma, kaygı ve kaçınma puan ortalamaları, standart sapmaları aşağıda incelenebilir (Tablo, 2).

Tablo 2: OÖTT’den alınan toplam ve her öykü için ayrı ayrı güvenli bağlanma puan ortalamaları ve standart sapma değerleri ile toplam kaygılı ve kaçınan bağlanma puan ortalamaları ve standart sapma değerleri

N=35	X	Ss	Min.	Max.
<u>OÖTT</u>				
Öykü 1	3.8	0.9	1	5
Öykü 2	2.9	0.68	1	5
Öykü 3	3.3	0.68	1	5
Öykü 4	3.8	1.1	1	5
Öykü 5	3.8	1	1	5
Güvenli	17.3	4.7	5	25
Kaygılı	8.0	3.4	5	25
Kaçınan	9.0	3.8	5	25

Anne duyarlılığı, zihin yönelimi ve mizaç boyutlarının ortalama ve standart sapma puanları aşağıda sunulmuştur (Tablo, 3)

Tablo 3: Anne duyarlılığı, zihin yönelimi ve mizaç boyutlarının puan ortalamaları ve standart sapma değerleri

N=35-33	X	S	Min.	Max.
Anne Duyarlılığı	.49	0.3	-.33	.80
Zihin Yönelimi	.47	0.2	0	.85
Tepkisellik	3.03	0.7	1.6	4.5
Yaklaşım	4.19	0.7	2.7	5.7

Annelerin zihin yönelimi sorusuna verdiği cevaplar dört kategoriye ayrılmıştır, bunlar zihinsel atıflar, davranışsal atıflar, fiziksel atıflar ve genel atıflar şeklindedir. Bu araştırmada anneler toplamda 271 atıf yapmışlardır, bunlardan 131'i zihinsel, 112'si davranışsal, ikisi fiziksel ve 26'sı genel atıflar olarak sınıflandırılmıştır. Bu araştırmada anneler en çok zihinsel atıflarda bulunmuştur. Toplamda üç anne çocukları ile ilgili hiç zihinsel atıfta bulunmamıştır, sadece bir anne davranışsal atıfta bulunmazken 33 anne çocuklarıyla ilgili hiç fiziksel atıfta bulunmamıştır. Türkiyede anneler sıklıkla davranışsal atıfta bulunurken fiziksel atıf miktarı oldukça düşüktür (Yılmaz; 2017). 26 anne ise çocukları ile ilgili genel bir atıf yapmamıştır. Annelerin yaptığı zihin yönelimi ortalamalarının .47 olduğu görülmektedir bu ortalama genel literatüre uygundur. Clark-Carter (1998) araştırmasında bu ortalamayı .48 bulurken, Walker ve ark. (2011) ise .47 ortalama ulaşmıştır. Bununla beraber ulusal literatürde yapılan bir araştırmada annelerin zihin yönelimi puanları .38 olarak tespit edilmiştir (Yılmaz; 2017).

5.2 AMAÇLARA YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın amaçlarında belirtilen hipotezlerin sınanması amacı ile anne duyarlılığı, zihin yönelimliliği ve çocukların mizaç özellikleri ile bağlanma temsilleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analizlerde çocukların mizaç türleri, tepkisellik ve yaklaşım olarak iki alt boyutta incelenmiştir. Yapılan Pearson Korelasyon testi sonuçlarında anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmuştur ($r=.672$, $p<.01$). Anne duyarlılığı ile kaygılı bağlanma arasında da olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur ($r=-.672$, $p<.01$). Anne duyarlılığı ile kaçınan bağlanma temsilleri arasında negatif yönde bir ilişki bulunsa da yeterli anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır ($r=-.292$, $p>.05$). Bununla beraber annenin zihin yönelimliliği ile güvenli, kaçınan ya da kaygılı bağlanma temsilleri arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır (sırasıyla, $r=-.125$, $p>.05$; $r=-.046$, $p>.05$; $r=.068$, $p>.05$). Bu sonuçlar ilk iki hipotezi sınamak için yeterli değildir bununla beraber anne duyarlılığının güvenli ve kaygılı bağlanma temsilleri üzerindeki etki gücünü sınamak üzere kullanılacaktır, böylece ilk iki hipotez kısmen test edilecektir. Aracı etki analizini sınayacak şartlara ulaşamamıştır bununla beraber anne duyarlılığının güvenli ve kaygılı bağlanma temsilleri üzerindeki etkisini gösterecek sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer hipotezlerini sınamak için gerekli sonuçlara ulaşılmıştır, bunun için anne duyarlılığı ile güvenli ve kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki anlamlı ilişkiler yeterlidir. Biçimlendirici modellerde bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki anlamlı ilişki düzeyi yeterlidir, bununla beraber biçimlendirici değişkenin bağımsız değişken ile bir ilişkisi olması beklenmez. Bu sonuçların yanında tepkisellik mizaç türünün de kaygılı bağlanma ile olumsuz yönde bir ilişkisi olduğu görülmektedir ($r=-.342$, $p<.05$), bu

sonucun olası sebepleri tartışma bölümünde aktarılacaktır (Tablo 4).

Anne duyarlılığı, zihin yönelimliliği ve çocukların mizaç özellikleri ile bağlanma güvenliği, kaygı ve kaçınma puanları arasındaki korelasyon puanları Tablo 4’de sunulmaktadır.

Tablo 4: Çocukların güvenli, kaygılı ve kaçınan bağlanma temsilleri ile anne duyarlılık, zihin yönelimi ve çocukların mizaç özellikleri arasındaki korelasyonlar.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Güvenli Bağlanma	1						
2. Kaygılı Bağlanma	-.728**	1					
3. Kaçınan Bağlanma	-.613**	.278	1				
4. Anne Duyarlılığı	.656**	-.672**	-.292	1			
5. Zihin Yönelimi	-.125	.068	-.046	-.265	1		
6. Tepkisellik	.123	-.342*	.044	.011	-.185	1	
7. Yaklaşım	-.073	.229	.237	-.027	-.053	-.378*	1

*p<.05 **p <.01

Araştırmanın ilk hipotezi “zihin yönelimliliği ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide anne duyarlılığı aracı etki gösterecektir” şeklindedir. Aracı etki modelini test etmek için gerekli şartlara ulaşılmasa da anne duyarlılığının güvenli bağlanma temsilleri üzerindeki etkisini test etmek amacıyla tek yönlü doğrusal bir regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Anne duyarlılığı ve bağlanma puanlarının ortalama, standart sapma ve korelasyon değerleri önceki tablolardan incelenebilir (bkz. Tablo 2, 3 ve 4). Bu analiz sonucunda anne duyarlılığının bağlanma güvenliği varyansının üzerindeki açıklayıcı yüzdesinin .46 olduğu görülmüştür ($F=28.148$, $sd=1$, $p<.00$) (Tablo 5).

$$\text{Bağlanma} = 13.34 + 8.9 \times \text{Anne Duyarlılığı}$$

Tablo 5: Anne duyarlılığı, güvenli bağlanma değişkenleri ile regresyon analizi.

Değişkenler X Bağlanma	B	Sh	β	t	sig. t
Anne Duyarlılığı	8.9	1.7	.67	5.3	.000 **
	<u>F</u>	<u>Sign. F</u>	<u>R2</u>		
	28.14	.000**	.46		

** $p<.001$

Araştırmanın ikinci hipotezi “zihin yönelimliliği ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide anne duyarlılığı aracı etki gösterecektir” şeklindedir. Aracı etki modelini test etmek için gerekli şartlara ulaşılmasa da anne duyarlılığının kaygılı bağlanma temsilleri üzerindeki etkisini test etmek amacıyla tek yönlü doğrusal bir regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Analizin sonuçları incelendiğinde anne duyarlılığının ilk analizle tutarlı şekilde çocuklardaki kaygı varyansını yüzde .45 açıkladığı görülmüştür ($F=27.216$, $sd=1$, $p<.00$) (Tablo 6).

$$\text{Kaygı} = 11.73 + (-7.6) \times \text{Anne Duyarlılığı}$$

Tablo 6: Anne duyarlılığı, kaygılı bağlanma değişkenleri ile regresyon analizi.

Değişkenler X Kaygı	B	Sh	β	t	sig. t
Anne Duyarlılığı	-7.6	1.4	-.67	-5.2	.000**
	<u>F</u>	<u>Sign. F</u>	<u>R2</u>		
	27.216	.000**	.45		

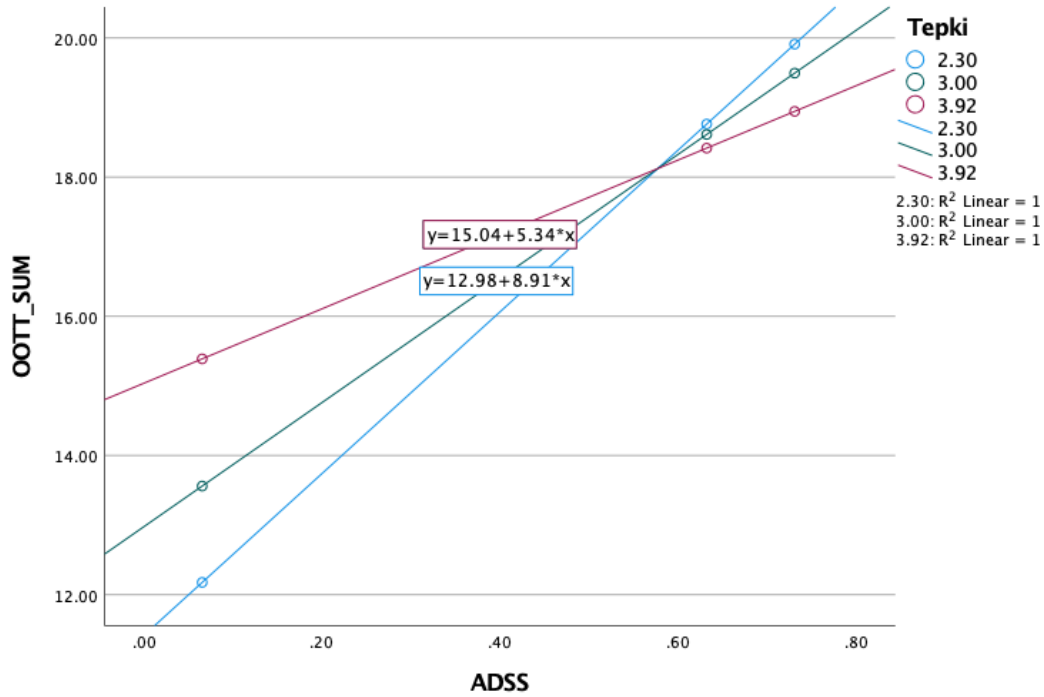
**p<.001

Çocukların kaçınan bağlanma temsil puanları ile anne duyarlılığı ve zihin yönelimi puanları arasında anlamlı bir korelasyon puanına rastlanmamıştır (sırasıyla, $r = -.292$, $p > .05$; $r = -.046$, $p > .05$), bununla beraber kaçınan bağlanma boyutu normal dağılmamaktadır, bu sebeplerle araştırmanın üçüncü hipotezi, kaçınan bağlanma puanları için sınanamamıştır. Annenin zihin yönelimliliği ile bağımsız değişkenler arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamasının sebebi araştırmanın tartışma bölümünde aktarılacaktır.

Araştırmanın dördüncü, hipotezi olan “anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” doğrultusunda SPSS process analiz programı kullanılarak Y değişkeni, güvenli bağlanma puanları, X değişkeni anne duyarlılığı ve W değişkeni ise tepkisel mizaç türü olarak analize eklenmiş ve analiz 35 veri ile gerçekleştirilmiştir. Bu analiz modeli biçimlendirici değişkenin üç farklı seviyedeki ortalamasını alarak yüksek, orta ve düşük puan ortalamalarının ayrı ayrı modele etkisini gösterebilmektedir. Yapılan analizin sonucunda modelin %10 anlamlılık, %90 güven aralığında anlamlı olduğu görülmüştür. Biçimlendirici değişkenin değerleri $B = -3.8$, $Sh = 2.2$, $t = -1.7$ ve $p = .09$ şeklindedir. Biçimlendirici değişkenin modele etkilerine bakıldığında daha düşük tepkisellik puan ortalamasının (2.3) modele anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($B = 11.6$, $Sh = 2.1$, $t = 5.3$, $p < .00$) benzer şekilde ortalama yükseklikte tepkisellik puanlarının (3) da modelde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu görebiliriz ($B = 8.9$, $Sh = 1.8$, $t = 4.8$, $p < .00$). Bununla beraber görece yüksek tepkisellik puan ortalaması (3.92) bu modelde anlamlı bir etkiye sahip olamamıştır ($B = 5.3$, $Sh = 2.9$, $t = 1.7$, $p > .05$). Modelin şekli

aşağıda verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1: Anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici rolü

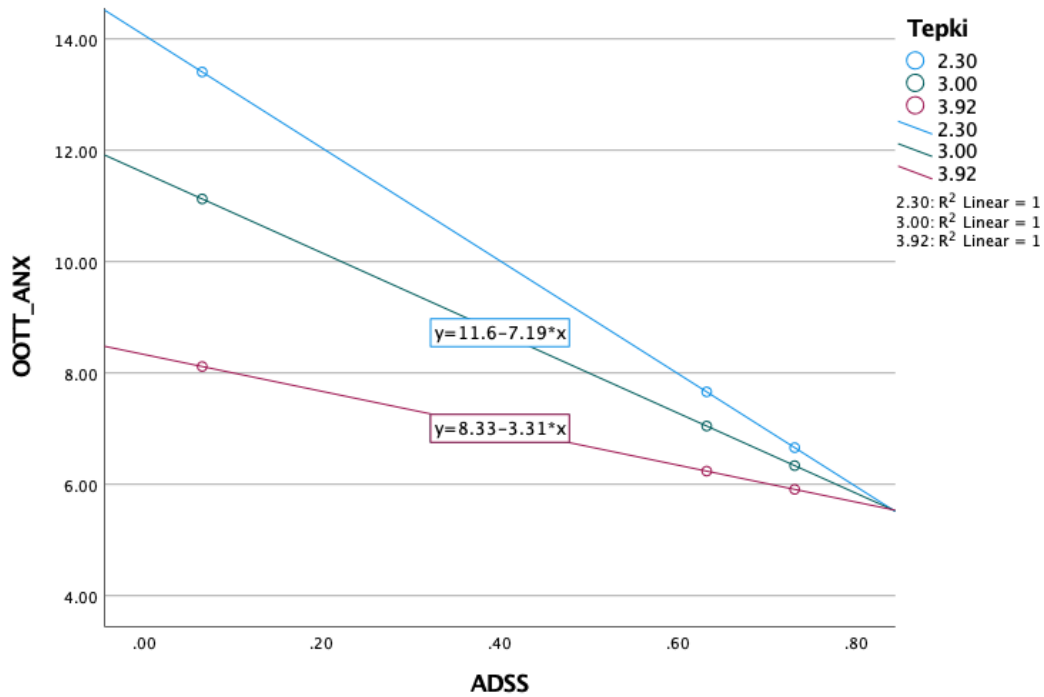
Araştırmanın beşinci hipotezi olan “anne duyarlılığı ile çocukların güvenli bağlanma temsilleri arasındaki olumlu ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” doğrultusunda SPSS process analiz programı kullanılarak Y değişkeni, güvenli bağlanma puanları, X değişkeni anne duyarlılığı ve W değişkeni ise yaklaşım mizaç türü olarak analize eklenmiş ve analiz 35 veri ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizin sonucunda modelin anlamlı olmadığı görülmüştür ($B= 0.9, p>05$).

Araştırmanın altıncı hipotezi “anne duyarlılığı ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” sınanmak için SPSS process analiz programı kullanılarak anne duyarlılığı ile kaygılı bağlanma arasındaki ilişkide tepkisellik boyutunun biçimlendirici değişken olduğu model sınanmış ve anlamlı olduğu görülmüştür ($p<.00$). Y değişkeni, kaygılı bağlanma puanları, X değişkeni anne

duyarlılığı ve W değişkeni tepkisel mizaç türü olarak analize eklenmiş ve analiz 35 veri ile gerçekleştirilmiştir. Biçimlendirici değişkenin değerleri $B=4.1$, $Sh= 1.4$, $t=2.9$ ve $p=.006$ şeklindedir. Biçimlendirici değişkenin puanlarının modele etkilerine bakıldığında daha düşük tepkisellik puan ortalamasının (2.3) modele anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir ($B=-10.2$, $Sh= 1.4$, $t=-7.1$, $p <.00$) benzer şekilde ortalama yükseklikte tepkisellik puanlarının da (3) modelde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu görebiliriz ($B=-7.2$, $Sh=1.2$, $t=-6.8$, $p <.00$). Bununla beraber görece yüksek tepkisellik puan ortalaması (3.92) bu modelde anlamlı bir etkiye sahip olamamıştır ($B=-3.3$, $Sh=1.9$, $t=-1.7$, $p>.05$). Modelin şekli aşağıda verilmiştir (Şekil 2).

Bu sonuçlara bakıldığı zaman, annenin duyarlılığı davranışı ve çocuğun tepkiselliği birlikte çocuğun bağlanma kaygısını düşürmektedir. Bu iki değişkenin ortak etkisi tepkisellik puanları düştükçe artmaktadır.

Şekil 2: Anne duyarlılığı ile kaygılı bağlanma arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici rolü

Araştırmanın yedinci hipotezi olan “anne duyarlılığı ile çocukların kaygılı bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” doğrultusunda SPSS process analiz programı kullanılarak Y değişkeni, güvenli bağlanma puanları, X değişkeni anne duyarlılığı ve W değişkeni ise yaklaşım mizaç türü olarak analize eklenmiş ve analiz 35 veri ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizin sonucunda modelin anlamlı

olmadığı görülmüştür ($B = -1.2, p > 0.05$).

Araştırmanın sekizinci ve dokuzuncu hipotezi “anne duyarlılığı ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide tepkisellik mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” ve “anne duyarlılığı ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki olumsuz ilişkide yaklaşım mizaç boyutunun biçimlendirici etkisi görülecektir” sınanamamıştır çünkü anne duyarlılığı ile kaçınan bağlanma puanları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($r = -.292, p > 0.05$) ve bunun yanında kaçınan bağlanma boyutu normal dağılmamaktadır. Bu sonucun neden böyle çıkmış olabileceği tartışma bölümünde aktarılacaktır.

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu araştırmanın iki amacı bulunmaktadır. Birinci amaç, annenin zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini incelemektir. İkinci amaç ise anne duyarlılığı ve çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici rolünü incelemektir.

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda annenin zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisi incelenmiş, sonuçta annelerin zihin yönelimliliği puanları ile herhangi bir değişken arasında bir ilişki bulunamamıştır. Özellikle zihin yönelimliliği ile bağlanma güvenliği ve anne duyarlılığı puanları arasında hiçbir ilişkiye rastlanmaması beklenmedik bir sonuçtur. Annenin zihin yönelimi ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey, 2001; Meins, 2013; Meins, Fernyhough ve ark., 2012). Zihin yönelimi ve bağlanma güvenliği arasında ilişki gösteren araştırmaların hepsinde bu araştırmanınkine kıyasla daha düşük yaş grubu ile çalışılmıştır. Meins'in zihin yönelimliliği ölçerken kullandığı ölçüm aracı ile okul öncesi çocuklarında kullanılan ölçüm araçları birbirinden farklıdır. Daha küçük yaş grubunda anne ve bebeğin oyun sırasında iletişimi kayıt edilip buradan annenin sözel atıfları seçilirken bu araştırmada annelerden çocuklarını tarif etmeleri istenmiştir. Annenin çocuğuyla oyun sekansı sırasında, çocuk tarafından ya da içinde bulunulan eylem tarafında uyarıldığı ve bu noktada tutarlı ya da tutarsız atıflar yaptığı bir düzene kıyasla yabancı bir yetişkin tarafından tek bir soruya maruz bırakıldığı bir ölçüm tekniği farklı sonuçlar doğurmuş olabilir. Milligan ve ark., (2015) araştırmalarında annelerin geriye dönük bağlanma temsilleri ile zihin yönelimliliği arasında bir ilişki ortaya koyamamıştır. Bu araştırmada da benzer şekilde Meins'in kullandığı ölçekten farklı bir ölçek kullanılmıştır. Boş bir sandalyeye bir kukla koyularak annelerden kendi bebekleriymiş gibi atıf yapmaları istenmiştir. Benzer şekilde anneler gerçek bebekleriyle olan bir etkileşim üzerine yorum yapmamış ve somut olmayan bir durumu tarif etmeleri istenmiştir. Ülkemizde aynı yaş grubu ile daha önce gerçekleştirilen başka bir araştırmada da benzer şekilde istenilen ilişki düzeyine ulaşılamamıştır (Yılmaz, 2017). Bu yetersiz sonuçların ortaya çıkmasına, ölçüm aracının Türkçe ile olan uyumsuzluğu da neden olmuş olabilir. Kuşkusuz ki zihin yönelimliliği bağlanma güvenliğinin gelişiminin daha detaylı anlaşılabilmesi için önemli bir konudur fakat farklı yaş gruplarında ve farklı dillerde incelenebilmesi için ölçüm aracı üzerinde daha detaylı çalışılması gerekmektedir. Ayrıca sonuçlar, annenin zihin yönelimliliği ile çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide anne duyarlılığının aracı etkisini

göstermemiş olsa da anne duyarlılığının güvenli bağlanma ve kaygılı bağlanma üzerinde yordayıcı etkisi gösterilebilmiştir. Bu oldukça önemli bir sonuçtur, öncelikle yerli literatürde okul öncesi çocuklarında bağlanma güvenliğini inceleyen araştırmalarda kaygılı ve kaçınan bağlanma ile çalışan araştırma bulunmamaktadır. Bununla beraber bu araştırma anne duyarlılığının kaygılı bağlanma üzerindeki yordayıcı etkisi gösteren Türkiye’deki ilk çalışmadır. Bu sonuç batı literatürü ile tutarlıdır. Smith ve Pederson’ın (1988) araştırmalarına göre kaygılı bağlanmaya sahip çocukların anneleri, diğer iki gruba kıyasla çocuğun sinyallerine daha az ve daha tutarsız tepkiler vermişlerdir. Anne duyarlılığının güvenli bağlanma üzerindeki yordayıcı etkisi ise genel literatürde çalışılmış olsa da bu iki değişken arasındaki ilişkinin gücü hala bir tartışma konusudur (Goldsmith ve Alansky, 1987; De wolf ve van IJendoorn, 1997; Belsky, 2005). Bir çok araştırmacı da sonraki yıllarda Ainsworth ve ark.’nın (1978) orjinal çalışmasında gösterdiği sonuçları tekrar etmeye çalışsa da, anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki güçlü ilişkiyi beklenen düzeyde göstermeyi başaramamışlardır (Goldsmith ve Alansky, 1987; De wolf ve van IJendoorn, 1997; Hinde ve ark., 2013; Garnstein ve Iverson, 2014). Bu araştırma iki değişken arasındaki yüksek düzeydeki ilişkiyi göstermesi açısından oldukça önemlidir, Türkiye’de aynı duyarlılık ölçeğini kullanan araştırmalarda da bu kadar yüksek düzeyde bir ilişkiye rastlanamamıştır (Sümer, Sayıl ve Bergüment, 2016), bunun bir sebebi bağlanma güvenliğinin ölçüldüğü yöntemlerin farklı olması olabilir. Sümer, Sayıl ve Bergüment, (2016) ADSS Türkçe uyarlama çalışmalarında çocuklardaki bağlanma güvenliğini Bağlanma Davranışlarını Sınıflandırma Seti (BDSS) kullanarak ölçmüşlerdir ve bu iki ölçeğin kullanıldığı diğer araştırmalarda da anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişki bu araştırmadaki kadar yüksek düzeyde gösterilememiştir (Bakermans- Kranenburg, Van IJendoorn ve Juffer, 2003). Bunun başka bir sebebi de araştırmaların gözlem süreleri olarak gözükmektedir. Bakermans- Kranenburg, van IJendoorn ve Juffer ‘ın (2003) gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmalarında anne duyarlılığına odaklanan ve bu konuyla ilgili yoğun ölçümler yapan araştırmaların bağlanma güvenliği ve duyarlılık arasında güçlü ilişkiler ortaya koyabildiğini göstermişlerdir. Bu araştırmada da Ainsworth ve ark.’na (1978) benzer şekilde uzun süreli ev gözlemleri yapılmıştır ve çocukların bağlanma güvenliğini annenin değil çocuğun açısından belirleyen bir ölçek kullanılmıştır. Daha az örneklem ile uzun süre ev gözlemi yapan ve kâğıt kalem ölçümlerinden ziyade gözlemsel yöntemsel kullanan ve anne davranışlarında tek bir konuya odaklanan araştırmaların daha yüksek sonuçlar ortaya koyduğunu söylemektedir (De wolf ve van IJendoorn 1997; Bakermans- Kranenburg ve ark., 2003).

Araştırmanın ikinci amacı ve diğer hipotezleri doğrultusunda anne duyarlılığı ile

çocukların bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici rolü incelenmiştir. Elde edilen bulgular, tepkisellik mizaç türünün anne duyarlılığı ile bağlanma güvenliği arasındaki olumlu yöndeki ilişkide biçimlendirici etkisini ortaya koymuştur. Yapılan analizlerde anne duyarlılığı ile tepkisellik mizaç özelliğinin birlikte güvenli bağlanmayı yordadığı ortaya konmuştur. Bu ilişki tepkiselliğin daha düşük olduğu durumlarda güçlenmektedir. Böylece araştırmanın üçüncü hipotezi sınanabilmiştir. Bu sonuçlar literatür ile oldukça tutarlıdır, annenin duyarlılığı ile beraber çocukların belirli yapısal özellikleri de güvenli bağlanmanın oluşumunda etkili olmaktadır. Türkiye’de okul öncesi çocuklarında bağlanma güvenliği üzerinde anne duyarlılığı ve tepkisellik mizaç türünün ortak etkisini gösteren başka bir araştırmaya rastlanmamıştır, bu açıdan bu araştırma oldukça özgündür. Bununla beraber batı literatüründe de bu yaş grubunda böyle bir araştırma bulunmamaktadır, ancak daha küçük yaş gruplarında benzer sonuçlar ortaya konmuştur (Susman-Stillman ve ark., 1996). Belsky (2005), anne duyarlılığı ile bağlanma ilişkisinde anne duyarlılığının her çeşit mizaç türünde yüksek bir etkiye sahip olduğunu kabul ederken daha hassas çocukların bu ilişkiden daha çok etkileneceği vurgusunu yapmaktadır. Tepkisellik mizaç özelliği Belsky’nin (2005) tarif ettiği hassas çocuk tarifi ile uyumludur.

Anne duyarlılığı ve bağlanma güvenliği arasında yapılmış ve anne duyarlılığının bağlanma güvenliği üzerindeki etkisini gösteren araştırmalara sıklıkla rastlansa da aradaki ilişkiyi yüksek düzeyde gösteren araştırma sayısı oldukça azdır (Van den Boom, 1994; Bakermans-Kranenburg ve ark., 2003). Bu sebeple anne duyarlılığı ile birlikte çocuğun yapısal özelliklerinin de bu ilişkide rolü olduğu düşünülmektedir (Plomin ve Daniels, 1987; Belsky, 1998; Belsky, 2005) ve bu görüşü destekleyen araştırmalar da bulunmaktadır (Kim ve ark., 2017; Susman-Stillman ve ark., 1996). Bu araştırma yaygın literatürde güncel olarak tartışılan bir konuya ülkemizden bir sonuç ile katkı yaptığı için oldukça önemlidir.

Süreklilik mizaç türü ile gerçekleştirilen modellerde anlamlı sonuçlara ulaşamamıştır. Anne duyarlılığı, mizaç ve bağlanma güvenliğini inceleyen araştırmaların bir çoğunda sadece belli mizaç türleri ile ilişkiler tespit edilebilmiştir ya da sadece anne duyarlılığı ve bağlanma arasındaki ilişki ortaya konabilmiştir (Kim ve ark., 2017; Susman-Stillman ve ark., 1996; Wang ve ark., 2015). Bu, hem mizaç özelliklerinin bağlanma ile olan ilişkisi hem de araştırmaların yöntemsel özellikleri nedeniyle olabilir. Bununla beraber mizaç konusunu inceleyen araştırmacılar, belirli mizaç özelliklerinin bağlanma ile daha ilişkili olduğunu ve annenin duyarlı davranışından daha çok etkilenebileceklerini düşünmektedir (Belsky, 2005).

Araştırmanın altıncı hipotezi doğrultusunda elde edilen bir sonuç da, annenin duyarlı

davranışı ile kaygılı bağlanma puanları arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç türünün biçimlendirici etkisinin bulunmasıdır. Yapılan analizlerde anne duyarlılığı ile tepkisellik mizaç türünün birlikte, çocukların kaygılı bağlanmalarını düşürdüğü ortaya konmuştur. Çocukların tepkisellik puanları düştükçe bu ortak etki güçlenmiştir. Bu noktada düşük tepkisellik ve anne duyarlılığının beraber kaygıyı olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Bu sonuç hem yerel hem de uluslar arası literatür için oldukça özgündür. Anne duyarlılığı ve güvensiz bağlanma türleri arasındaki ilişkide tepkisellik mizaç özelliğinin biçimlendirici etkisini gösteren başka bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak farklı güvensiz bağlanma türleri ile biçimlendirici modeller gösterilebilmiştir. Örneğin Wang ve ark. (2015) bu araştırmanın sonuçları ile paralel şekilde annenin düşmanca davranışı ile çocuklardaki organize olmamış/dağınık bağlanma arasındaki ilişkide çocuklardaki zor mizaç türünün biçimlendirici etkisini incelemiş ve bu iki değişkenin bağlanmayı yordadığını göstermişlerdir. Wang ve ark.'nın (2015) araştırmasının sonuçları, farklı bir güvensiz bağlanma türü ile çalışılmış olsa da, düşük anne duyarlılığı ile güvensiz bağlanma ilişkisinde mizacın biçimlendirici rolünü göstermesi açısından bu araştırmanın bulguları ile örtüşmektedir. Bu analizlerde de yukarıda aktarılan benzer şekilde mizaç türü olarak sadece tepkisellik özelliği ile yapılan biçimlendirici model anlamlı çıkmıştır.

Araştırmanın sekizinci ve dokuzuncu hipotezleri doğrultusunda anne duyarlılığı ile çocukların kaçınan bağlanma temsilleri arasındaki ilişkide mizacın biçimlendirici etkisi sınırlanmamıştır. Smith ve Pederson'a (1988)'a göre, kaçınan bağlanma grubundaki çocukların davranış şekilleri, kaygılı ve organize olmayan gruplara kıyasla güvenli gruba daha çok benzemektedir. Bu çocuklar kaygılarını bastırarak sıkıntı içinde değillermiş gibi davranabilirler. Bu noktada bu çocukların kaçınma davranışını belirlemek ve yeterli ilişkilere ulaşmak daha güç gözükmektedir. Bunların yanında biçimlendirici analizleri gerçekleştirmek için kaçınan bağlanmanın normal dağılması gerekmektedir ancak bu koşul sağlanamamıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak, çocukların bağlanma biçimleri ve mizaç özellikleri arasındaki ilişkileri daha net ve detaylı bir şekilde ortaya koyabilmek için bu konuların daha ülkemizde sıklıkla incelenmesi gerekmektedir. Bu araştırma anne duyarlılığı ve zihin yönelimliliği gibi annenin özellikleri ve mizaç gibi çocuğun yapısal özelliklerinin bağlanma güvenliği üzerinde etkisini incelemesi açısından önemlidir ve bu alanlar için çok değerli bilgiler ortaya konmuştur. Bağlanma kavramı incelenirken hem ebeveynin hem de çocuğun özelliklerinin hesaba katılması

gerektiğini göstermiştir. Bununla beraber ebeveyn davranışları incelenirken sadece annenin davranışlarını incelemek ne kadar yeterlidir? Bakermans-Kranenburg ve ark., (2003) meta-analiz çalışmalarında her iki ebeveyn ile yapılan araştırmaların duyarlılık ve bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi çok daha yüksek bir şekilde gösterdiğini ortaya koymuştur. Annenin duyarlı davranışını ölçmek, çocuğun bağlanma davranışının tümünü açıklamak için yeterli değildir, burada babaların davranışlarını da değerlendirebilecek bir ölçek gerekmektedir. Böylece bağlanma güvenliğinin oluşumunda her iki ebeveynin katkısı da görülebilecektir. Aynı öneri zihin yönelimi için de geçerlidir. Böylece her iki bakım veren için de çocukların zihinsel durumuna ait farkındalık ölçülebilir. Bu araştırma yürütülürken babaların kimi zaman deney düzeneğine dahil olamadığı için hayal kırıklığına uğradığı gözlemlenmiştir. Bu, ülkemizde özellikle yüksek eğitim düzeyinde babaların da çocuk bakımına dahil olmak istediğini göstermektedir ve şüphesizki üzerine değinilmesi gereken bir konudur.

Zihin yönelimliliği kavramının gelişim psikolojisi literatüründeki önemine yukarıda değinilmiştir bununla beraber bu araştırmada istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak ölçüm aracındaki sorunun Türk anneleri tarafından tam anlaşılamaması olarak gösterilmiştir. Türk dili ve kültür özelliği olarak Meins ve Fernyhough'un (2015) tarif ettiği yönergeye tam cevap verilemiyor olabilir, anneler çocuklarını ayrı bir birey olarak görse de tarif şekilleri batılı annelerden farklı olabilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak ileride daha detaylı çalışmalar yapılmalı ve özellikle Türk Annesinin çocuğunu tanıması ve bu tanımların konumlandırılma şekilleri üzerine niteliksel çalışmalar yapılmalıdır.

Anne duyarlılığı ölçümleri için de benzer bir öneri getirilebilir, yaklaşık üç saat gözlem yapılan bir ölçek ile sadece bir ortalama puana ulaşılması, bir çok bilginin aslında gölgede kalması anlamına gelmektedir. Bu gözlemler sonunda kullanılan notlar sadece puanlama için değil niteliksel incelemeler için de kullanılabilir. Böylece annelerin ve çocukların doğal ortamlarındaki davranış biçimleri ile ilgili daha aydınlatıcı bilgilere ulaşılabilir. Bunun yanında anne duyarlılığı belirlenirken Ainsworth ve ark., (1978), annenin dört farklı özelliğinden bahsetmektedirler, bu özelliklerin farklı farklı puanlanabileceği bir ölçüm sistemi ile çocukların yapısal özellikleri ve annenin davranış rutinleri arasındaki uyum daha iyi bir şekilde anlaşılabilir.

Son olarak, bu araştırma sadece yüksek eğitim düzeyine sahip aileler ile gerçekleştirilmiştir. Benzer bir araştırma farklı gelir gruplarındaki aileler ile de gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

ADAM, E. K.,
GUNNAR, M. R.,
TANAKA, A.: 2004

"Adult Attachment, Parent Emotion and
Observed Parenting Behavior: Mediator and
Moderator Models" **Child Development**,
75(1), 110-122.

AINSWORTH, D. S. M.:1969

"Maternal Sensitivity Scales" The Baltimore Longitudinal Project, Johns Hopkins University.

AINSWORTH, D. S. M.,
BLEHAR, M. C.,
WATERS, E.,
WALL, S.:1978

"Patterns of Attachment: A Psychological Study of Strange Situation" Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

AINSWORTH, D. S. M.:1989

"Attachments Beyond Infancy" **American Psychologist**, 4(44), 709-716.

ANGLEITNER, A.,
OSTENDORF, F.:1994

"Temperament and the Big Five Factors of Personality" Halverson Jr. C. F., Kohrstaam G. A., Martin R. P., Ed. Lawrence Erlbaum Associates.

ARING, S.,
RENK, K.: 2012

"Associations Among Young Children's Temperament, Parents' Perceptions of Their Young Children, and Characteristics of the Parent-Young Child Relationship" **Journal of Early Childhood & Infant Psychology**, 6, 59 - 83.

BAKER, T.: 2003

"What s the Relevance of Attachment to Parenting Assessments?" in P. Reder, S. Duncan and C. Lucey (Eds), **Studies in the Assessment of Parenting**, 75-89.

BAKERMANS-KRANENBURG, M. J.,
JUFFER, F.,
IJZENDOORN, M. H.: 2003

"Less Is More: Meta-Analyses of Sensitivity and Attachment Interventions in Early Childhood" **Psychological Bulletin**, 129 (2), 195–215.

BATES, J. E.,
MASLIN, C. A.,
FRANKEL, K. A.: 1985

"Attachment Security, Mother-Child Interaction, and Temperament as Predictors of Behavior-Problem Ratings at Age Three Years: **Monographs of the Society for Research in Child Development**" Vol. 50, No. 1/2, Growing Points of Attachment Theory and Research pp. 167-193.

BEIJERSBERGEN, M. D.,
JUFFER, F.,
BAKERMANS-KRANENBURG, M. J.,
IJZENDOORN, M. H.: 2012

"Remaining or Becoming Secure: Parental Sensitive Support Predicts Attachment Continuity From Infancy to Adolescence in a Longitudinal Adoption Study"
Developmental Psychology, 48 (5), 1277–1282.

VAN DE BOOM, D.: 1994

"The Influence of temperament and mothering on attachment and exploration: an experimental manipulation of sensitive responsiveness among lower-class mothers and irritable infants" **Child Development**, 65, 1457-1477.

BOWLBY, J.: 1980

"Attachment and Loss" V.3. Loss, Sadness and Depression. Basic Books.

BOWLBY, J.: 1969

"Attachment and Loss" V.1. Attachment. Second Edition, New York: Basic Books Books.

BOWLBY, J.: 1975

"Attachment and Loss" **Separation, Anxiety and Anger**, V.2. Pelican Books

BRENNAN, K. A.,
CLARK, C. L.,
SHAVER, P. R.: 1998

"Self-Report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview" J. A. Simpson and W. S. Rholes (Eds.),
Attachment Theory and Close Relationships, New York: Guilford Press, 46-76.

BRETHERTON, Ĭ.: 1990

"Communication Patterns, Internal Working Models and the Intergenerational Transmission of Attachment Relationship" **Infant Mental Health Journal**, 11(3), 237-252.

BRETHERTON, Ĭ.,
RIDGEWAY, D.,
CASSIDY, J.: 1990

"Assessing Internal Working Models of the Attachment Relationship: An Attachment Story Completion Task for 3-Year-Olds" in T. Greenberg, D. Cicchetti, E. M. Cummings, **Attachment in Preschool Years**. 273-308, Chichago University of Chichago Press.

BROWN, G. L.,
MCBRIDE, B. A.,
BOST, K. K.,
SHIN, N.: 2011

"Parental Involvement, Child Temperament, And Parents' Work Hours: Differential Relations For Mothers And Fathers" **Journal of Applied Developmental Psychology**, 32, 313-322.

BUSS, D. M.,
BLOCK, J. H.,
BLOCK, J.: 1980

"Preschool Activity Level: Personality Correlates and Developmental Implications" **Child Development**, (51), pp. 401-408.

COSTA.,
MCCRAE.: 2001

"Temperament in Context" T.D. Wachs ve G.A. Kohnstamm Ed. Lawrence Erlbaum Associates.

CROCKENBERG, S.: 1981

"Infant Irritability, mother responsiveness, and social support influences on the security of infant-mother attachment" **Child Development**, (52) 857-865.

CRY M.,
PASALICH D. S.,
MC MAHON R. J.,
SPIEKER S. J.: 2014

"The Longitudinal Link Between Parenting and Child Aggression: The Moderating Effect of Attachment Security" **Child Psychiatry Hum Development**, (45), pp. 555-564.

CUMMINGS, E. M.,
DAVIES, T. P.: 1994

"The Impact of Family Dispute and Resolution" The Guilford Press

DAVID, H. D.,
LYONS-RUTH K.: 2005

"Differential Attachment Responses of Male and Female Infants to Frightening Maternal Behavior: Tend or Befriend versus fight or flight" **Infant Mental Health Journal**, (21) 1, 1-8

EASTERBROOKS, A. M.,
GOLDENBERG, A. W.: 1990

"Security of Toddler- Parent Attachment: Relation to Children's Sociopersonality Functioning During Kindergarten" in T. Greenberg, D. Cicchetti, E. M. Cummings, **Attachment in Preschool Years**, Chicago University of Chicago Press, 221-244.

ERICKSON, M. F.,
SROUFE, L. A.,
EGELAND B.: 1985

"The Relationship between Quality of Attachment and Behavior Problems in Preschool in a High-Risk Sample" **Monographs of the Society for Research in Child Development**, 50 (½), Growing Points of Attachment Theory and Research, pp. 147-166.

FINGER, B.,
HANS, S. L.,
BERNSTEIN, V. J.,
COX, S. M.: 2009

"Parent Relationship Quality and Infant–Mother Attachment" **Attachment & Human Development**, 11(3), pp. 285–306.

KRISHNAKUMAR, A.,
BUEHLER, C.: 2000

"Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-Analytic Review" **Family Relations**, 49(1), pp. 25–44.

GARTSTEIN, M. A.,
PUTNAM, S. P.,
ROTHBART, M. K.: 2012

"Etiology of Preschool Behavior Problems: Contributions of Temperament Attributes in Early Childhood" **Infant Mental Health Journal**, 33(2), pp. 197–211.

GARTSTEIN, M. A.,
IVERSON S.: 2014

"Attachment Security: The Role of Infant, Maternal, and Contextual Factors" **International Journal of Psychology and Psychological Therapy**, (14) 2, pp. 261-276.

GOLDSMITH, H.,
ALANSKY, J: 1987

GOLDSMITH, H. H.,
HARMAN, C.: 1994

GUERIN D. W.,
GOTTFRIED A.W.,
OLIVER P. H.,
THOMAS C. W.: 2003

DEL GIUDICE M.: 2009

GRANOT D.,
MAYSELESS O.: 2001

HAGEKULL.: 1994

HORN, M. G.,
GALLOWAY, A. T.,
WEBB, R. M.,
GAGNON, S. G.: 2011

VAN IJZENDOORN M., H.: 1995

KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 2007

"Maternal and Infant Predictors of Attachment" **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, (55), 805-816.

"Temperament and Attachment; Individuals and Relationships" **Current Directions in Psychological Science**, 3(53), pp. 53-55.

"Temperament- Infancy through Adolescence" Kluwer Academic/ Plenum Publishers

"Sex, attachment, and the development of reproductive strategies" **Behavioral and Brain Sciences**. (32), 1–67.

"Attachment Security and Adjustment to School in Middle Childhood" **International Journal of Behavioral Development**, (6), pp. 530–541

"The Developing Structure of Temperament and Personality from Infancy to Adulthood" Halverson Jr. C. F., Kohrstaam G. A., Martin R. P., Ed. Lawrence Erlbaum Associates.

"The Role of Child Temperament in Parental Child Feeding Practices and Attitudes using a sibling design" **Appetite**, 57, 510-516.

"Of the way we were: On temperament, attachment, and the transmission gap" **Psychol Bul.**; 117(3): 411–415.

“Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile” Evrim Yayınevi, İstanbul.

KIM, S.,
KOCHANSKA, G.: 2012

"Child Temperament Moderates Effects of Parent-Child Mutuality on Self-Regulation: A Relationship-Based Path for Emotionally Negative Infants" **Child Development**, (83), 4, 1275-1289.

KIM, B.,
CHOW, S.,
BRAY, B.,
TETI, M. D.: 2017

"Trajectories of Mothers' Emotional Availability: Relations with Infant Temperament in Predicting Attachment Security" **Attachment & Human Development**, (19), 1, 38-57.

KOCHANSKA, G.: 1993

"Toward a synthesis of parental socialization and child temperament in early development of conscience" **Child Development**, 66, 597-615.

KOCHANSKA, G.,
MORDHORST, M.,
RESCHLY, A.: 1993

"Child temperament and maternal discipline as contributors to emerging restraint in infancy" Paper presented at the biennial meetings of the Society for Research in Child Development, Washington, DC.

KUZGUN, Y.: 2005

PDR'de Kullanılan Ölçekler, **Nobel Yayın dağıtım**, (1.Baskı). Ankara, ss.65-80

MAIN, M.,
SOLOMON, J.: 1986

"Procedures for Identifying Infants as Disorganized/Disoriented During the Ainsworth Strange Situation" in T. Greenberg, D. Cicchetti, E. M. Cummings, **Attachment in Preschool Years**, 121-160, Chicago University of Chicago Press.

MAIN M.,
KAPLAN N.,
CASSIDY J.: 1985

"Security in Infancy, Childhood, and Adulthood: A Move to the Level of Representation Page" 66.

MEINS, E.,
FERNYHOUGH, C.,
FRADLEY, E.,
TUCKEY, M.: 2001

"Rethinking Maternal Sensitivity: Mother's
Comments on Infants' Mental Processes
Predict Security of Attachment at 12 Months"
J. Chil Psychol, Psychiat. 5 (42), 637-648.

MEINS, E.,
FERNYHOUGH, C.,
ROSNAY, M.,
ARNOTT B.,
LEEKAM S. R.,
TURNER M.: 2012

"Mind-Mindedness as a Multidimensional
Construct: Appropriate and Nonattuned
Mind-Related Comments Independently
Predict Infant–Mother Attachment in a
Socially Diverse Sample" **Infancy**, 17(4),
393–415.

MEINS, E.: 2013

"Sensitive attunement to infants' internal
states: operationalizing the construct of mind-
mindedness" **Attachment and Human
Development**, 5-6 (15), 524-544.

MEINS, E.,
FERNYHOUGH, C., : 2013

"Mind-Mindedness Coding Manual *Version*
2.2." Unpublished manuscript. **University of
York**, York, UK.

MEINS, E.,
FERNYHOUGH, C.,
BUREAU, J-F.: 2018

"Mother-Child Attachment from Infancy to
the Preschool Years: Predicting Security and
Stability" **Child Development**, 3(89), 1022-
1038.

MILLIGAN K.,
KHOURY J. E.,
BENOIT D.,
ATKINSON L.: 2015

"Maternal attachment and mind- mindedness:
the role of emotional specificity" **Attachment
& Human Development**.

MORRELL, J.,
MURRAY, L.: 2003

"Parenting and development of conduct
disorder and hyperactive symptoms in
childhood: A prospective longitudinal study
from 2 months to 8 years" **Journal of Child
Psychology and Psychiatry**, 44, 461-471.

MURIS, P.,
MEESTERS, C.,
BERG, M. S.: 2003

NOOM M. J.,
COLONNESI C.,
DRAIJER E. M.,
STAMS G. J. J.,
VAN DER BRUGGEN C. O.,
BÖGELS S. M.: 2011

PEDERSON, D. R.,
MORAN, G.,
SITKO, C.,
CAMPBELL, K.,
GHESQUIRE, K.,
ACTON, H.: 1990

PLOMIN, R.,
DANIELS, D.: 1987

RABY, K. L.,
CICCHETTI, D.,
CARLSON, E. A.,
CUTULI, J. J.,
ENGLUND, M. M.,
EGELAND, B.: 2012

PRIOR, M.,
SANSON, A.,
SMART, D.,
OBERKLAID, F.: 2000

RUBIN, K.,
BURGESS, K.,
DWYER, K.,
HASTINGS, P.: 2003

"Internalizing and Externalizing Problems as Correlates of Self-Reported Attachment Style and Perceived Parental Rearing in Normal Adolescents" **Journal of Child and Family Studies**, 12 (2), pp. 171–183.

"The Relation Between Insecure Attachment and Child Anxiety: A Meta-Analytic Review" **Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology**, 40(4), pp. 630-645.

"Maternal Sensitivity and the Security of Infant-Mother Attachment: A Q-Sort Study" **Child Development**, 61(6), pp. 1974-1983.

"Why are children in the same family so different from each other?" **Behavioral and Brain Sciences**, 10, 1-16.

"Genetic and Caregiving-Based Contributions to Infant Attachment: Unique Associations with Distress Reactivity and Attachment Security" **Psychological Science**, 23(9), pp. 1016-1023.

"Pathways from infancy to adolescence. Australian temperament project 1983-2000. Melbourne" Australian Institute of Family Studies.

"Predicting preschoolers externalizing behaviors from toddler temperament, conflict and maternal negativity" **Developmental Psychology**, 39, 164-176.

SANSON, A.,
HEMPHILL, A.,
SMART, D.: 2004

SCHOENMAKER, C.,
JUFFER, F.,
VAN IJZENDOORN, M. H.,
LINTING, M., VAN DER VOORT, A.,
BAKERMANS-KRANENBURG, M. J.: 2015

SCHIPPER, J. C.,
OOSTERMAN, M.,
SCHUENGEL, C.: 2012

SHINER, R. L.,
BUSS K. A.,
MCCLOWRY, S. G.,
PUTNAM, S. P.,
SAUDINO K. J.,
ZENTNER.: 2012

SPANGLER, G.: 2013

SUSMAN-STILLMAN, A.,
KALKOSKE, M.,
EGELAND B.,
WALDMAN, I.: 1996

SUOMI, S.: 1997

"Connections between Temperament and Social Development: A Review" **Social Development**, 13 (1), Blackwell Publishing Ltd.

"From Maternal Sensitivity in Infancy to Adult Attachment Representations: A Longitudinal adoption Study with Secure Base Scripts" **Attachment & Human Development**, 17(3), pp 241-256.

"Temperament, disordered attachment, and parental sensitivity in foster care: differential findings on attachment security for shy children" **Attachment & Human Development**, 14(4), pp 349-365.

"What Is Temperament Now? Assessing Progress in Temperament Research on the Twenty-Fifth Anniversary of Goldsmith et al. (1987)" **Child Development Perspectives**, 4(6), pp 436-444.

"Individual dispositions as precursors of differences in attachment quality: why maternal sensitivity is nevertheless important" **Attachment & Human Development**, 15(5-6), pp 657-672.

"Infant Temperament and Maternal Sensitivity as Predictors of Attachment Security" **Infant Behavior and Development**, 19, pp33-47.

" Early determinants of behaviour: Evidence from primate studies" **British Medical Bulletin**, 53, 170-184.

TAYLOR, S. E.,
KLEIN, L. C.,
LEWIS, B. P.,
GRUENENWALD, T. L.,
GURUNG, R. A.,
UPDEGRAFF, J. A.: 2000

THOMAS A.,
BIRCH H. G.,
CHESS S.,
HERTZIG M. E.,
KORN S.: 1964

ULUÇ, S.,
ÖKTEM, F.: 2009

VERSCHUEREN K.,
MARCOEN A.: 1999

WATERS, T.: 2004

WATSON D.: 2000

DE WOLFF M. S.,
VAN IJZENDOORN M. H.: 1997

YAGMURLU, B.,
ALTAN, Ö.: 2010

"Biobehavioral responses to stress in females:
Tend-and-befriend, not fight-or-flight"
Psychological Review, (107):411.

"Behavioral Individuality in Early Childhood"
Journal of Marriage and Family, 26(3), pp.
370-371.

"Okul Öncesi Çocuklarda Güvenli Yer
Senaryolarının Değerlendirilmesi" **Türk
Psikoloji Dergisi**, 24(63), 69-83.

"Representation of Self and Sociaemotional
Competence in Kindergartners: Differential
and Combined Effects of Attachment to
Mother and to Father" **Child Development**,
70(1), pp. 183-201.

"Learning to Love: From Your Mother's
Arms to Your Lover's Arms" Voice of the
University of Toronto, 30(19).

"Mood and Temperament" The Guilford
Press.

"Sensitivity and Attachment: A Meta
Analysis on Parental Antecedents of Infant
Attachment" **Child Development**, 68(4), pp.
571-591.

"Maternal Socialization and Child
Temperament as Predictors of Emotion
Regulation in Turkish Preschoolers" **Infant &
Child Development**, 19, 275-296.

YILMAZ, E.: 2017

"Annenin Zihin Yönelimliliğinin Okul Öncesi Çocukların Kendini Düzenleme Becerileri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi"

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ZELEKHA Y.,
YAAKOB E.: 2020

"Intergenerational attachment orientations: Gender differences and environmental contribution" **PLoS ONE**, 15(7).

EKLER

(Ekler bölümünde araştırmada kullanılan ölçeklerin ilk on maddeleri ve puanlama tabloları sunulmuştur)

Tarih:

AİLE BİLGİ FORMU**Sizin:**

Adınız:

Soyadınız:

Yaşınız:

Öğrenim Durumunuz: Yok İlkokul Ortaokul Lise Üniversite ve Üstü

Mesleğiniz:

Şu Anda Aktif Olarak Çalışıyor musunuz? Evet Hayır

Sizce Ekonomik Geliriniz: Düşük Orta İyi Çok İyi

Kaç Çocuğunuz Var?

	1.	2.	3.	4.	5.
Çocuğunuz Yaşı					

Çocuğunuzun: (Formu hangi çocuğunuz için dolduruyorsanız onun bilgilerini giriniz)

Adı:

Soyadı:

Yaşı:

Çocuğunuz Anne Sütü Emdi mi? Evet Hayır

Evet, ise ne kadar süre:

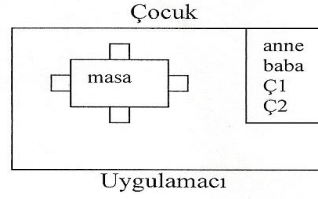
Çocuğunuz Hiç Yanınızda Yattı mı? Evet Hayır

Evet, ise|bunu kaç yaşında bıraktı? (Hala yanınızda yatıyorsa lütfen yazın)

Kazara Dökülen Meyve Suyu Öyküsü

(2 çocuk, anne, baba, masa, tabaklar)

Terapist: “Tamam., Aklıma yeni bir hikaye geldi” (büyükanneneyi alın ve yeni figürleri aşağıda gösterildiği gibi yerleştirin, masadan uzaklaştırın.)

Uygulamacı: (içinde sofra malzemelerinin olduğu kutuyu sallayın) “akşam yemeği için sofrayı hazırlamamda bana yardım eder misin?” (kutu katılımcıya verilir, katılımcı sofrayı hazırlayana kadar beklenir, eğer yardım isterse yardımcı olunur.)

Uygulamacı: “Şimdi aileyi yemek masasının etrafına oturtalım, böylece yemeğe hazır olsunlar” (katılımcı figürleri yerleştirene kadar beklenir)

Uygulamacı: (kaldığı yerden devam eder) “Burada ailemiz akşam yemeği yiyor. Bob (Jane) ayağa kalktı, uzandı ve meyve suyunu kazara devirdi.” (çocuk figürünü meyve suyu kabını devirecek şekilde hareket ettirin, çocuğun kabı açıkça görmesini sağlayın)

Anne: “Bob (Jane), meyve suyunu döktün” (sitemli ama aşırıya kaçmayan bir ses tonuyla; anneyi Bob’a (yada Jane’e) çevirin ve konuştuğu sırada hareket ettirin).

Uygulamacı: “şimdi ne olduğunu bana göster”

Ek. 3

1. Etkileşime katkıda bulunması için B'ye pek fırsat tanımaz.
2. Ziyaret süresince B'nin ne yaptığını takip eder.
3. A'nın tepkileri tutarsızdır kestirilemez.
4. Ziyaretçilerle ilgilenirken B'nin ne yaptığının farkında olmaz.
5. B ile yakın etkileşim sırasında acemice ve tedirgin davranışlar gösterir.
6. B'nin ziyaretçilerle etkileşime girmesini destekler.
7. Dolaştırırken ya da duruşunu düzeltirken B'ye cansız bir nesneymiş gibi davranır.
8. Odadan ayrılırken B'ye gittiğini belli eder ve açıklama yapar.
9. Kendisine yöneltilen olumlu işaretleri (sesler çıkarma, gülücükler, uzanmalar gibi) göz ardı eder.
10. B'le doğrudan konuşur.

Ek 4

KATILIMCI 1	Z	D	F	G
Hırçın		1		
Duygusal	1			
Mutlu	1			
Hareketli		1		
Yaşına göre gayet normal				1
Oyun oynamayı çok seviyor				1
Hayvanlardan biraz çekiniyor	1			
Babaya daha bağımlı	1			
KATILIMCI 2	Z	D	F	G
Arkadaşlarıyla uyumlu		1		
Sevecen	1			
Misafiri çok seven	1			
Çok hareketli		1		
Mantıklı bir şekilde anlattığın zaman anlayan	1			
Eğer aklına yatıyorsa ona kabul eden	1			
Konuşarak, onunla inatlaşmadan ve zıtlaşmadan yapacaksınız		1		
Zor bir çocuk değil				1
Çok fazla soru soran		1		
Çok fazla merak eden	1			
Çok fazla inceleyen bir çocuk		1		
Bazen verdiğimiz cevaplar tatmin etmiyor	1			
Geçştiremiyorsunuz		1		
KATILIMCI 3	Z	D	F	G
Hareketli		1		
Duygusal	1			
Merhametli	1			
İnatçı	1			
Akıllı	1			
Dil gelişimi ileri	1			
Sosyal belki zeka olabilir	1			

KATILIMCI 4	Z	D	F	G
İnatçı	1			
Sevecen	1			
Çok güleç yüzlü			1	
Damarına dokunmadığınızda harika vakit geçiren				1
Sanat yeteneği olan	1			
Güzel resim çizebiliyor				1
Kendi kendine rahat zaman geçirebilen				1
Hiç yapışmaz		1		
Anne gel oyun oynayalım der		1		
Kendi kendine oyuna dalabilir		1		
Kendiyle barışık bir çocuk	1			
KATILIMCI 5	Z	D	F	G
Duygusal	1			
İstediginde istediği şeyi yapabilen		1		
Hırslı	1			
İstediklerini elde etmeye çalışan bir çocuk	1			
Liderlik yapısı var		1		
Ön planda olmayı sever	1			
Genel olarak uyumlu		1		
Sakin bir çocuk		1		
Çok fazla sıkıntı problem yaşamaz bize				1
KATILIMCI 6	Z	D	F	G
Sevgi dolu	1			
Sevgisini içinde tutup dışarı çok kolay yansıtmayan		1		
Aile içinde bunu çok net yansıtan		1		
Çekingen		1		
Uzak durduğunu görüyorum		1		
Bizlerin teşvik etmesini bekliyor		1		
Katıldığı ortamlarda genelde etrafındakileri izliyor		1		

Yanlış şeyleri o anda eleştirmiyor sonradan bize söylüyor		1		
Okulda olan olaylarda arkadaşına söylemek yerine öğretmene söylüyor		1		
Etkinlik yapmayı çok seviyor	1			
Yeni bir şey yaratmayı çok seviyor	1			
Sürekli bu tarz etkinlikler yapıyor		1		
Ablasını çok örnek alıyor	1			
Onu gördüğü zaman aynısını ben de yapabilirim diyor		1		
Hemen o ödevin benzeri yapıyor		1		
Oyun oynamayı çok seviyor				1
Mutlu bir çocuk	1			
Ev içinde keyifli	1			
Sohbeti seviyor		1		
Hızlı bir şey anlatmaya çalıştığında heyecanlanıyor	1			
Takılıyor		1		
KATILIMCI 7	Z	D	F	G
Mutlu	1			
Neşeli		1		
Yaratıcı	1			
Meraklı	1			
Konuşkan		1		
KATILIMCI 8	Z	D	F	G
Sakin		1		
Uyumlu		1		
Kıskanç	1			
Detaycı	1			
Oyun oynamayı seviyor				1
KATILIMCI 9	Z	D	F	G
Vicdanlı	1			
Sevecen	1			

Kıskanç	1			
Huysuz				1
KATILIMCI 10	Z	D	F	G
Duygusal	1			
Paylaşımçı		1		
Hareketli		1		
KATILIMCI 11	Z	D	F	G
Kendi kendini eğlendirebilen	1			
Mutlu	1			
Yaptığı işten zevk alan	1			
Sakin		1		
Uyumlu		1		
İnatçı	1			
Hırçınlıklar oluyor		1		
Kendi kendine yetebilen bir çocuk				1
KATILIMCI 12	Z	D	F	G
Sakin bir çocuk		1		
Girişken		1		
Yabancı ortamlara girdiği zaman çekingen		1		
KATILIMCI 13	Z	D	F	G
Baskın		1		
Kuralları olan		1		
Kendini biraz çekinerek ifade eder		1		
KATILIMCI 15 Defne	Z	D	F	G
Neşeli		1		
Cana yakın	1			
İnatçı	1			
Hayat dolu				1
KATILIMCI 16 Yağmur	Z	D	F	G
Uyumlu		1		
Sakin		1		
Kendi kendine oyun kuran oynayan		1		
İnsanlara yakın davranan		1		

Yabancılardan uzak durması gerektiğinin farkına varan	1			
Kendi halinde bir çocuk				1
KATILIMCI 17 T. Ali	Z	D	F	G
İyi kalpli	1			
Sevecen	1			
Biraz da tembel		1		
KATILIMCI 18 A. Ali	Z	D	F	G
Sosyal bir çocuk	1			
Yeni durumlara çabuk adapte olabilen	1			
Aşırı kıskanabiliyor	1			
Agresif olabiliyor		1		
Hoşuna gitmeyen bir durumda hiç sakin atlatamıyoruz		1		
Kalabalığı sevmiyor	1			
Az arkadaş seviyor	1			
Uyumlu		1		
KATILIMCI 19 Asya	Z	D	F	G
Mutlu bir çocuk	1			
Oyun oynamayı çok seviyor				1
Arkadaş edinmeyi çok seviyor				1
Birlikte yapılan aktiviteleri çok seviyor	1			
Resim, sanat aktiviteleri, tiyatro çok seviyor				1
Spor, su jimnastiğine gidiyor		1		
Aktif bir çocuk		1		
Anneyle, babayla olmayı tercih eder	1			
KATILIMCI 20 Fidan	Z	D	F	G
Çok komiklik yapar		1		
Dışarıda içine kapanık davranır		1		
Resim yarışmasına katıldı		1		
Kazanacağım diyerek		1		
Tuttuğunu koparan bir çocuk		1		
Her şeyi kendi yapmak istiyor	1			

Yumuşak		1		
Sevgi dolu	1			
Hırslı	1			
Güldürüyor bizi	1			
Espirili		1		
KATILIMCI 21 Utku	Z	D	F	G
Keyfli	1			
Eğlenceli		1		
İstedikleri konusunda kararlı	1			
Problem esnasında dener		1		
Pratik çözümler bulur	1			
Yardım etmek için can atar	1			
Merhametlidir	1			
Duygularını gösterir		1		
Okuldan geldikten sonra günlük rutinlerini anlatır		1		
Duygularını açık ve net paylaşır		1		
KATILIMCI 23 Kaan	Z	D	F	G
Sevgi dolu	1			
İyi niyetli	1			
Yumuşak		1		
İnatçı	1			
Sinirli		1		
KATILIMCI 24 Osman	Z	D	F	G
Duygusal	1			
Anneye bağlı	1			
Duygularını hemen ifade edemiyor		1		
Diyalog kurma konusunda sıkıntı yaşıyor		1		
Naif	1			
Kırılgan	1			
Ürkek	1			
KATILIMCI 25 Arda	Z	D	F	G
Çok sevimli		1		
Çok tatlı				1

Huysuzlukları var				1
Çekingen		1		
KATILIMCI 26 Bade	Z	D	F	G
Uyumlu		1		
Sabırsız		1		
Çabuk alıyor	1			
Çekingen		1		
Naif	1			
Şiddete eğilimi yok		1		
Hakkını çok iyi müdafaa ediyor		1		
Tam yaşına göre bir çocuk				1
Öğrenmeye açık	1			
Eğlenmeyi seviyor	1			
Şakaya vurmaya seviyor	1			
Sosyal bir çocuk	1			
Makul	1			
Olması gerektiği bir çocuk				1
KATILIMCI 27 Zeynep	Z	D	F	G
Tatlı		1		
Şakacı	1			
Anlayışlı	1			
Hakkını savunur yedirmez		1		
Vicdanlıdır	1			
Süslüdür		1		
Süslenmeyi sever	1			
KATILIMCI 28 Melis	Z	D	F	G
Duygusal	1			
Kırılgan	1			
Hassas	1			
Gerektiğinde güçlü		1		
Korumacı		1		
İnatçı	1			
Sinirlenebilen		1		

Genelde söz dinleyen bir çocuk				1
KATILIMCI 29 Selim	Z	D	F	G
Hareketli		1		
Meraklı	1			
Sabırsız		1		
Eğlenceli şeylerden keyif alan	1			
Bulunduğu yere neşe saçar				1
Kendi içinde zorlukları var				1
Takıntı gibi hassas olduğu noktalar var	1			
Eli ve başı ıslak olmasından hoşlanmaz		1		
İsteddiği bir şeyi sürekli tekrar eder		1		
Manipülatif bir yolu var bunun	1			
KATILIMCI 30 Eylül	Z	D	F	G
Çok güler yüzlü			1	
Hareketli		1		
İnatçıdır	1			
Eğlenceli		1		
Komik	1			
Sıcakkanlı		1		
Utangaç	1			
Hemen ilişki kular		1		
KATILIMCI 31 Ali	Z	D	F	G
Empati yeteneği gelişmiş	1			
Merhametli	1			
İyi niyetli	1			
Biraz edilgen	1			
İkna etmek kolay		1		
Size hemen uyum sağlar		1		
Paylaşmaktan hoşlanır	1			
Birlikte birşeyler yapmaktan hoşlanır	1			
Ortak paydada buluşmaktan çok keyif alır	1			
Mutlu bir çocuk	1			
Çok düşünür	1			

Çabuk kırılır	1			
İçine kapandığını düşünüyorum		1		
KATILIMCI 32 Can	Z	D	F	G
Sevecen	1			
İnatçı	1			
Sevgi dolu	1			
Hareketli		1		
KATILIMCI 33 C. Deniz	Z	D	F	G
Neşeli		1		
Enerjik		1		
Neşeyi yayar		1		
Sosyal	1			
Her gördüğü insanla selamlaşır merhabalaşır		1		
Kolayca uyum sağlar girdiği ortamlarda		1		
İlgisini çekebilecek şeyler bulmaya çalışır		1		
Yeni keşifler yapar		1		
Eğlenceli		1		
Yaratıcı	1			
Dil gelişimi iyi	1			
İnsanın ruhunu okşayan bir tarafı var				1
Aşırı hareketli		1		
Dürtüsel davranışları olabiliyor	1			
Özellikle tatlı şeylere bayılıyor	1			
Tatlı şeyler yediği zaman hareketlenebiliyor	1			
Genel olarak mutlu	1			
Kitap okumayı sever	1			
Legolarla oynamayı çok sever	1			
Kumla oynamayı çok sever		1		
Kendisini göstermeyi sever		1		
Karşısındaki insanın dikkatini çekmek için türlü türlü oyunlar yapar		1		
Sevgi dolu	1			
KATILIMCI 34 Ediz	Z	D	F	G

Çok tatlı				1
Sevecen	1			
Sevgi dolu	1			
Çekingen		1		
Mutlu	1			
Hareketli		1		
Sosyal	1			
Arkadaşları, insanları çok seviyor	1			
Başkasına vermeyi seviyor (oyuncak)	1			
İzinsiz alındığı zaman üzülüyor	1			
Fazla hassas	1			
Fazla ağlıyor		1		
Eğlenceli bir çocuk				1
KATILIMCI 35 Nazım	Z	D	F	G
Duygusal	1			
Meraklı	1			
Konuşkan		1		
Sosyal	1			
Ailesine düşkün	1			

ÇOCUKLAR İÇİN KISA MIZAÇ ÖLÇEĞİ

Her soru için, çocuğunuzun son zamanlardaki ve şimdiki davranışını en iyi anlatan numarayı lütfen yuvarlak içine alınız. Sorulardan hiçbirini çocuğunuza uymuyorsa veya cevaplanamazsa üzerini çiziniz.

	Hemen Hiç	Sık Değil	Değişken, Genelde Olmaz	Değişken Genelde Olur	Sık Sık	Hemen Her Zaman
1. Çocuğum, yabancı yetişkinlere karşı utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
2. Çocuğum bulmaca çözmek veya yap-boz (lego) gibi bir işe başladığında uzun zaman alsa bile bitirinceye kadar üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
3. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda kakasını yapar.	1	2	3	4	5	6
4. Çocuğum ilk defa tanıştığı çocuklara karşı utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
5. Çocuğum, yeni bir işe geçmeden önce başlamış olduğu işini tamamlamayı sever.	1	2	3	4	5	6
6. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda bir şeyler atıştırmak ister.	1	2	3	4	5	6
7. Çocuğum bir işle uğraşırken, üzülüp ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.	1	2	3	4	5	6
8. Alışveriş yaparken, çocuğum oyuncak ya da şeker istediğinde, onun yerine kolayca başka bir şeyi kabul eder.	1	2	3	4	5	6
9. Çocuğumu yatağa yatırdığımda, uykuya dalması aşağı yukarı her gece aynı zamanı alır.	1	2	3	4	5	6
10. Çocuğum, tamamlamadığı bir oyunu ya da aktiviteyi bırakmayı istemez.	1	2	3	4	5	6

ÖZGEÇMİŞ

1. **Adı Soyadı:** Ayşegül Güner Algan
2. **Unvanı:** Yarı zamanlı öğretim elemanı
3. **Öğrenim Durumu:**

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sinema	Marmara Üniversitesi	2006
Y. Lisans	Gelişim Psikolojisi	İstanbul Üniversitesi	2010
Doktora	Gelişim Psikolojisi	İstanbul Üniversitesi	2021

İstanbul Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fak. Gelişim Psikolojisi Bölümü Yüksek Lisans Bitirme Tezi:

Okul Öncesi Dönem Bağlanma Güvenlikleri ve Ebeveyn Tutumları arasındaki İlişkiler

4. Yayınlar

2014/ 11-14 Eylül - PMES Turkish Adaptation of The Prenatal Maternal Acceptation Scale- Sözel Bildiri, **V. European Conferance on Social and Behavioral Sciences**, Sn. Petersburg.

2014 - Çocuklar ve Evlilik Çatışması: Aile Tartışması ve Çözümünün Etkisi, E. Mark Cummings & P. Davies; **NOBEL YAYINLARI ANKARA- Kitap içi Bölüm Çevirisi**; 5. Bölüm: Ebeveynler Arası Çatışma ve Aile, 87. 110. sayfalar (Tüm bölüm), 6. Bölüm: Yöntem Bilim ve Mesaj, 111. ve 130. sayfalar, (Ar. Gör. Duygu Akyüz ile birlikte).

2013 – Algan G. A., Okul Öncesi Çocuklar ve Ebeveynlerinin Bağlanma Güvenlikleri ile Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkiler; *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi; 33-1 (2013) 55-68.

2012/ 25-28 Nisan - Yüksek Lisans Tezi: Okul Öncesi Dönem Bağlanma Güvenlikleri ve Ebeveyn Tutumları arasındaki İlişkiler; **17. ULUSAL PSİKOLOJİ KONGRESİ, Boğaziçi Üniversitesi, Poster Bildirisi.**

5. Projeler

PERGEL erken ergenlikte öğrencilerin sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda ortamlarını araştırmak ve gelişimlerine pozitif amaçta destek vermek amacıyla oluşturulmuş bir Tubitak projesidir. Proje kapsamında rehberlik derslerinde uygulanmak üzere tasarlanmış bir eğitim programı geliştirilmiştir. PERGEL uygulama ve kontrol aşamaları bulunan deneysel bir araştırmadır. Proje sonucunda kapsamlı bir eğitim programı oluşturulmuştur.

Eğitim programının geliştirilmesi ve içeriklerin oluşturulması

Eğitim programlarının okullarda uygulanması

Projenin resmi evrak işleri ve teorik yapısının oluşturulması konularında proje yürütücülerine asistanlık

Daha detaylı bilgi için : pergel.ku.edu.tr

6. Son beş yılda verilen lisans ve lisansüstü düzeydeki dersler

Akademik Yıl	Dönem	Dersin Adı	Haftalık Saati		Öğrenci Sayısı
			Teorik	Uygulama	
2016-2017	Güz	Gelişim Psikolojisine Giriş I	3		55
	İlkbahar	Gelişim Psikolojisine Giriş II	3		55
		Çocuk ve Ergen Psikolojisi	3		60

2017-2018	Güz	Gelişim Psikolojisine Giriş I	3		57
		Psikolojiye Giriş II	3		80
	İlkbahar	Gelişim Psikolojisine Giriş II	3		57
		Çocuk ve Ergen Psikolojisi	3		67
		Psikolojiye Giriş II (İngilizce)	3		85
		Psikoloji Tarihi (İngilizce)	3		40
2018-2019	Güz	Gelişim Psikolojisinde Seçme Konular	3		43
2019-2020	Güz	Psikolojiye Giriş (İngilizce)	6		150
	İlkbahar	Psikolojiye Giriş II (İngilizce)	3		50

		Gelişim Psikolojisine Giriş II (İngilizce)	3		55
--	--	--	---	--	----

